

Maja GJEREK

Tri pjesme

NA JUGU

samanta se omata
u svilene bale
i stavlja zmiyu od zlata
s privjeskom zuba
oko vrata
na noge obuva platnene sandale
i kad korača
rub podiže rukom

nad trskom kroz trsku u trsci
sunce se niže svakoga dana
u ogrlicu
na kojoj je uvijek jedan biser
koji u suton iščezava

samanta se omata
u haljinu od zemlje
a nebo podiže bijelim rukavicama
kao da On u čipci oblaka
skriva svoje prste
njenu kosu od predenog zlata
i ona raste iz trske

SUTON JE

sjedeći ispred prozora
kao pred platnom
na kom se reproducira
film
ljepota sumraka
grčim prste u drveni ukras
prozorske daske
načete crvima

na ružičastu
ružu
u prvom planu noć
navlači rub zastora
ona koju si kalemio
ljubavlju krvlju
u mom oku raspukla u prozirne latice

bježite biseri vode
ovdje vlada
nemoć dubina
onemoćala ruža smrtnice
sudbina

KUĆE

Kuća preko puta.
Pogodi koje je boje.
Prema stihu sa početka,
zbog rime
trebala bi biti
žuta.
Ali nije. Zelena.
Zelena kuća preko puta.
Otrov mom horizontu i daljini,
zeleno koje nije lijek.
Tko je tamo?
Prema posljednjem zelenom stihu
stanar bi trebao biti čovjek,
ali nije.
Žena.
U crnoj haljini.
Čovjek stanuje ispod kamena.
Ostala je čuvati zelenilo
i cvijeće sa prozora.
I čeka.
Da i njen kamen otkotrlja rijeka,
plava rijeka
koja teče iznad krova.
I gleda bez snova
bijelu kuću od leda
preko puta
u kojoj stanuje žena.
Mama.
Gledaju se suznim staklima i zavjesama.
Kuće bez čovjeka.

Izbor literarnih priloga na temelju javnog natječajaja obavili Zvonimir Golob, Alojz Majetić i uredništvo Zbornika

Marijan HORVAT

Živeti ravno

M. Pavleku Miškini

Dok so v barzo vodu
z batom drvenim stropano
hitali telo jegovo
voda se počela vleči ...
Vrbe so sverži do zemle spustile,
zvezde na nebo med seboj se zgosnule
i mesecu šeptale tiho:
So vbili život
kaj ravno iti je štel
a neje smel.
Ve vu vodi spi mirno
po denu i noči,
skozne mu vugasle joči
z danima sončanim druguju
z nočima zvezdanim lubuju
i govore tiho
i stalno:
Živet se splati
— al ravno!

HMRLO JE SE NAŠE

Več te nema na obloku
več ne vidim tvoju roku
kak z črlenim ropcem maše.
Ostala je prazna rama
i firanga sama, sama ...
hmrlo je se naše.

ŽIVETI RAVNO

M. PAVLEKU MIŠKINI

(1.54) MJEŠOVITI ZBOR

MIROSLAV MILETIĆ
HARUAN HORVAT

Recit. Dok se n barzo vodu z ba žom
 Telo jejovo, voda se počela vleči... Vrbe so
 zvezde na nebo med se bom se zgosnule

drevnim sveržići do l' mesecu
 štopano zemle
 hita li spuzile tu ho

so ubili život kaj ravnosti je štel so ubili život kaj
 so

SOPRAN SOLO

kaj ravno iti je stela
 ravno iti je stel
 a neje smel a
 je smel
 BARITON SOLO
 kaj ravno

neje smel
 E
 E

E
 ve uv vodi
 E
 iti je stel a

Handwritten musical score for the first system. The vocal line is in G major (one flat) and 4/4 time. The piano accompaniment is in the same key and time. The lyrics are: *spi mirno i no denu i noći stožne mu rugasle joci,*

Handwritten musical score for the second system. It includes a *sol* section. The lyrics are: *z nočima zvezdanim ljubuju i z danima sončanim druguju*

Handwritten musical score for the third system. The piano accompaniment is in the left hand. The lyrics are: *govore teho (♩=80) živet se splati al ravno živet se splati al ravno*

Handwritten musical score for the fourth system. It shows a key change to G minor (two flats) and dynamic markings *f* and *ff*. The lyrics are: *živet se splati al ravno*

Svati

Mladenec se spravla majkica se plačo
još samo reklečec na belo robačo,
vuni so pajdaši na koli sedijo
skupa z mužikaši, veseli so, pijo.
Mlada je v belini, gda mladenec dojde
s podsnehali, kumi, na venčanje pojde.

Gda se vrno nazaj, svate bo kinčila
za ropčec i rožmarin peneze dobila,
rodbine je pono, bodo se gostili
za ponemi stoli jeli i pili,
mužikaši polko i valcera igrali
svati se vrteli, vu stiski tancali.
Preslečena mlada, šamijo bo dela
mivala svate, olare prijela,
gda prejde pol noči, bo se otpravlala,
za japekom i majkicom vu sozaj rastavlala,
gledela bo moža, svate ostavila
vu moževi hiži novi dom dobila.

MIŠKEC SE BO ŽENIL

Hodi Miškec k meni, japek so ga zvali,
ve si pak tu sedni se bomo spominjali.
Osemnajst let imaš bomo te ženili
bogato ti deklo bomo snobočili.
Dobra je, delavna, čul sem to od svaka
kaj znaš, naša hiža potrebna je težaka.
Dekla je ne lepa, neje tak nit mlada,
ti si fajni dečko bo te mela rada.
Kaj ti ne po voli, to nišče nesme znati,
za četiri tjene pri nas bodo svati.

Boško PROSENJAK

Tri pjesme

RED U GLAVI

u glavi svakog dječaka
najprije prave red
tata i mama
baka i djed
a potom i ostali
svatko nešto pričvrsti
stegne olabavi
nešto namjesti
doda popravi
i strike i tete
i učitelj u školi
a onda jedna djevojčica
u njegovoj glavi
opet sve zabrljavi

KRILATO DIJETE

tko sve ima krila
pitala drugarica
mi se brzo sjetili
avion
ptica
jedrilica
samo jedno dijete
tvrdoglavo bilo
kaže da i ono
ima jedno krilo
đaci mu se smijali
dobio jedinicu
pravo mu i bilo
sad mu suze padaju
s lica u krilo

KAD IVICA IVKI POVUČE KIKU

kad Ivica Ivki povuče kiku
ona opali Miku
a Mika joj vrati
i doda još nešto Kati
Kata na njega olovku baci
ali promaši
i olovka bubne u glavu Saši
Saša plane
Branku na nogu stane
ovaj krikne
nasmiju se đaci
a učitelj Zlatka
iz razreda izbaci

Neka koja nisam ja

Pogledaj
pod kišom zvona
kako se radost
kao raspregnuti vranici
propinje
u oku koje nije moje.

Čeka dom.
A nevjestinska duša bijela
cvate
pred posteljom koja nije
moja.
Ruke su žedne
od sreće tek malo hladne
nad čelom koje nije moje.
Zlatni okov vječnosti
ljubav obećaje
na ruci koja nije moja.

Ivo STRAHONJA

Novi su cajti došli

Je, novi su cajti došli, pajdaš!
Zabadaf okoli z očmi i koraki pozablene
slike iščeš.

Ni već one stare krame,
kmičnih krčmih i drobnih štacunov.
Ni fremtera već ni, ni viršlera, ni bokcih.
I naj ve, prosim te, pitati
za one štante čez koje mrzli veter puše,
i gdi gvirc se točil,
a reč navek su meli
prefrigani patarelec,
stara vlačuga i
zmotani cirkusant,
skupi foringaš
i mužikaš — verglaš ...

A si skup kakti da su, furt znova,
čez duga leta kletvom i kiselim smehom
spominjali siromake i Boga
i z vinom zalevali
nekši vekivečni aldomaš.

Ni za tvoje nasmejane dečke ne pitaj,
ni za zalublene puce ... ovu i onu.

Zgubili su se, prešli nekam
za vetrom i senjami;
poslušaj med ljudmi:
spomena im ni.

Je, novi su cajti došli, pajdaš.
Zabadaf z očmi bežiš okolo.

Zestani već jemput!

Čkomi, stisni se vu se;

pusti sozu nek dojde, otpri vu srcu stare
rane.

I sam znaš:

tam, tam su te drage slike zakopane.

Obala

Sjedim na obali života i gledam ga kako tvrdoglavo protiče. Zatrči se, posustane i samo jedan križ više. Umori ponekad, ne odustaje ni onda kad ti pukne film i kad ti je mučno od sreće.

Neka razlistala vrba pokorno se naginje k toj obali i listovi joj nježno miluju svaki val što prolazi. Katkad joj vjetrić otkotrlja koju suzu zelenog oka, onda se njiše jače i ljubi više jer živi. Ljubomorni vjetrovi znaju je kleti, čupati njene nježne kose, plesti njima zaborave. Onda se tresu, grozi nad sudbinom, bijesno udara o vale i oni se pjene, pobjesne, lome o podvodne stijene. Samo križevi. U jednoj mirnoj uvali smjestilo se neko nevinaste i peca. A što? Zar se tako lako, na sreću, može uzimati od onog svijeta, pa tu i dio tebe negdje izgubljenno luta uzalud tražeći vlasnika jer je pobjegao od njega. Podsukane nogavice, pokraj bosa noge izgara opušak. Po izrazu ne možeš zaključiti da li se dosađuje ili smišlja kako da baci mrežu tako da se odjednom sve u njoj ulovi. Zgodno, opustiš se, zaplivaš u druge vode pa šta bude.

Ustat ću, napraviti par koraka da pomognem sudbini. Valjda neću zabrljaviti. U vodi se stvaraljujavo neki odraz, lik neki zalutali i traži još nešto za hranu duši. Tražimo li premalo ili previše od samo jednog života. Sunce se igra svojim zrakama. Opeklo me je svaki puta kad sam mu pokušala prkositi. Poželi se i sretno djetinjstvo, najbolje roditelje, svoj dragi grad, svoju prvu jedinu ljubav. Onda kad se naučiš hodati poželiš auto, brak, djecu, kuću i pobjegne ti sve prije no što uspiješ sve poželjeti. Ostaje čaša. Konobar! Jedan »štok« molim! Nema! Onda litru crnog i obične vode! Nema! Dajte mi onda sok. Baš nikako da si olakšaš taj teret. Nasmij se ako imaš čemu. Zahvali sudbini što živiš i preporučiti se ponovo za par vijekova. Koliko li se puta traži smisao ovog svega, ovog postojanja. Kad se zorama, mjesecima i godinama budiš s glavoboljom, omotane raščupane glave nasmješiš se jednog jutra lukavo: aha, sad znam zašto živim.

S kakvim se zanosom samo očekuju zore prvih proljeća. Ovaj svijet, sve oko tebe, postoji radi tebe. Dio svijeta, prosjak s onog ugla, bi-jeda je i žalost, no pomisli na sebe kad moliš za ljubav i iskrenost, još si bijedniji. Njemu će se smilovati i usrećiti ga sitnicom, tebe se time ne može usrećiti, zato si jadniji i ono što ti tražiš ne može se isprostiti. Ne znam zašto kažu da su ljubavi, koje se rode zimi, čvršće i dulje traju i imaju većih izgleda da se okrunu brakom. Možda zato što je ljudima potrebno mnogo, mnogo topline i nježnosti da prožive one

nalete hladnoće, da odole ljepoti onih ledenih kristala. A ljetni vragolasti lahor igra se srcima sad jednim, pa drugim, i sve što bi poželjelo ostati duže-ispari pod vrelinom sunca. Moja je ljubav za inat došla na jednoj vreloj zruci razigranog sunca i zato peče tako, i zato još srce gori. Kad svijet jednom prestane biti samo tvoj, nadaj se da će uskoro prestati biti samo svijet vas dvoje.

Pjesme su radi tvojih očiju pjevali, i političara su radi tebe ubili. Kad onaj prosjak prestane prositi i tvoj će svijet umrijeti.

Jednom, putem, čula sma neku malu pticu. Taj nevini cvrkut i to je nevinost krvavog svijeta i tamnih oblaka olova što se pretvaraju u okove slobode. Zaboravila sma ružne snove i pošla smjelije, zar je to malo stvorenje osjetilo da se nekad nešto lomi i da može biti spasitelj. Jedne noći plesat ću do jutra, otplesat ću za sve izgubljeno i za sve unaprijed, da nešto ne propustim. Možda ću hrabrije gledati i biti jača.

Neka ribica radoznalo je pogledala prema mrvici koja se njihala na površini vode. Činilo mi se da sam ja bila ta mrvica.

Njišući se zaspali su val o valu. Sanjaju da-kele krajeve, polarno sunce, svjetska čuda, zaboravljene senzacije, noći probuđene na usnama žednih ljubavi, opijene zagrljaje ludosti mašte. Probudit će ih možda OLEEEEE. Oko arene guraju se ljudi. Samo odnekud dolaze. Traže vrata na koja će ući, a onda počinje penjanje dok ne dođe do svoje svečane lože. Baciš pogled. Zavrti ti se. Arena prepuna. Toliko svijeta, i to kakvog svijeta. Pred očima raj frizura, haljina, boja, hlača, a faca na izbor, ne znaš kud da pogledaš, urnebes, ovaj poviče, okreneš se tamo, onaj se javi, brzo baciš pogled tamo dok, na kraju, ne odustaneš jer te vrat zabolj. A ti prokleti prodavači, čas ti pod uhom viču: Coca-cola, pa onda sendviči, film, prospekti, peciva, pivo, onda bi ih najradije pobacao u arenu jer te ometaju da se koncentriraš na ovu poslasticu za oči. Živci sve tanji, iščekivanje sve teže, sav razjaren od nestrpljenja tražiš oko sebe najzgodnijeg za svaki slučaj da ti bude na dohvat ruke. Onda odjednom muk. Vrata arene se polako, dosadno otvaraju. Sunce neumoljivo prži i uvlači se u svaku poru lica. Od uzbuđenja zatvaram oči. Napokon počinje. Usudim se otvoriti oči. I da pukneš od bijesa. Ogromna cisterna ponosno se iskobeljava kroz vrata u centar arene i mlazevima vode prska teren za borbu. Koride mi je za sada dosta, budim se. Provlačim se dalje kroz život, sretnija i zrelija od svake rane.

Još jednom potražim pogledom odraz tog lica u nemirnoj vodi. Čas se gubi, pa onda opet vidim crte poznatog lica, i oko kao da namiguje, meni ili nekome iznad mene. Gore oblaci u najnevinijim pozama i najnevinijim bojama. Prozračno bijeli i nježnoplavi. Nekima su rubovi tamniji, kao da će se svaki tren isplakati, a nekima su rubovi čipkasti, a sav jad zgusnut negdje u sredini, negdje u srcu.

Opet pogledah to oko, sad je škiljilo i sjetih se svih tajnih ukradenih pogleda, svih zabranjenih smješaka, bili su slatki, bili su kratki. Prvi poljubac. Kao da si progutao kamen mudrosti. Posljednje zbogom kad se zaboravlja na kojoj stranici života si prestao živjeti i tu ostaješ, dok ne dođe princ na bijelom konju i probudi tvoje zamrlo srce.

Povjetarac je mrsio kosu, uporno i nježno. Podigao bi je, pa onda raznježeno spustio. Zaljubljeno pomilovao i las po las pleo mislima i sjenama. Još sam u ogledalu podno mojih stopala vidjela da su se vjeđe spustile, pune nade i zanosa, i prepustile rijeci bez kraja i povratka.

Mutna voda

(Mojim drugovima iz pučke škole u Rasinji)

Odmah po prestanku niza rasinjskih kuća, na južnom dijelu Rasinje, »f Gornjem krajo«, počinju a dalje od Prkosa šire se velike površine »državnih« šuma. Kada se u njih uđe, zbog širokih, razgranatih, zelenih krošanja visokog drveća, čini se kao da se ulazi u prohladnu polutamu visokog zdanja s mnogo stupova punog neke tajanstvene i svečane tišine, koja kao da diše, a izmiješano miriše po svježem zelenilu, paprati, trulom lišću, mahovini i, meni se uvijek činilo, po — vrganjima.

Nad tim širokim površinama šuma mora da su padale duge i jake kiše, jer navriješe i nabužale vode u grabama i malim potočićima, a i vjetar je minulih dana, kad kod nas nije padala, baš s te strane nosio vlažan miris kiše.

I Gliboki je preko noći nabujao, razinom vode skoro dostigao visinu svoga korita, negdje se ipak i razlio, i sada teče lagano, jer se teško valja ta suvišna voda u malom koritu. Izgleda kao da je odjednom postao trom, mutan, dubok i podmukao, a plitak tako je bistar, brz, nemiran i razigran u svome toku.

I kod nas je već dva dana padala kiša, ali ona jesenja, sitna i ledena, za koje je čitav dan siv i mračan i nebo nisko, jer ona pada i pada uporno i nečujno i možda se zaustavi u predvečerje i ponovno produži padati u noći. Sve je tada magleno, mokro, studeno, vlažno i neugodno, a zablate se staze i putovi, pa koraci prolaznika tonu s dana u dan sve dublje i dublje u žitko i gnjecavo blato. Naša je Rasinja i poznata po blatu u jesen, blatu koje se prilijepi za cipele ili čizme, »kak kelje«, pa ih se jedva izvlači iz njega.

Danas je prohladan i oblačan dan, »sonce se na kratko pokaže s časa na čas«, ali kiša nije padala i ne pada.

Zato smo istjerali krave na »pašo«.

Ovaj naš pašnjak »pod vrti de smo ve na paši« zelen je i širok i kad se pokosi otava slobodan za pašu, pa je svima nama pučkoškolicima, malim pastirima »z Doljnje kraja« najdraži, jer je najbliži, »mam pre hiži«, i tu obično »popolne potli škole« istjeramo krave na pašu. »Ovde pod vrti« najdraže nam je i mjesto za naše igre, nestašluke i nadmudrivanja, jer na tom pašnjaku, uz samo malo brige i pažnje, najlakše je čuvati krave da »ne otidejo f kvar«.

Mada je padala kiša pašnjak, ipak, nije ni raskvašen ni gnjecav, na njemu nema ni bara ni barica, tek na jednom dijelu, blizu prvog mosta, malo je razlivene vode Glibokog.

S istočne strane pašnjak okružuje prvo korito Glibokog, na čijim obalama rastu vrbe, ljeske, topole, grmlje, visoka trava i koprive. Neke su se stare, grbave vrbe nagnule nad vodu, granje im se ispreplelo te je načinilo svod ispod kojeg otječe lagano nabujala i mutna voda.

Sa zapadne strane, a dijelom i južne, ograđeni su vrtovi, štagljevi, staje i dvorišta.

S južne strane Vukovićev je mlin, visok, »na kat«, sagrađen od crvenih opeka, »neofrahan«. Ako prisluhneš, čuješ kako preko ustave pada voda, razbija se i šumi, kao nemiran vjetar u krošnjama.

Sa sjeverne strane nema ničega, ni plotova, (to su buduća gradilišta), osim ceste, koja blatna izgleda kao da je nabubrila, »kak digani kolači«. Dalje od dva drvena, stara mosta račva se u dva dijela, jedan joj krak vodi na groblje i pored njega u vinograde i Malu Rasinju, a drugi »prečki« u Suboticu.

Podno prvog drvenog mosta, potamnjelog od kiša i pozelenjenog od mahovine, prvi puta Gliboki presijeca cestu. Kraj ovog mosta s obje strane dva su vitka i visoka jablana.

Krave, »kulko ji jega?, črlene, žote i pisane«, mirno pasu, pognutih glava grickaju sitnu travu, »šmigajući« repovima.

Kraj onog grma, što je izrastao sam samcat baš negdje na sredini pašnjaka, upalio je »sosed Miška Hunjadijev jognja«, a jer su mokra drva još samo suklja težak i bijel dim.

»Dobro je da so sosedi Miška Hunjadijev, štef Juranekov i Rudolf Matušev doterali i svoje krave na pašu i zakurili jognja. Je brez nji mi deca nikak ne bi smeli zakuriti jognja. Kaj misliš, moglo bi se nekaj vužgati i zgoreti.«

Hladno je nama malim pastirima obučanim samo u »cajgaste« kaputiće i »na turu« zakrpane hlače, koje smo i prerasli, pa su nam rukavi kaputića i hlače prekratki, ali smo zato kape nabili i na uha, a ne griju nas ni cipele ni »šokolci«, koje smo nataknuili na bose noge. Zato skakujemo s noge na nogu, pucketamo bičevima, »koji bole more?«, mašemo šibama zrakom, »da čujemo kak se luft plače« ili se »naganjamo«, igramo »lovice« ili »kotačkamo« da se ugrijemo, hućemo u šake ili ih grijemo iznad vatre, a one dugo mirišu po dimu.

Kratki su jesenji dani. »Gda se vrneš z škole za čas ti den prejde.«

I sada već se rubovi pašnjaka pomalo rasplinjuju u sutonskoj izmaglici i ne za dugo sve će preplaviti tmina.

Još malo i poći ćemo kućama.

»Nek prvo didejo sosedi, a unda mi deca. Do-

maj treba krave napojiti, ak bodo štele piti, a treba ji i podojiti.«

Ne znam što mi je bilo, ali prošla me je volja za igrom. Stao sam okrenut prema Glibokom i osjetio kako me neka neznanja sila one kaljavo-žute vode snažno vuče k sebi. Laganim koracima, nisam ni pogledao gdje mi je Šeka, vukući bič po zemlji, odmicao sam od mojih drugova, koji su nastavili s igrama, vikom, žagorom i nemirom i približavao se k potoku, bliže mostu.

Nebo je nisko, sivo, mutno i čitavo navučeno oblacima. Cesta izgleda kao crna, nabubrela zmi-ja, zastala u plaženju. I preda mnom, s druge strane Glibokog, još ipak prozirno, tanko, bijelo velo izmaglice ovija nedaleko groblje i još dalje vinograde i klijeti.

Promatram mutnu vodu što je narasla visoko, gotovo do razine pašnjaka, kako otječe lagano, lijeno, a ipak pokorno pravcem svoga korita i na sebi nosi polomljene grančice, lišće, slamke, vlati trave, komadić daske, a tko zna što sve ne skriva i valja u svojoj dubini i nosi u Dravu, a ova dalje, dok se konačno sva ta voda ne ulije u more, široko, bezgranično i teško zamislivo. A more stoji, traje i nikuda dalje ne teče.

Razmišljam o ovoj mutnoj vodi Glibokog što ipak teče, o svim vodama malih potoka i malih i velikih rijeka što teku i o moru koje stoji, traje i ne teče i postajem — tužan. Zašto? Ne znam ni sam. Tako, došlo mi je opet.

A tmina je porasla. Crni veo mraka obavio je i vrbe i ljeske i topole i Gliboki i mene, a da to nisam ni primijetio. Vinogradi potamniše a jablanovi kraj mosta postadoše tamniji i viši. Nestao je odraz neba u vodi, pa su se i obrisi mog lica stopili s bojom mutne vode, koja ipak teče...

Odjednom osjetio sam kako je nešto zašuštalo kraj mene, netko je došao i dobro mi je poznati glas šapnuo:

— »Ivek, kaj tu delaš? Sam! Si so već s paše dišli dimo!«

Okrenuh se.

Pašnjak je bio prazan, utonuo u tamu.

— »A de je moja? A de so tvoje? Gda si ti došel na pašo?« — uznemireno pitam.

— »Moje so već domaj. Veruj mi, niti tebe, niti Šeko nesem videl. Mislil sem da te nega na paši. Bili smo s koli v gorica, pak sem kesno došel na pašo.«

— »I mojo si Šeko steral dimo?« — upitam razdragan. Znam da je Joži moj »dober so sed« i drug, mi se dva dobro slažemo i »razmemo«, imamo dosta naših dječjih tajni, ali da bi mi on otjerao kravu kući, a da mi ne bi ništa rekao, bilo mi je čudno. Zato sam sada upro oči u njega pitajući i njima.

— »Nesem« — reče, oborivši pogled.

I što sada?

— »Ja ne znam de je tvoja krava. Da smo išli dimo, dečki so mi pred mojom hižom rekli

nek te didem pogledati, kaj se morti ne bi ftopil! Vidiš, pak se sigurno ž njimi nesi štel dogo igrati, ostavil si ji i do ve glediš to zmazano vodo« — reče Joži.

Ostah zapanjen. Zašto su to učinili? Znam, katkada je moje vladanje njima neshvatljivo, ali ja im nikada takvo nešto ne bih uradio, niti im na takav način napakostio. A oni su mene ostavili. Teško mi je. Nešto se u meni buni i uznemiruje. Svi su, valjda, dečki znali da je moja krava nekamo otišla s pašnjaka i nitko mi od njih nije to došao reći. A možda su vidjeli i kamo je otišla? I kući su otišli, a mene su ostavili, samog. Zašto? Čekaj, čekaj... Uznemirenost, jad, srdžba, bijes i — strah, što sve osjećam duboko u sebi, sve više bujaju i rastu, prelaze u grlo koje je pretijesno i konačno se pretvore u suze. Plačem i lik mi Jožijev postaje dvostruk. Da, ali krave nema! Gdje je ona?

— »Si bil morti pri meni domaj?« — plačno upitam Jožija.

— »Jesem, ali f štali je nega. Moram ti reći od tvoji nišče me ni videl!«

Još i to. I posljednja nada otpada. Sve dalje, sve gore. Kako ću doći kući bez krave? Kako? Moji već sigurno misle gdje sam tako dugo? Oni ni ne znaju, niti ne slute što se dogodilo i što sam svojom nepažnjom i nebrigom prouzročio.

»I kaj ve?«

— »Odi, Joži, ak očes, idemo jo iskati! Morti jo bomo našli! Pomori mi!« — molim plačnim glasom, iako me je stid. — »Bom ti dal kaj očes, gombe, pračko il kaj drugo!«

— »Idemo, hodi! — reče.

Obišli smo cijeli pašnjak, prešli mostove i prokrstarili livadama u Jalšu, razgledali gmajnu kod groblja i tu nas je najviše bilo strah, jer groblje je blizu i na njemu čudno i duboko šume čempresi i borovi i breze, pa smo se stalno bojažljivo ogledavali, pretrčali smo Dudovilnjak, ali — Šeke nigdje nismo našli.

U selu su već palili svjetla i prozori su žmirkali u tamu.

Vraćamo se lagano s noge na nogu, tužni, oborenih glava i — šutimo. Pune su nam cipele i blata i vode, jer nismo pazili kuda prolazimo, ali mi to ne osjećamo.

Na drugom mostu, gotovo nesvjesno, zastanemo. Naslonim se na jedan »galender«, a Joži na drugi. Šutimo, razmišljamo i kao da nešto — čekamo. Što? Tko zna?

»I tu ništ! I kaj ve? Ovak dimo brez krave nemrem dojt!«

Pod nama podmuklo, tiho ipak žubori voda i teče, kao da se ništa nije dogodilo, jablanovi stoje smireni, kao da nikakvih briga nema na svijetu, niotkud ni zvuka, ni riječi, ni odjeka koraka, tiha, bešćutna večer.

I onda odjednom, zar mi se pričini? Nejasno, tamo od groblja, kao da se čuju nečiji koraci kako »šljapkaju« blatom. Pst... pst... Tamo od Jopicevog vrta kraj groblja ipak nešto ide. Tko? Da nije? Kad bi barem! Strepim da zvuk tog hoda ne prestane i nestane i slutim nešto će se radosno dogoditi.

Joži mi prilazi i šapče:

— »Čuj, kak da nekaj od grobja ide!«

Raste ta strepnja, ta slutnja, to očekivanje, a oboje nestrpljivi ne možemo više mirno stajati nego idemo u susret tim koracima koji idu, pa zastanemo i slušamo, a koraci dalje idu, idu, idu i sve su bliži...

Drhtimo od uzbuđenja. Zar je moguće?, jer sada se već jasno razaznaje ljudski hod i hod jedne životinje.

Blis... blis... šlop... šlop...

Iz mraka raste lik životinje, obrisi joj se sve više ocrtavaju, sve je bliže, bliže, bliže, i, o radosti, Šeka je, moja Šeka. Nisam ni pomislio na to, tko je taj koji ide iza Šeke i tjera je. Stao sam k Šeki i zagrljo je.

— Šekice, mala moja, tu si!

Ne znam kako je dugo taj moj susret sa Šekom trajao, jer odjednom začuo sam nečiji poznat glas — o, čiji je? — koji je razderao svu radost susreta.

»Hajda, Šeka, kaj si vraga stala!« — i neka je ruka udari šibom.

Okrenuh se. Iza Šeke stajala je Komarova služavka Rega na glavi s punom košarom zelja, a i pregača, koju je zavrnila, vjerojatno joj je bila puna zemlja.

Zagledah se u nju, iznenađen.

— »Kaj me, vraga, glediš, kak tele! Me ne vidiš denes prvi pot. Nikaj ne znam i nikoga ne poznam. Šeko sem našla f gazdinom zeljo i teram je dimo. Ostala bo pri nas tak dogo dok tvoj japa ne bo platil zelje koje je pogazila, vništila i pojela. Ajda, Šeka, vrag te na stall! — zaviče grubo i udari je šibom.

Ne razumijem što sad sve to znači? Pa, ovo je pravo čudno! Znam ja i poznam Regu, ona je uvijek bila dobra prema meni, znala se je sa mnom i šaliti, možda to i sada čini, ali...

Joži je ostao stajati na istom mjestu iza Rege, dok su već Rega i Šeka krenule.

— »Rega, Regica!« — viknem i pođem za njima. »Najte biti takvi. Za denes mi oprostite. Znete, sem se zaigral, nesem Šeko dobro pazil, pak je pobegla. Morti neje niti tulko kvara fćinila! Ka ne da neje! Drugi pot bom bole pazil. No, Regica, pustite jo denes. Znam ja da ste vi dobri...«

Sve više sustižem Regu, sad idem usporedo s njome, još joj nešto govorim i počnem ja da tjeram kravu.

— »Ne, s toga ne bo nikaj! Kaj ti balavec misliš!« — reče Rega i ostade neumoljiva.

Zastanem žalostan i očajan. Što ću? Rega se danas ne šali. Što bi trebalo učiniti da mi pusti Šeku, jer kako ću bez nje doći kući?

Sustigne me Joži, zastane i — šuti.

Rega je s kravom već dobroano podmakla, slabo ih već i vidimo, tek jasno čujemo kroz mrak... blis... blis... šlop... šlop... Naišao je i jači vjetar, već je noć i strah me je ne toliko noći i vjetra nego onog neizvjesnog što me čeka. Što će mi reći moji kad saznaju da mi je krava otišla »f kvar« i sada je »v rešto«? I što će učiniti? Zaboravio sam na Jožija i sve oko sebe

i osjećao se vrlo osamljenim, napuštenim i nemogućim, jer nikoga nema da mi pomogne...

Odjednom Joži se prene, prodrma me, uzme mi bič i vukući me za ruku potrči. Čemu to? Trčimo cestom prema selu, blato prska i voda nam »šlopara« u cipelima. Zamalo stići ćemo Regu koja sredinom ceste »gacka« za mojom Šekom. Stigli smo ih. Joži prilazi Regi i govori joj:

— »Rega, Regica, am najte za zres biti takvi! Pustite nam kravo. Više nekaj takvoga ne bomo napravili. Znete kak je, zaigrali smo se i... Njegov bo japa sega kvara platil...«

— »Ne, i već sem rekla ne! Kaj ti mortu misliš da sem ja bedasta! Šmrklivec jeden!« — odgovori Rega osorno i odlučno.

— »Veliste ne i pak ne, unda dobro!« — odgovori Joži, glasno i grubo poviče Šeki, snažno je udari bičem, ona potrči a on za njom stalno vičući i udarajući je bičem.

— »Beži za menom!« — poviče mi.

Rega i ja ostali smo zapanjeni. No ona se brzo snađe. Dohvati mi ruku i privuče me sebi. Što sada? Šeka je slobodna, ali sada sam ja zarobljen. Treba nešto učiniti, treba se osloboditi! Počeh se vrpoltiti da se Regi istrgnem iz ruke, jer držala me je samo lijevom rukom desnom je pridržavala košaru na glavi i — istrgoh se, a njoj se je u tom natezanju razvezala pregača i zelje se otkotrljalo u blatu.

Potrčim, čim dalje od Rege, spašen sam, Šeka je tu, sve je dobro, i još smo se osvetili Regi, jer sada mora tražiti zelje u blatu. »Nek ga ve išče f kmici. Tak ji i treba!« Lagan, radostan, sretan gotovo sam jogunasto trčao po blatu da sustignem Jožija i Šeku.

Začuđeno me je gledala majka, kad sam, zavezavši kravu, zajedno s Jožijem došao u kuhinju.

— »Znaš, Joži i ja malo smo dokše pasli kak bi krave bile bole site. Un je kesno došel na pašo. Vidiš i un je tu. Morti smo malo preveč dogo ostali!«

Majka je čudno gledala naše mokre i blatne cipele, našu odjeću poprskanu blatom, blato na našim rukama i čak na licu. Tvrdila je da je sve to izmišljotina što joj govorimo, jer nešto se drugo moralo dogoditi, nešto joj tajimo, a to nije lijepo, i više nikada ne smijemo tako dugo ostat na paši, jer krave treba podojiti... Vidio sam da joj je u očima ostalo nepovjerenje, makar da je i Joži bio sa mnom.

Majka me je svega oprala, govorila mi je kako slabo pazim na sebe, jer su mi cipele pune blata i vode, pa i odjeća mi je blatna i čak lice, a kad sam već bio u krevetu, rekoh joj:

— »Mama, zutra me rano zbudi, četrtak je i nemamo školu, rano bom dišel na pašo...«

Ona je samo promrmljala:

— »Dobro, dobro, se bomo vidli zutra, a ve spi...« — i zatvorila je sobna vrata.

... a nedjelja je vedra i sunčana, bijela, pometenih pješičnjaka, odmora, svećanih odijela i haljina, puna žamora i dječje vike. Žene i starci poslije objeda sjeli su u hlad divljih kestenova, na klupe pred kućama, starci puše, kašljaju,

mrmrljaju na sadašnji život, jer »negda, se sečaš Imbra, kak je to itak drugač negda bilo gda smo mi bili mladi«, paze na djetu, jer su se i žene živo razbrbljale o svemu i svačemu. Grane i grančice divljih kestenova i sunčana svjetlost stvaraju sjene i sjenčice i šaraju po zemlji čudne i nemirne šare koje se miču, utrkuju, rastaju i sastaju, a svu tu igru izaziva blagi povjetarac koji se ljulja u krošnji. Mi se djeca igramo, vičemo, ili utrkujemo cestom punom bijelog, toplog praha, jer sunce je još ipak usijan zlatni kolut na nebu. Razgatio sam košulju i trčim, trčim cestom, a svega me je znoj oblio.

— »Još nesi Mišku vlovil« — viču mi drugovi.

I ja jurnem za Miškom, vidim ga, on trči preda mnom sigurno i brzo, kao srna. Kako ga stiči kad je on tako brz i sve se više udaljuje od mene. Ali i ja trčim, brzo, brže, sve brže i čini mi sada trčim tako brzo da ne vidim i ne razabirem ništa oko sebe, jer sve bljesne i umah nestane. A preda mnom cesta je još jako duga, bijela, ravna i nedogledna, no Miško je još na cesti, iako je daleko odmakao, i trči, i trči, i trči. Najednom, čuda, nestane mi Miško pred očima, jer zar je moguće, njega je nešto pretvorilo u loptu koja se kotrlja cestom, loptu koja se sve više i više smanjuje dok ne postane mala kao zrno, koje nadošli vjetar podiže i nosi i unosi u oblak. I nema Miške više, nestao je sa ceste. A tamo kamo ja još trčim dok se na cestu spuštaju gusti, tamni oblaci i plove sve bliže k meni, i tek sada s obje strane ceste opažam velike i mračne šume u kojima hući zlokoban vjetar. Odjednom i bijela se cesta pretvara u korito puno mutne vode, koja teče prema meni. Sve postaje mračnije i mračnije, a ja sam sâm kao jablan na raskršću. Jao, gdje li se to nalazim?

— Mama — viknuo sam, trgnuo se i probudio. Trljam oči da protrljam nešto svjetlo i mutno i neodređeno pred očima. Sada sve jasnije razabirem obrise ormara, škrinje, kreveta i vidim sestra i brat još spavaju.

— »Kulko je već vur?« — pitam sebe sama. »Trebalo se stati! Rekel sem da bom denes rano dišel na pašo.«

Protežem se u toplom krevetu i razmišljam kako ću sada iz njega iskočiti, ali odjednom sjetih se jučerašnjeg događaja, ne, ne ne treba se ustati, tko zna što će biti... Kriv sam, istina, kriv... Nisam ni pomišljao da bi Šeka mogla otići u Komarov vrt. Kako je samo nisam vidio kad je prolazila mostom, a nisam bio daleko? Nisam pazio, nisam... Zašto me privukla ona lijena, žuta, mutna i kaljava voda? Koliku je štetu Šeka načinila? Jučer na večer nitko od Komarovih nije k nama došao. Da li je bio jutros? Tko zna? Što će biti kada se sve IPAK dozna? Mislim, pitam sebe sama, a sva su pitanja bez odgovora. Odjednom nečiji me koraci uznemire. Brzo se pokrijem i, tobože, zaspim. Majka lagano odgrnjuje poplun i miluje mi kosu.

— »Ivek, no, čuj, Ivek, zbudi se! Već je velki den, a ščera na večer si rekel da peš do polne na pašo! No, lepo se stani!«

Otvaram oči i susrećem se s majčinim, i u njima vidim da nije ljuta, a to znači da Komarovi nisu bili kod nas ni jučer ni danas. Ta i što bi, valja za ono malo zelja! Što je za Komara košara zelja, pa i dvije! Ništa. On je bogat »ima velko hižo, velkoga štacuna, velko birtijo, konje i krave i puno svinja, velke gorice i puno grunta, a penez tulko da more, ak oče, kupiti pol sela, je tak je, tak si pripovedajo. »Vidiš kakav je to »bogataš«, a ipak dobar čovjek! Zašto onda o njemu govore »da je lopov koji bi i samoga vruga prevaral?« Možda mu Rega nije ništa ni rekla? Moguće je i to. Uostalom, znao sam da je Rega dobra, jučer se je samo šalila sa mnom. Ali kako me je samo prestrašila!

Pijem toplo mlijeko i mislim koga ću već od mojih »dečki« naći na paši »pod vrti?« Što će mi reći za ono što su mi jučer učinili? I što ja njima da kažem! »Morti nikaj, se se je dobro zvršilo!«

Spremio sam u džep jabuku, dok je majka odvezala i pustila iz staje Šeku i poslala otvoriti putna vrata.

— »Naj još potna vrata otpirati — viknem — zabil sem biča zeti!«

Potrčim u staju fičukajući. Uzmem bič koji visi na čavlu iza vratiju i rastrgam paučinu koju je noćas pauk ispleo, pa mi je dio ostao na bičalu. I otrčim...

Zastao sam na pragu staje, kao okamenjen. Činilo mi se, kao da mi je netko polio lice vrelom vodom i kao da mi se zamaglilo pred očima.

Zar tako?

Nešto se u meni ljulja, naginje, pada i lomi.

Komar nizak, zdepast, debeo i kao bure okrugao, trljajući ruke išao je s majkom od putnih vratiju i, s nekim čudnim smiješkom na licu, nešto joj je neprestano govorio. Ona je tjerala kravu natrag u dvorište i gledala je u zemlju. Vidim lice joj je smrkuto, neugodno joj je i teško.

ZNA SE, SVE SE ZNA! Kako sam mogao i misliti da su i Komar i Rega dobri, kako sam mogao vjerovati da su mi velikodušno oprostili moju nepažnju, moj nemar i moju nebrigu! »Ve vidim, uni so... uni so...!«

Stajao sam naslonjen na stajska vrata, kad mi je majka viknula neka privežem kravu jer danas neću ići na pašu i uvela je Komara u kuću.

Ne znam kako je razgovor s Komarom tekao, ni kako je završen, ni kada je Komar otišao, jer ja sam u jaslama kraj Šeke u staji čekao kad će me majka pozvati. Razmišljao sam, zagledan u veliku i vješto ispletenu paukovu mrežu na stropu. Što će se sada zbiti? Kriv sam, ali Rega nije dobra, sigurno je sve rekla, »a mogla je čkometi«, ali Komar, koji me je došao tužiti, on je, on je, pauk, pauk koji plete, plete i čudno se smije, »bogataš« koga boli košara zelja i hoće samo »peneze i peneze i peneze za kvar«, i sada je mene uhvatio baš kao muhu. Da, da, uhvaćena sam muha koja čeka »kaj bo ž njom?«

Dobio sam »vrućih« batina, iako sam majci govorio nešto o privlačnoj snazi velike, nabujale, mutne vode, o »zločestoj« Regi, o tome kako sam se zanio i zaboravio, o Komaru »koj se oče samo za se«, o pauku, o mojim »dečkima«, ali onas ve to ni čuti nije htjela. Govorila mi je kako se svatko mora za svoje brinuti, svačije se mora poštovati, ničije se ne smije povrijediti ni nehotice, ni nebrigom.

Kad sam poslije podne ipak došao sa Šekom na pašu »pod vrti« već su svi moji drugovi bili ovdje. Zaigrani, nisu me ni primjetili. Nelažno sam se osjećao i kao da me je bilo stid. »Kaj ak uni se znajo?« Na njih se više nisam ljutio. Znam, oni mi u tolikoj mjeri nisu htjeli napakostiti, htjeli su me samo prestrašiti, mislili su, vjerojatno, da je moja Šeka sama otišla kući, a nisu ni slutili da je u »kvaru«, u tuđem vrtu i to u vrtu »bogataša« Komara.

Ipak nisam im se odmah htio pridružiti. Nešto me je opet vuklo k potoku. Šeka se je umiješala među druge krave, počela pasti, a ja sam se uputio ka Glibokom.

Razina vode bila je niža, tok joj je bio brži, ali je, kao i jučer, bila kaljava i mutna.

Zagledao sam se u vodu. Valjala se kaljava i mutna, tekla i otjecala, ali nije na sebi nosila toliko lišća, šiblja, grana i grančica ili bilo čega drugoga, kao jučer. Odjednom, o čuda, ukazao mi se u vodi lelujav lik Komarove glave, sve jasnije razabirem njegovo gojazno lice s podrugljivim smiješkom i zlobnim očima, koje kao da mi govori: »Si dobil svoje! To ti i treba! Boš drugipot bole pazil!« U prvi mah iznenađen osjećam kako me bole te riječi, a potom ljut žestoko udarim bičem po vodi i slika se razbije.

Ogledam se oko sebe. Sam sam, nikoga nema, krave i dalje pasu i moja je Šeka među njima, a »dečki« viču, smiju se, skaču, love i »kotačkaju«. Tražim gdje je Joži, ne vidim ga, sigurno još nije došao.

Cestom drndaju kola natovarena dugim posjećenim stablima, uznojeni konji tonu u blato i napregnuto vuku, mašući glavama. A niz ravnicu, tamo daleko, negdje kod Drave, kovitljaju se magle, bijele kao dim.

Ostavljam Gliboki i lagano, s noge na nogu, približavam se mojim »dečkima«.

(Iz neobjavljene zbirke: OKRENUH SE TEBI, ZELENI DJEČACE)

Preko Drave grmljavica...

U Prekodravlju sam upoznala okus usamljenosti, ono osobito neprijatno osjećanje, kao da stalno držiš list pelina pod jezikom. Činilo se, također da me nigdje osim u meni nema, da čamim stisnuta u tamnoj škatuljici, iz koje su ishlapile sve boje, mirisi, uspomene i riječi. Ovdje, na kraju svijeta (svega onoga što je moj svijet predstavljalo) bila sam konačno Dragojevićeva riba, »zašivena u oblik, u vlastita usta«. Ili ptica izgubljena u predjelu grmljavine, nota utisnuta u tugaljivi mol:

»Preko Drave grmljavica,
jel' nas čuješ golubica?«

Sama, kao što je čovjek sam uvijek na početku. Izgubila sam sposobnost primanja slika, svu onu mehaničku građu za prisposode, lakoću nizanja metafora, metonimijski okular čije je stalno uporište u prizoru. Odslikavajući prizore, bilježila sam, shvaćam, samo **nesavršenosti**, koje su dolazile iznutra, i bilo ih je uvijek više nego dana u godini i riječi u retoričkoj ropotarnici.

Ali zašto sam, pitaš me, čuvala skrivene u olovu pisane mašine i nerazvijenoj roli filma ove »rezervne sličice« koje slijede? Zbog pisma, kažem ja. Pisma koje ću ti (sutra, da, sutra svakako) obavezno napisati, i u kome ćeš naći:

Nevrijeme, loš početak. Molvarsku crkvu i Marijinu kapelicu na brijegu, koje su iza raširene lepeze bagremova u difuznoj proljetnoj, titravoj ljetnoj, mrežastoj jesenjoj i škrtjoj zimskoj rasvjeti uvijek pomalo nalik remek-djelu CON-STAMBLEA. Grubi potezi špahtle na razapetom platnu između neba i zemlje: oker, cinober, kobalt i umbra. Kratkotrajno kolebanje boja u oku, sfumato, laka rastresenost, a zatim bjelouška ceste pod kotačima, i iznenada, jeguljast gibanje vode, svjetla krljušt (krljušt svjetla) na suncu: DRAVA pod vrbakom i trstinom, među jajastim oblucima i oklopima kornjača utonulim u mulj.

Po hrptu novoga mosta automobil leti kao kamen izbačen iz golemog katapultula. Ali onaj koji u sjećanju nosi škripu staroga mosta, ono šturkovito pjevuckanje drveta pod stopalima, savijenu pergamentu ceste u njedrima, onaj kojemu pravac određuju mahovina i zvijezde, stići će uvijek dalje, bez gorčine zaboravljajući mjesto iz kojih je otišao. Ali onaj ...

Iza dravskog mosta počinje PREKODRAVLJE: Repaš pod kanjurovim krilom, Ždala u oku vjetruše, apstraktni linorezi. Jedno stablo u repaškoj šumi diglo je zelenu hostiju krošnje prema suncu. U travnju, svjetlost pulsira među stablima, ona ima snagu čiste fantazije.

Ogromni hrastovi čije korijenje dosiže diluvijalni sediment, dno memorije! I paprat koja muca jednostavne vokale, rastući oko kupola keltskih grobova! I jezik ptica i mirisa izvan hermeneutike ...

Nemoć poezije da zabilježi sve preobrazbe šume u osjetljivoj emulziji popodneva. Što može onaj koji je pošao naprijed i mora ići, dok iza njega ostaje mapa šume uvezena u mirisavu kožu, zlatotisak i zrak? Onaj, koji svijet gradi od **zaustavljenih pregršti**? Pristajati na stalnu igru zamjene. Zaboravljati.

A jednom ćemo zajedno proći šumskom trasom poslije kiše. Poklonit ću ti živo vodeno zrcalo, na kome ima rasute puževe sluzi, zdobljenih kućica, zelenih gatalinki, ježevih bodlji, pjegavih ptičjih jaja, ružičastih gugjavica, zametaka i kukaca čiji su sjajni i čvrsti oklopi nalik na krhotine žada. Poklonit ću ti svoju srednjoškolsku botaniku, zakučast govor bilja: potajnicu, pakunjac, lazarkinju, šumaricu, kukavičicu, klobučac, pokosnicu i zimzelen. Također: hrastovu koru, lisnat mozaik bršljana. U kutiji od čaja smrvljene kozokrvine.

Idući pravocrtno od **Repaša**, kroz lijenu protnutost popodneva, stići ćemo u **Ždalu**. Ovdje je jedna crkva, žuti voštani otisak pod kesenovim lišćem. Njena zvona objavljuju u podne da su susjedi u **Brežnici** blagovali svoj začinjeni gulaš ili »gomboce« sa šljivama, a u smiraj da su svi ždalski pijetlovi zaspali, i samo budni psi lovnika Božine njuše hrđastu lisnicu u gustišu oko granice.

A granica, državna međa, koju smo uvijek zamišljali kao debelu crvenu crtu koja razdvaja dva teritorija, ovdje je tek potok po imenu Ždalice, pojas »Staljinovoga vrta«, bijeli granični kamen sa oznakom i mađarski konjanici u svakodnevnom ophodu, gizdavi dečki utegnuti u zeleno sukno i ulaštene remenčice. Naše patrole prolaze čvrstim korakom, vodeći pse-vučjake na uzici. Izrone iz raslinja, prođu ispod vrtova i šljivika, neznatno uspoje korak pred otvorenim vratima gostionice iz koje nadiru grleni mađarski glasovi i juke-box rasipa je-cave kadence u napregnuto vojničko uho: »Čura bit će žena, a pupoljak ruža ...«

Zatim odlaze u pravcu karaule, očiju punih zapretane vatre i potopljenih slika. Mravinjak pod šinjelom. Krletka od rebara i srce-ptica koja bi da poleti! Na putokazu za Molve čavlom je ugrebeno: još 236 dana. Ali dani su u Ždali sivi i bezimeni kao na Antarktiku. Usamljenički i vojnički osobito.

Ali pamtit ću (još mislim da ću pamtit) onu kovačnicu pored granice, u kojoj sam ponekad vidjela sažganu RJEPINOVU paletu i ruševinu

Motornog mlina Ždala vlasništvo Kaplar i drugovi, u čijoj je vjetrovitoj školji živio majstor Ruffi, artritični pijanac i cimbulaš, posljednji autentični boem u Podravini. Pamtit ću mirise voća: oraha na Futfajdi, krušaka u Čardi, a šljiva u Ruža ulici. I miris nauljenog poda u staroj školi, koju će jednom srušiti. I tajnu PEPELARE, o kojoj **Csanki Deszo** bilježi da je nekada bila »Szenterzebetska tvrđava, uz koju su se protezala dva sela Szent Erzebet i Lankocza, oba potpuno uništena prilikom turskih napada.« Tvrđava se spominje u povijesti 1332. do 1337. godine, u papinskoj buli u raznim obranama tog područja. Od 16. stoljeća više ne postoji. Samo naslage pepeljaste zem-

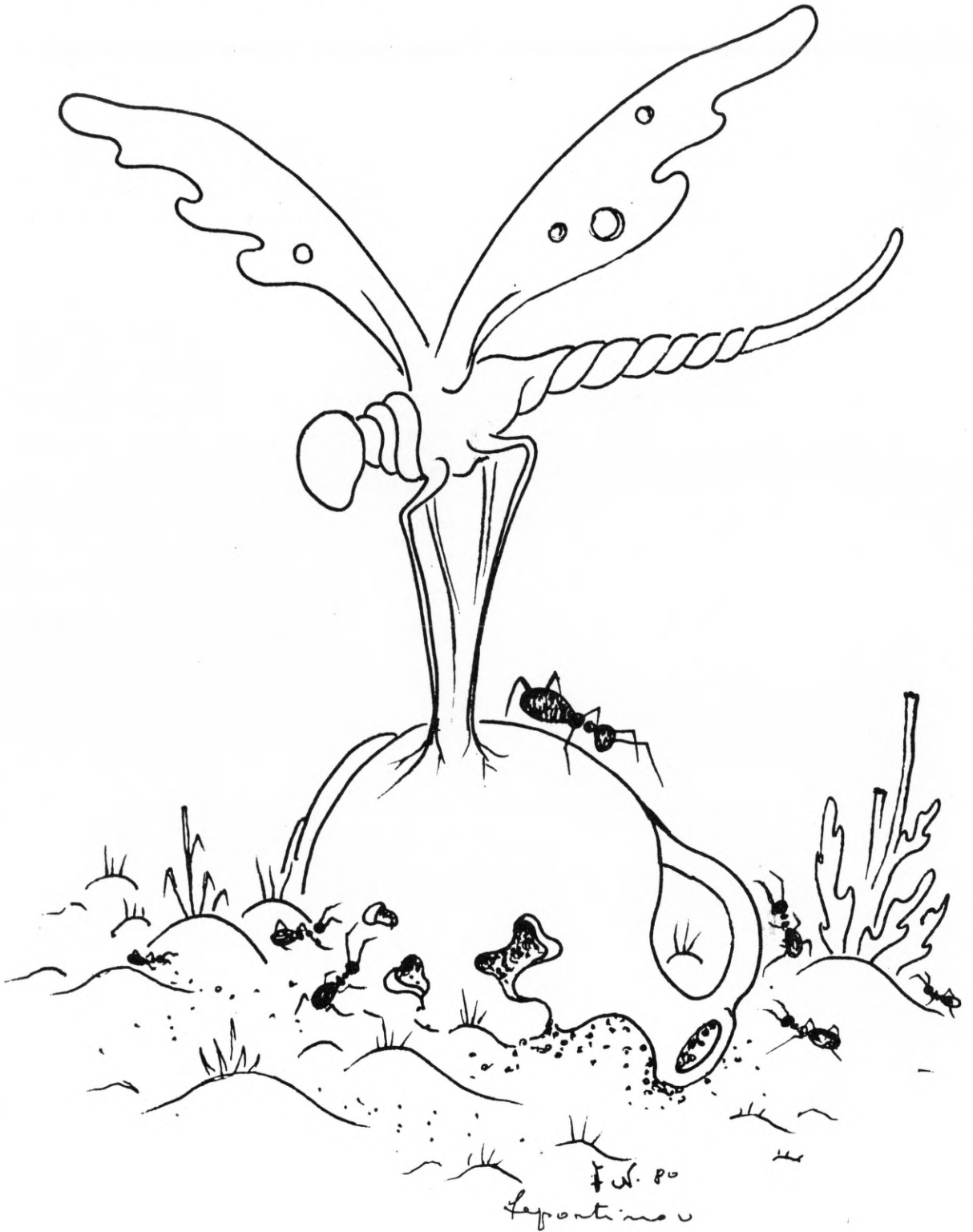
lje i ostaci dobro obzidanih podzemnih jaraka raspiruju maštu prekodravskih dječaka, koji ovdje započinju svoje tajanstvene igre, u kojima se gubi granica prostora i sve preplavljuje bezvremen prostor sna.

Hoćemo li, na kraju, odabrati dan ili noć za kratki posjet **Goli**? Danju ćeš vidjeti mirno zelenilo, raster žita i trave, točkasto crepovlje udaljenih kuća, razlistanu početnicu šume i nitratno bljeskanje razlivenih mlaka među oranicama. Ponekad Večenajeva apokaliptična nebesa u čijem grimizu lebdi lagani kostur crne rode ili lastavica, mrlja kineskog tuša. Noću, sve je transparentna i fluidna ploha, boja razlivena pod Vujčecovim kistom. Živi omotač crnila u kome iskri, plaminja i tinja tisuće svjetala: krijesnice, sovine oči, fosfor, prozorsko okno, voštanica na groblju... I vatra Mehkekove ciganske družbe ulogorene pod šumom, koja okreće jarebicu na ražnju i prostire vlažno sijeno djeci za počinak. Ne vide se više mađarski jablani niti željezna konstrukcija buduće carinarnice, crkve i vodotornjevi s onu stranu međe. Utihnulo je srdito brenčanje traktora po golskim dvorištima.

Po jelenskoj stazi, po trniku, po Inzuli, Štvanji, Vuglenici, Bukvini, Bozdašu, Berdinomu bereku i Jagarovomu kutu, svuda kud oko seže i leti hitra misao, »mesečina se preleva kak svilnaš na glavi«.

Dobra je noć za pjesmu i za san. Ali danju ćemo — ipak — vidjeti više.

(1980.)

Na kraju kraja

Odmah pri izlasku kroz rep aviona, svjetan svoje jadne, male tjelesne mjere nasuproto ove povelike gluhonijeme limene škatulje, pomiješan u gomili, i temeljito sumnjičav spram tog otmjenog žurećeg svijeta, navivno, djetinjasto očekujući neki svoj krik oslobođenja, u jednom pogledu ponovo se suočio sa fantastičnom stvarnošću podudarnosti: aerodromska zgrada, kao kamena sjenka, bila je nalik na bolnicu iz koje je pred nekoliko dana izašao. U neprestanom vretenu slika, u igri bliskih sjećanja, svi mogući i priželjkivani događaji, more, sva ta arterija života kojoj se toliko radovao u onim dugim bolničkim danima, i koju je toliko očekivao, pretvorila se u kaskadu njegovog vlastitoga mraka koji je netom prošao. Tih stotinjak metara razdaljine od aviona do aerodromske zgrade, taj predstojeći tren prolaza u zahuktaloj, veseloj masi, koja se kao bujica valjala prema onom jedinom izlazu, praćena žustrim mahanjem s prostrane galerije, u toj naizgled opojnoj stvarnosti shvatio je da se neće tako lako osloboditi tajnstvenih vijuga vlastitog mraka, niti u priželjkivanoj samostanskoj tišini, a kamoli tek u ovoj sveopćoj vrevi guranja i zagledavanja. Konture zgrade pred njim pobuđile su mu sliku bivšeg vojnog magazina, zatim ubožnice, te bolnice, u kojoj je proveo posljednja tri mjeseca života na svojem neuspješnom izletu u smrt.

Pred očima mu zatitraše vodopadi masne, crne krvi, te hirovite ponornice kao jedinog svjedoka života u dugotjednoj borbi s vlastitom trupinom: vidio se u obliku krpelja prikovanog uz krevet, pokrivenog hitinskim omotačem, koji čini jedini segment, u izmaglici, na prednjem dijelu povišenog jastuka prepoznao je vlastitu glavu s kukicama, a sa strane odjednom su se počele pokazivati četiri noge. Prošlo je jedva desetak minuta od kada su ga smjestili ispod »Tiberiusa«, nekad suvremenog Draegerovog aparata za anesteziju, a preostalo mu je tek kratko vrijeme orijentacije o disanju i minutnom volumenu pacijenta. U predvremenu, kada se stvarnost počela podudarati sa fantazijom, u predslutnji zvijezda i dvostrukog udaljavanja od svojeg vlastitog bića, u trenutku korištenja sredi-

šnjeg dovoda kisika i Oxydula, krpelja su ponovo premazali eterom. U bezglasnim zvjezdanim daljinama ponovo je vidio sebe u razvojnom stadiju: od larve do nimfe s osam nogu, u neprestanom kolu obnove i nastojanja za povratkom. S velikim sisalom, s nizom protukuka, premazan i vazelinom i petrolejom, zapašenih otvora za disanje, omlohavljen i zavezan, u refleksiji najčudnijih boja i svjetlosti, oljušten i izobličen, iz stvarnosti isključen kao goruća svijeća, očajnički se kroz spuštenu roletu pokušavao uhvatiti za posljednji vagon nekog jurećeg vlaka. A taj vagon, prije konačnog neumitnog raskida koji je očekivao, još neoštećen, u suludom okretanju i odsjaju neke plavičaste grmljavine, tutnjao je ne zaustavljajući se, čas usitnjen do nerazumljivih minijatura, čas opet u prvotnom, gigantskom obliku, a s vagonom i njegovim neuhvatljivim ljigavovlažnim kvakama tutnjao je i njegov život. Spiritualističke slike gnjile, hladne prostorije, u trenutnom buđenju i suočavanju s neprepoznatljivim ljudskim fizionomijama prekrivenim maskama, miješale su se s treperenjem napuklog zida i vlažnog, prijeteći visećeg maltera.

Beskrajno duge sekunde trenutnog buđenja isprepleću se u nepreglednom nizu detalja: dva plavičasta palca, kao neki udaljeni mostobran između vještih ruku u svakodnevnoj subtotalnoj resekciji želuca, zelene i izgužvane kute kao loše osjenčane kazališne kulise, pljesniva, treperavo mračna krabulja negdje u dnu prostorije, blještavilo lampe i zasljepljujući plamen, ubitačna monotonija jednakotrajne boli, ta silina jedne male graške znoja što se slijeva u oko — sve to doživljaj je i spoznaja sagorijevanja vlastite osobnosti u tuđim rukama.

Na trenutak ponovni mrak i dugo putovanje: svijeće, i dugački klanci, ponovna fantazija crnih čarapa i dugokrakog krpelja. S visoke promatračnice gleda na tu voštanu bujicu koja se nezaustavljivo kreće kroz vlati trave: samoudaljavajući se sve više jasno vidi svu tu magiju otrovnosti koju nosi, svu tu dinamiku i elastičnost pokreta. S jedne su strane sjenke trajnih, nelagodnih uspomena, poimanje mračnih doživljaja kao sukusa samog događaja, uznemirena svijest i

stalna psihoza fijakerske sporosti i nemogućnosti dolaska na cilj, kao da on negdje i postoji, a s druge strane, nepregledna galerija različitih tipova varalica, probisvijeta, šarlatana, sav taj košmar gledališta u punom očekivanju viđenja ekstaze krvavih i rasporenih utroba.

Kao nimfi koja se ponovo penje na travku, siše krv, spušta se i pretvara u odraslog krpelja, i njemu se jednog trenutka, za ponovnog buđenja, opet pričinu da prisustvuje vlastitom pogrebu u crnim baršunasto prekrivenim kolicima, osjeti strah pred svim tim gladijatorima, moru i sablasan stalnog praćenja i ispitivanja, osjeti gluhu samoću, udaljen od svijeta poput nedodirljivih alpskih vrhunaca. Laboratorijski hladnim učini mu se i stisak ruke koja traži puls, u jednom trenutku osjeti svu lažnost sveopće strke oko njegove trupine kao svakodnevnog slučaja, i poželi da raspiri u vjetar sve te paklene, neželjene osobe oko sebe. Promatrajući, iz vođavski zbornik - 16 c. b.-b. - 2725 - Devčić doravne perspektive, sve te izoštrene, zamaskirane ljudske fizionomije, trajno orošene i skrivene, u vrtlogu stvarnosti i priviđenja, u nemogućnosti i najminimalnijeg pokreta osjeti se, na svoj užas, trajno nemoćnim. Tražeći protuotrov za svu tu igru koja mu je nametnuta, nastojao je posljednjim moždanim vijugama, koje su mu preostale, iz halucinantne svijesti svoju trupinu i mozak, kao odvojenu supstancu, dovesti u stanje strasti i volje za životom. Ali, umjesto toga, osjeti gušenje u čamotinji, potištenost i nelagodnu dresuru kojoj je podvrgnut. U neizbježnosti bliske smrtne opasnosti postao je svjestan da mu preostaje tek mozgovno trzanje i propinjanje u potrazi za razrješenjem sveukupnog trkačkog priviđenja oko sebe. Pedantno sitničareći pokušao se prisjetiti trenutka kada su ga prekrili svježe opranom i namirisanom plahom, ostavljajući tek poveliku rupu na mjestu gdje su namjeravali tražiti ostatke smrskanog stakla, pa nekako samozadovoljno osjeti da su svi ovi užurbani ljudi tu zapravo zbog njega, i da neće moći da im uzvratu pažnjom, iako je poželio zamjenu uloga, bar na jedan trenutak. Iz svojih bjelokosnih pozicija prividno potpune ovlade situacije, trenutna pažnja, koju im je želio uzvratiti, učinila mu se dobrim razlogom za potvrdu teze o ustaljenim shemama svakodnevice kojoj ti ljudi upražnjuju na taj način. U čitavoj toj otrcanoj predstavi provincijske operacije, tvrdoglavi cinizam koji mu je izlazio iz znojem orošene odvrnjele glave, modelirao mu je u podsvijesti strah od

kasarnske svakodnevice, kojoj će biti podvrgnut, u slučaju da preživi. A što, zapravo, u toj ogromnoj i nejasnoj zbrci svih tih životno uvjetnih slika znači kasarnska prevlast? Pokušavajući pobjeći neumitnosti intravenoznih anestetika, a sjećajući se predrezačkog pričanja zamaskiranih fizionomija o krvarenju iz tamo nekog gastrointestinalnog trakta, tog trenutka poželio je napraviti bar nekoliko malih, usitnjenih koraka. Predočujući samome sebi kretnje mačke i njezinu gipkost, ponovno osjeti svu zvjersku opasnost od hladne, mračne zavjese, koja se opet spuštala, još jednom ga čineći nepomičnom drvenom lutkom.

Ilustracije: Nikola Večenaj Leportinov

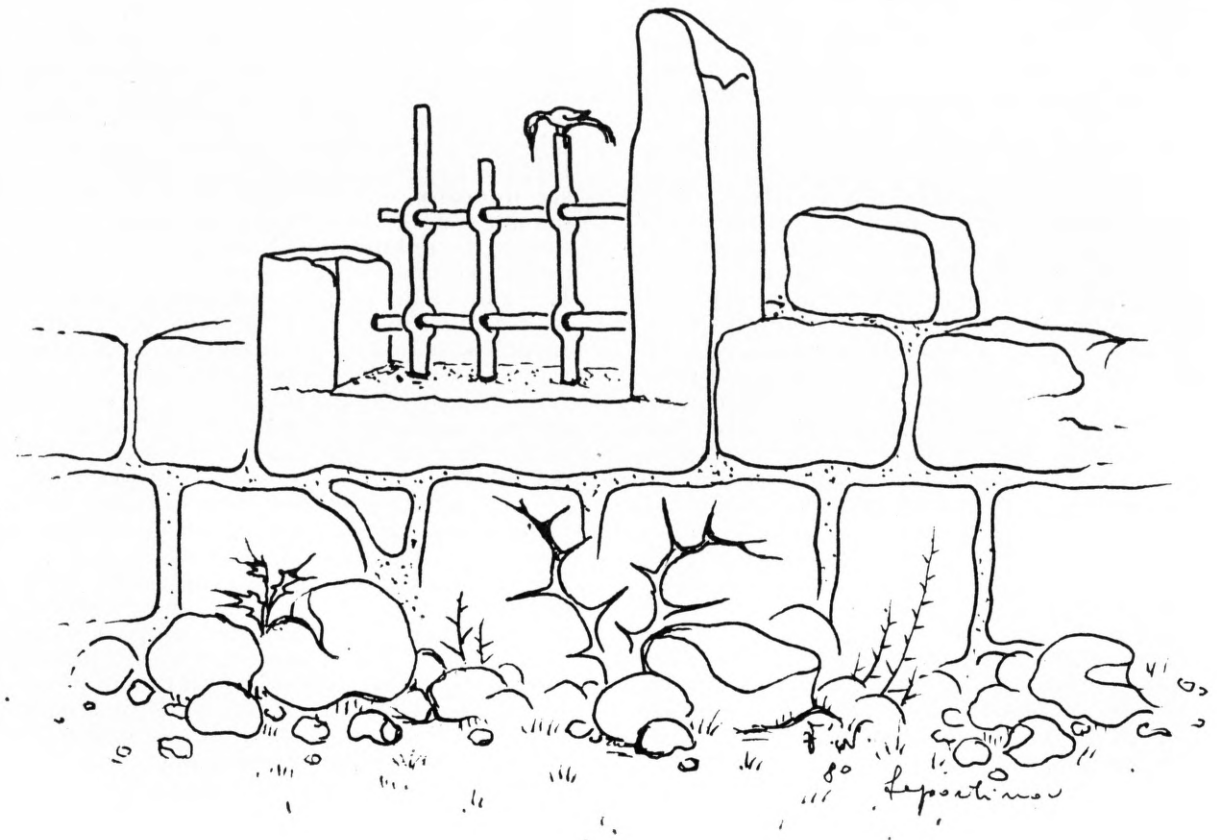
Rutinska obavijest preko zvučnika da je upravo sletio avion s leta broj 883, prenula ju je iz letargije koja je drži već danima, mjesecima, a možda i godinama. Smrtno je mrzila svaki takav poziv, jednoličan i monoton, glas koji ju je oduvijek podsjećao na besmislene dane provedene za mikrofonom uz uvijek jednako ponavljajući slogan o najrazličitijim mogućim vezama. Jednoga dana svjesno je odbacila taj posao, koji u ovoj nezaposlenoj gunguli mnogima znači i predstavlja i prednost i sreću, a sve s razloga da bi sačuvala svoju slobodu. Od tada, znala se ponekad izvući, doduše uz cijenu većih žrtava, iz svih okolnosti koje su u većoj ili manjoj mjeri značile ponovno zatvaranje u istovjetni krug životne drame. Ipak, nikako se nije mogla otrgnuti pomisli da novostečena sloboda za nju predstavlja mali stupanj smrti, jer je primijetila da je čitav svijet na neki strašan, odbojan način ostavlja na miru, a takav odnos i samoća polako guše, postajući ne želja već nesreća i presuda koja joj je izrečena. Ta maglovita koprena samoće obavijala ju je svugdje gdje bi se pojavila, ta mukla atmosfera stalnog pritiska okolnog svijeta stvarala je nemoć bližeg kontakta i prisnijeg odnosa. I ovaj današnji, predvećernji san životne iluzije s aerodromske terase, i ova želja za ogledalom svijeta koje bi osim lica prikazalo i naličje, svi ti prljavi poslovi koje su joj servirali u bijelim rukavicama, sav taj užurbani maskenbal prirodnih maski što tako žurno promiče prema izlazu, uklonjen i odstranjen od svih intimnijih suvišnih detalja, efekt je samo prividne magnetske snage, života koji je svjesno odbacila. Filistarska bijeda gurajuće gomile, čitav taj kompleks bezbrojnih silivova koji su nalik jedan na drugi, u njoj su učvršćivali onaj, od drugih odbačeni, romantičarski tip samotničke osobe, iz koje pri svakom dodiru, ili susretu, progovara neukrotiva priroda. Besmisao uvijek jednake gomile koja se danima ljulja pred njenim očima, konvencija pozdrava i zamaha rukama, zamisli, pokreti, kretnje ili glas, jednoličan i monoton, alergija mase bez htijenja za bližim, intimnijim susretom, odraz su posebne simbolike svijeta što je okružuje. Kliničko seciranje svih dugogodišnjih predodžbi i slika što ih je stekla o ljudima, samo su učvrstili jedan misaoni pogled, dojam stvarnosti koja je za nju punovrijedna tek kao minimalnost neke formule. Banalne inspiracije životnih radosti pokrenute su tek pokojim glazbenim odsjajom i odražajem, inspiracijom koja nastaje u davnini, kao zelenkasta bravura neukrotivog slapa ili protusnaga savršeno hladnoj armaturi koja je na

aerodromu okružuje. Prividni šarm dugačke piste okružene brdima, s tek pokojom upaljenom žaruljicom za označavanje staze, kockasti automobilčić i ispeglani uniformirani ljudi, tek su fikcija prostora okružena visokom ogradom, prostora koji, nasuprot drugima, osjeća kao ponavljajuću predodžbu svojeg unutrašnjeg nemira. Okružena ljudima koji ne dopuštaju drugačije tumačenje stvarnosti, osim onoga što im je nametnuto, u bliskoj prisutnosti tih racionalno programiranih kompjutera, koji na neki nepisani znak pri zaustavljanju aviona počinju mahati, nervozno očekujući susrete koji već nakon koji sat postanu tako obični, okružena halucinantnim prizorima prividne, namještene veselosti i sreće, na trenutak osjeti da se zatvara ovaj ukleti krug koji se danomice ponavlja. Stvarno značenje potpune odvojenosti između njih i sebe nikada nije do kraja shvatila, iako je o tome mnogo razmišljala u svojim samoubilačkim meditacijama, stalno tražeći eventualni balast u tim razorenim psihama. Gomilajući podatke o ljudima, promatrajući ovu raspršenu svjetinu, što hrli k izlazu, s u detalje poznatim varijantama ili kopijama jednoličnosti, nije se mogla oteti dojmu usporedivosti situacije s nekom šahovskom tablom, gdje umni generali diktiraju raspored pozicija i kretanja svojih oronulih, i na poslušnost naučenih vojnika. Ta šarena koloristička masa bila je bezidejni lajtmotiv njezina življenja u dugom nizu godina na relaciji: uredski mikrofon — prebučna ulica — podstanaarska sobica. Po svojem osobnom izboru uvijek je pokušavala eliminirati onaj jaki ljudski kontrast sjene i svjetlosti, upravo ovakav kao ovdje na pisti: naglašena figurativnost i čvrstina jednog limenog proizvoda i raspršenost ljudskog mravinjaka, koji su tek tridesetak minuta ujedinjavala izvjesna bojanje i strah. Tridesetak minuta nesvjesnog odbira suputnika u zajedničkoj bojazni, a zatim kao i uvijek kraj, nestajanje iluzije o kontaktu, gomila objekata koji ponovo žure svaki na svoju stranu. Portretirajući u detaljima svu tako stranu, pobožno skrušenu i neuvjerljivo oduhovljenu skupinu ljudi, ostala je neodlučna pred podrugljivom individualnošću čina guranja, turobnog i smiješnog natezanja i porazno prisilnog puta u jednome pravcu. Dvadesetak razbacanih plastičnih stolica, u neredu odgurnutih pri pojavi letača, naplavina su gorkog iskustva koje je stekla godinama nudeći ljude da sjednu, da bi, zatim, poravnala te iste stolice koje su u neredu ostavljali. Ova, do samoubilačkih namjera dosadna stvarnost, ovaj trenutni bijeg pred ljudskim mravinjakom, osjetila je,

čista je fikcija jednoga trenutka, koji nikada neće imati šanse da bude osmišljen i odruštvovljen, trenutka kada se žamor gomile u rasterećenju svakodnevnne ispraznosti kao vulkanska lava ruši na njezinu individualnost, gutajući svaki suvišak snage, tjerajući na mržnju, izazivajući ironični smiješak nadmoćnosti nad tim čitavim sistemom (ne)logičnih postupaka. I upravo ta nesposobnost shvaćanja preobrazbe ljudskih odnosa i prilika, toga vrela koje se danomice mijenja i krši razne regule i principe, taj osjećaj da je jednom polovicom svojega bića već vrlo daleko od isprazne gomile koja se slijeva ispod nje prema izlazu, a istovremeno i shvaćanje da drugom polovicom tog bića još genetski pripada toj vrsti, učini je trenutno tužnom, mračnom.

Prisjeti se: odrasla u dobrostojećoj građanskoj obitelji, sa svim onim ustaljenim, prozirnim običajima i treningom dobrog, uzoritog ponašanja i lažne umiljatošti, sa svim pravilima trenutne preobrazbe ljudskih odno-

sa, s uvježbanim osjećajem za pripadnost svojem staležu, u jednom trenutku odbacila je sve to, pa je između učestalih ekstrema i dvojnih suprotnosti vladanja prihvatila u obitelji prezreni individualizam i zakoračila, preko takve građanski određene mjere, u neizvjesnost. Stavljena pred gotovi čin odbira, nije se mnogo dvoumila: sve prividne, magične čarolije svojega društva u jednom je mahu odbacila, potpuno birajući put nagonom i svojim skromnim prohtjevima. Svjesno izabравši put pomalo bezuvjetnosti i izvjesnih krajnosti, u stalnoj borbi za samoodržanjem, rasplinuta i usamljena u fikciji svojih neostvarivih ideala, duboko osjećajući nepomirljivost i nepripadnost ovakvom svijetu koji je okružuje, na neki način sjedinjena sa svojim unutrašnjim previranjima, a istovremeno još uvijek prisutna u vanjskom kaosu ljudskog mravinjaka u kojem ne očekuje i ne želi nikoga, na trenutak se opusti i još jednom dobro pogleda, bez određenih

primisli, i na preostale putnike koji su žurili prema onom jedinom izlazu.

Bio je posljednji putnik, u toj tužnoj pogrebnoj dekoraciji, koji je izašao iz aviona. Kad je pogledao tu zgradu, rešetke terase nedoljivo su ga podsjetile na željezne okvire pomalo zarđaloga kreveta u kojem je proveo posljednja tri mjeseca. Pepeljasto sive neoprane zavjese, pet kreveta u tijesnom sobičku, oronuli stol i rasklimane stolice u kombinaciji s limeno-drvenim stolićem, svakodnevna navala mravi na već, od silnog pranja, izbljedjele jastuke i plahte, ustrajni jodni miris i promuksi glas snenog jutarnjeg bolničara s pozivom na ustajanje — mračna su uspomena na netom ostavljenu prostoriju, koju se poneki ljudi još uvijek usuđuju nazivati bolničkom sobom. Opori miris logoraških bolesničkih odora i uniformi u duguljastom hodniku, velike limene kante za dijeljenje obroka, pomoćni kreveti s uzdignutim uzglavljem i svakodnevna papirnata povijest bolesti izvješena kod nožnih palaca, pretvorena u temperaturne brojke na krhkom limu i s pažljivo odrezanim, za štednju upotrijebljenim papirom — dojam je koji mu se prvi nametnuo u halucinantnom buđenju i spoznaji sagnjile kože kojom će ubuduće biti premotan. Očajno piskutavi glas novog bolničara koji, u samo njemu poznatoj ekstazi, svečano priopćuje novim logorašima da je u svakom krevetu te bolnice uz njegovo prisustvo umrlo bar dvadesetak bolesnika, na trenutak ga ponovo suoči s gorkom realnošću: dobrim dijelom nepokretan, prikovan i zavezan, a jedino s razvijenim elementom njuha, morat će tjednima intenzivno podnositi i trpjeti ovakvu atmosferu boli, polurasvjete, starih bogomoljki prilikom posjeta susjednim logorašima, morat će slušati nepreglednu tiradu tuđih poluprimitivnih inspiracija vječno na iste teme urgentnih kirurških zahvata i endoskopije, ili, općenito o bolesti i bolnicama.

Lagani san, ovaj put izražen nejasnim hijeroglifima: tajanstven i mističan pogled na davno potonuli svijet, osjećaj hladnoće i strave rešetkastog stola na kojemu leži, desetine šišmiša u niskome letu i grmljavina orgulja u atmosferi nekoliko razbacanih svijeća, što lagano trepere. Buđenje je uvijek s pogledom u istome pravcu: svjetiljka na stropu, ogromni visoki zid — graditeljska egzibicija pod kojom defiliraju suhi, koštunjavi i zgrčeni bolesnici, kao protuteža vanjskom prividnom skladu i radosti. Za rijetkih posjeta ovakvoj zemaljskoj zakonitosti oduvijek je mrzio taj nametnuti imperativ u trenutnost izlječenja,

tu intelektualnu otrcanost svih tih kreatura koje vjeru u svoje izlječenje i ozdravljenje isključivo grade u organskim kupkama tableta i injekcijama. U koridorima pretrpanoga prostora, s iglom infuzije u ruci, u jednoj stalnoj mramornoj nepokretnosti, film života počeo mu se brže vrtjeti: nedjeljne pečenice i kolači, staložen miran obiteljski život, umrtvljenost potrebe za bilo kakvom snalažljivošću — jer od života je imao sve i ništa nije više očekivao — snaga dosade i pastoralnost svakodnevnice i običajnosti srušena je u jednoj suludoj škripi kočnica, u igri bljeska svjetlosti i muklog udara. Zelenkasta svjetlost onog jedinog drveta koje se pomalo nazrijeva kroz prozorčić prostorije, neusporedivo je manja od svjetlosti koja ga je tako magnetski privlačila one večeri tamnoljubičastih boja, ali mu je zasad jedini bliži znak života. Prisutan duhom, ali i rastresen i odsutan pri spoznaji tih dugoljastih sondi što mu izviru iz nosa, poput dugačkog kanjona, ipak se počesto osjetio sigurnom lovinom u vještih rukama dresera koji blistaju govorničkom vještinom, a tako malo znaju i osjećaju bol i patnju. Simbolika te društvene igre: s jedne strane netko tko brine i pokušava pomoći, doduše u relacijama svoje isključivosti i znanja — dakle, igra slučaja i pripadnosti — i s druge strane onaj tko očekuje, nemoćan, kao vrabac koji više ne može skakati, kao dobar glumac i šutljivo nezahvalna publika, prikovan uz krevet kao činjenica jednog neshvatljivog pojma sažetog u dvije riječi: igra sudbine. A ta igra trenutno je pijanstvo poslije svih šprica, tableta, injekcija, prevencija i antibiotika, poslije logičnog kontrasta koji nastaje spoznajom dizanja debele zavjese s takvog laboratorija ljudskih duša. U ponovnom izrazu trajnog čuđenja pred svim tim elementima, opet mu se javi monument takvog prostora — kao mizerija kazališne igre u prohladnoj prostoriji s loše postavljenim drvenim kulisama. Bio je čovjek srednjovječnih godina, s jednoličnim monotonim životom, čiji je obzor uvijek sagleđan s relacije i pozicije slučaja koji se redovno nekima drugima događa. Sada, u indiferentnosti takvog ambijenta, s i te kako izraženim unutrašnjim opipljivim bolovima, shvati da njegove moždane vijuge niti u kojem slučaju ne mogu prihvatiti gorki realizam novonastale situacije, i da se nikada neće moći pomiriti sa činjenicom življenja, makar na kratko vrijeme, u toj filistarskoj strci, koja u njemu izaziva samo halucinantne predodžbe.

Slike se pomalo pomiču: u prvom obliku grozničave napetosti osjeća se kao da je ulo-

vljen u mišolovku, u jedan ogromni kavez prostorno omeđen i vremenski nedorečen, gdje je i sama pomisao na iole smisleniji život velika iluzija. Sve ono što je zvao sastavnim dijelom sebe, ta čitava trupina kojom nije mogao komandirati niti upravljati, ti krhki, poplavljeni nokti, smežurana koža i slijepljena kosa, model su jedne egzistencije zarobljene između nekoliko metalnih šipki, na faktorima prekrivenim uštirkanim plahtama. U odmorištu popodnevnog vode, koju su zvali čajem, pronašao se u promatranju natečenih zglobova, kosti i izduženih koljena, osjetio je oslabljeno zubalo, znojne dlanove i izdužene krhke ruke koje su ovu posvemašnju disharmoniju bespomoćno pokušavale dovesti u neki zaželjeni sklad. Sav taj bujaajući život negdje tamo pred prozorom, ono ozelenjelo drvo i prepoznatljiviji zvukovi, čine suprotnost koja ga, po nepisanim pravilima veže, za mucavog susjeda opsjednutog teizmom, koji svoje svježe rane djetinjstva pokušava liječiti na njemu. Predvećernje zvanje kola hitne pomoći koja su dovozila svježeg logoraša, miješala su se sa cvrkutom najobičnijeg vrapca, koji je svoju iznutricu nakljukavao raznim sjemenjem, gusjenicama i kukčićima, pohlepno se obrušavajući na zaostalo koštunjavo voće s prethodnih gozbi logoraških posjetitelja. To ga je podsjetilo na dane koje tek sada zna cijeniti: dojam prošlog, dojam skidanja mahovine, lišaja, guba i imele, te trulih plodova, podsjetili su ga na dane čišćenja voćaka i odstranjivanja suhog, polomljenog i suvišnog granja. Životno afirmativno, jednog trenutka prisjeti se običnog lješnjaka, poželjevši ga u ovom mutnom vrtlogu opore stvarnosti i pokajničke arije teističkog susjeda. Već umoran od silnih tjelesnih napora svedenih na najobičniji pokret ili zamah rukom, umoran od tog ponora požude malenoga mravca, koji se tako ustrajno pokušava uvući u njegovu tjelesnost, s odviše ljudskoga u sebi za jednu takvu sredinu, predobro je shvatio svu jalovu, činjeničnu konstantu nemijenjajućeg zbiljanja kojemu je podvrgnut. U sceni besmisla života i smrti, sna i jave, dobrog i zla, u trenutku neodoljivog podsjećanja na mirise prljavog, masnog papira s nekog smetišta, osjeti se da ipak pomalo izgara kao negator ove poganske tragedije koja ga je snašla. Stalno tonući u umjetno izazvan san, osjetio je da se ovakav život odnosi prema njemu kao mala vjetroša kliktavka, koja lepršavo i graciozno, s uvijek profinjenim pokretima tamani skakavce i miševе: ovoga trenutka, u ovoj prašnjavoj sobi s rasklimanim namještajem i davno zardalim krevetima, taj mali miš, minijaturni

jarčić jednog dobro uhodanog kazališta bila je njegova osobnost.

A san: nesvjesni vrhunaravni ritual brzog i naglog propadanja prema nataloženom vapnencu, ponor i pad kroz čitav gorski vijenac, kroz sve ljuštore i kamenje, sige i spilje izderane vodom, prolaz široko razmaknutih ruku kroz stotine puževa i školjaka. Ogorčeno se boreći za zrak padao je u živo vapno, prema pijesku i vodi i, grohotom se nasimjavši, jednoga trenutka shvati kako bi mogao ostati zacementiran. U varci ovakvog misterija, na trenutke se boreći za život, pa opet rezignirano propadajući, sazdan od tisuća isprekidanih niti tankih žilica koje su se kidale na ostrim bridovima izbočenih hridina, s uzdahom i sličnošću s nekim pokojnikom, na čas mu se učini da u tom martiriju, u tom križnom putu vidi osvijetljene buktinje u mrkloj noći: sada je propadao u goleme močvarno-šumske krajeve bojeći se jedino pada na oštro kamenje, od kojega je uvijek zazirao. Skupljen, izgledom nalik strašilu za vrapce, na brisanom prostoru i odstrijeleu kao uplašena vrana, još uvijek ponekad djetinjasto opčinjen svim povremenim šarenilom boja i raznih prizvuka, poskakujući kao poklopac od stijene do stijene, natopljen od nekuda znojem i omotan pljesnivim krpama još uvijek je padao i udaljivao se kao okrenuti dalekozor, nekud daleko i ustinjeno, u obojane male i hladne rupe što vode u grob, koji je već sada jasno vidio. A na kraju sna, u opojnosti morfija, doživio je lirske intermezzo: napušteni mali rukavac nemirne rijeke, relativno strme obale obrasle neprohodnim granjem, visoka trava lelujava na blagom povjetarcu i mnogobrojna gnijezda ptica koje neumorno hrane svoju mladunčad. Te brojne ptičje kolonije u tim malim mrtvicama, sva ta slobodna mirna voda, bez nekih zapreka i prometa, na stotine puževa i slatkovodnih školjka, sitni patuljasti somići i ostale riblje vrste, sve to pričinu mu se ustreperenom fantazijom probuđenog i pomalo prebrođenog unutrašnjeg poremećaja. Sva ta udubljenja ispunjena vodom, netaknuti vrbici uz kose obale, gnijezdilišta najrazličitijih životinjskih vrsta, ta masa rascvalih divljih tulipana učini mu se pogodnim terenom za šetnju: korakom otežalim od punoće životna iskustva, uspravna hoda i oborena pogleda prolazio je kroz to prirodno bogatstvo vodenih oraha, suncokreta i djeteline, kroz pjeskovito tlo i pošljunčana udubljenja. U smislu trenutne situacije, na podugačkom putu pod podnebljem koje je oduvijek smatrao i držao svojim zavičajem, neprekidno je

mislio na ljekovito bilje, na sljezove i gorsko velebilje, na majčinu dušicu i na sav taj sag, nenarušen paklenim ljudskim uništavanjem. Bujno raslinje prašumastog oblika, trske i desetine lopoča, svi ti živopisni predjeli asocijacija su trajnog odmorišta, ishodište duha, koji mu se, u mutnim slikama buđenja

sa svjetlećim zvjezdicama pred očima, učini tako dalek i neuhvatljiv.

Opazila ga je između nekolicine radoznalih dječjih glava koje su pred njom nemirno poskakivale, na već vjetrovitoj i malo pro hladnoj terasi. U sveopćoj strci i vreći razgnjiljene gomile, koja se rasula po pisti ju-

reći tko zna kamo, bio je jedini čovjek koji nije žurio: s tamnoplavim podočnjacima i tek zapaljenom cigaretom, nešto pognut i steznički usredotočena pogleda u beton, svrstan u posljednju kategoriju izlazećih, odmah joj je zapao za oko. Osjetila je neku čudnu tihost oko sebe, neki poriv zainteresiranja i zanimanja za tog usamljenika, koji tako polako i dostojanstveno hoda u tom željeznom obruču okovanoga dana. U protokolarnom miru uniformiranog osoblja koje ga je tako žustro prestiglo na pisti, osjetila je svu nelagodu vlastite traume, jer i nju su uvijek prestizali voštano blijedi ljudi, krajnje profesionalnog smiješka i učtivosti. U disharmoniji čitave te predstave, pojava takve individue zaokupljene samo sobom, u pohotnom hiru veselog vrtloga koji je okružuje, snažno je odudarala od svih tih rutiniranih životnih statista i glumaca. Oduvijek su je privlačili svi ti životni usputnici, uvijek pomaknuti u stranu od svakog propisanog životnog reda, udaljeni od kliširanih rasporeda svakodnevnice, u raskoraku s praznovjerjem sredine, a nadahnuti svojim osobnim odbirom življenja. I u ovom ničim istaknutom čovjeku osjetila je na tren svu tragiku života primjerenu njezinoj: teške patnje i bolnu usamljenost. U svojim najintimnijim tajnama oduvijek je mrzila podmuklu i kukavnu vanjsku zaslijepljenost kojoj su mnogi podlegli, to blještavilo prividnosti, te lakirane frizure u kojima je svaka dlaka na svojem mjestu, mrzila je ispraznost ljudi u ništavnom porivu da zgrabe sve što im se pruža, prezirala je blagoglagoljivost svih tih životnih kanarinaca oko kojih se lijepe ljudski pačići, koji kasnije, u viđenju svojih zabluda, preziru sami sebe. Instinktom zdravog razuma već godina ma je zauzimala obrambeni stav prema toj kategoriji ljudi, a u smislu dostojanstva i čovjekova života uopće, u njoj se s vremenom izgradila naklonost prema svim izopćenima ovoga društva, sažaljenje za sve one koji polako umiru i nestaju. Bila je ponosna na svoju neisključivost, jer koliko god je prezirala sve moguće institucije koje je prošla, sve te klaonice ljudskih duša gdje su i nju pokušali slomiti, koliko god je mrzila pojedine ličnosti, koje su kao i barbarska čeljad svo vrijeme provodile u potajnom lovu na ljude, toliko je bila spremna priznati i svu svoju dugogodišnju neodlučnost da se što prije istrgne iz tog uništavajućeg kruga, neodlučnost koju je, ipak, jednoga dana prevladala, i prešla taj most koji ju je dijelio od osamljenosti i očajanja, ali koji ju je odijelio i od druge već proživljene osamljenosti i očaja. Svu

svoju snagu plemenitog bića, svu energiju svoje misli i svu svoju ličnost upotrijebila je da shvati taj žureći svijet koji joj je u nemogućnosti bližeg kontakta, u svojoj prolaznosti, nanosio bol. Analizirajući život shvatila je da nije riječ o pretjeranom egoizmu, ili pretpostavci jednog života sazdanom na lošem odgoju ili nemaru, već na posvemašnjoj, kompletnoj neshvaćenosti nje kao osobe, koja za života nije imala namjeru učiniti, niti je učinila bilo kome što našao. Odvojivši se od svoje građanske obitelji, tvrdih uštirkanih haljina, glasovira, nalickanih zidnih pejzaža starih majstora, izrezbarenih stolova i stolica te musavih, ikrom posutih akvarija, svjesno je izabrala podstanarsku sobicu s dva mala prozorčića, stoličem, ponekom fotografijom i plakatom. Okružena starim ormarom gdje je držala knjige, nekim davno pročitanim časopisom ili starim novinama, daleko od blistavih akvarela i kućne posluge, u podsjećanju na tu svoju intimu, eto, ovaj čovjek koji još jedini nije dignuo pogleda prema terasi, učini joj se tako drag i blizak. Jednoga trenutka opazi da je stao, kao da uzima zrak na nekoj prorijeđenoj visini, promotri ga bolje i opazi to ispijeno upalo lice, male jagodice i prorijeđenu ravnu kosu. S nehaljno prebačenim balonerom preko ramena, u nezgrapnim širokim hlačama, taj koštunjavi čovjek iz kojega nakon svakog koraka izbija mirnoća, nije mogao živjeti građanskim, uredno-ceremonijalnim načinom života. Pomisao na to ispuni je duhovnim zanimanjem za tu individuu, pa osjeti da onaj jednoličan i monoton glas koji obavještava o narednom letu neće utjecati na intenzitet njezina razmišljanja kao što je to maločas učinio, i u tom trenutku postojanosti u malom, osjeti neodoljivu želju da ga upozna. Lagano se pomićući u pravcu kretanja ovog neobičnog čovjeka, pomisli koji li je to magnetizam koji tako zrači iz njegove pojave, kakvi su to nadahnuti snovi, i koje li su to kaskade zvukova što se šire iz te individue? U zbrci uzbrazilje, trenutnog slijepila ili predimenzioniranja, upita se, samo njoj poznatim čulom, nije li pogriješila tipizirajući ovoga čovjeka, nije li to još jedan čin odsutnosti duha? No, već sva ta magnetska struja koja je izbijala iz svakog njegova pokreta, ta svjetlost koja kao da je dolazila iz nekog dalekog polumraka, skromna pojava i polagan, umoran hod, uvjeri je da se ipak radi o posebnom, zanimljivom biću, s kojim bi valjalo porazgovarati. Vjetrovito predvečerje, tek ponegdje upaljeno žmirkavo svjetlo, nenadani prolazak zanimljive ljudske spodobе, učini joj se na tre-

nutak neobično sličnim nekom lutanju u predvorju jednog mističnoga sna.

Bila je okoštala tvrdim životom koji je nije milovao, zaokupljena sa svakodnevnom dramom različitih isprepletenih zamršenosti. Sasvim je razumljivo, pomislila je, kako joj taj iznenadni prolazak jedne upečatljive fizionomije može značiti neku vrst imaginacije jednog prividnog užitka. A, istovremeno, u različitosti dojmova novonastale situacije, jednim slučajnim pogledom obuhvati i skupinu uniformiranih ljudi koji su zasebno odlazili, također, prema izlazu. Ta pobožnost kretanja u jednom pravcu neodoljivo je podsjeti na anđeoske predloške njezinog ranog djetinjstva: petnaestak drvenih, masivnih tvrdih klupa, strogi svećenik, ministriranje, mističnost tamjana i onog vijugavog dima u koji je uvijek gledala razrogačenih očiju. Te crkvene igre i stalni ukočeni pogledi svetača sa zida, ustajali vlažni kipovi kojih se počesto bojala, ta drama jednog načina života, stroge kazne kojima je bila podvrgnuta zbog sitnih, dječaćkih laži, sav taj svijet čarobnih zvukova orgulja učini joj se tako dalek u ovom trenutku svoje praktične bezbožnosti. S nevjericom se sjeti oniskog crkvenjaka i u uzao svezanog konopca kojim je navlačio ona dva masivna zvana, dugačke svećeničke haljine, sjeti se ispovijesti i nažuljanih koljena, i u čitavom tom prizoru koji je vidjela kao da gleda kroz obojena stakla, bilo joj je drago što se ovoga trenutka nalazi baš ovdje, na ovom mjestu, iako je svjesna da i ovdje ima vjernika, samo onog drugačijeg kova. Hladnoća betonskog poda crkve podsjeti je na betonsku pistu, one vijugave drvene škripeće kanonikove stepenice, s držačima pričvršćenima za zid, na čas spazi svrativši pogled na vijugave stepenice koje na aerodromu vode iz prizemlja na prvi kat, u restoran. Prebučna glazba što je dopirala iz zvučnika neodoljivo je podsjeti dječaćkih očiju, koje je širom otvarala, dok je jedan od onih strogih crkvenjaka počeo prebirati po izguljenim tipkama starih orgulja, koje su joj bile tako drage. Skrušenost stalnog klanjanja i dizanja, zatim klečanja, okamenjenost malih kipova u stavu vječnosti i nedodirljivosti, tu silnu mirnoću izjednačavala je s onim umjetno izazvanim mukom pri slijetanju i uzlijetanju, mirom gdje su i ovi današnji putnici u skrušeno-pobožnom stilu: smiluj se, očekivalj sretno prizemljenje. Lagani zvuk zvonca i ona dostojanstvena povorka, kojoj su se veselili pošto se brzo predviđao kraj dnevnog slušanja, podsjeti je na sitan pisak iz zvučnika prije najave, na prestanak žamo-

ra, te uzdahe i kolektivno dizanje od stolova, zajednički polazak, odlazak i dolazak jednim drugima potpuno stranih ljudi. Na trenutak tišina i mir. U laganoj izmaglici svojih misli, ona i on, jedno pored drugoga, a ipak tako daleko, u akustici prostora kojim dominira zvučnik, klize po tom neravnom asfaltu života u nestvarnoj teškoj nesvjestici. S njezine pozicije promatranja svijeta prepunog simbole i lažnog predstavljanja, svi ti propovjednici, glupi i sujetni, sav taj svijet košmara različitosti i neshvaćanja, ta gomila nesprenih i nepriličnih čovječuljaka, stvorila joj je neizmjernu množinu slika jednog svijeta koji bi, možda, valjalo i napustiti. Osjeti jednu kolotečinu života koji se kreće po točno zacrtanom pravcu, učini joj se da svi ti ljudi, koji tako bezglavo jure oko nje, bez obzira na veličinu i prividnost njihova sjaja, djela i učinjenoga, zapravo i nemaju onog pravog, smislenog života, da njihovo postojanje i oblik shvaćanja isključivo ovise o drugima, o vođama. Patnički vrtlog, jezivo i besmisleno isforsirano klanjanje pred svim tim medijskim svecima i nabrušenim vampirima svakovečernje televizijske monotonije, neprosvijećenost i tupava naivnost pri pojavi tih drvenih širitelja raznih predrasuda, učvrsti je u uvjerenju da živi u kaos otrovnog života, koji matematičkom preciznošću, vješto i iskusno melje pred sobom sve trubadure života, koji ne kleče pred božanstvima već u hipnozi života pokušavaju pronaći svoj smisao. Neslomljiva i nepodmitljiva, sa čvrstim karakterom i slobodom do koje je došla uz veliko odricanje i povelike žrtve, u okolnostima života koji bi već davno shrvao iole slabiju osobu, s još uvijek bezizglednom budućnošću, prošla je, i prolazi kao svi koji izaberu takav način življenja: po svom nagonu prinuđena tražiti, pronašla je slobodu i nezavisnost, ali je isto tako shvatila svu (ne)logičnost svojeg daljnjeg opstanka, jer od ljudi nije mogla pobjeći, a u trenutku svakog samostalnog odlučivanja shvatila je da, ipak, potpune samostalnosti i nezavisnosti nema sve dok živi i lagano se guši u tom svijetu serije »ugodača«, porculanskih fizionomija i mišljenja, u svijetu izopačenosti, gramzljivosti i lažne, papirnate napudranosti. Na trenutke se osjećala omrznutom, i u tim trenucima neshvaćanja s tom zajednicom koja je okružuje, izlaz joj se učini u neprekidnoj i stalnoj pobuni, u nemirenju sa svakidašnjicom: shvatila je da se mijenjanjem pojedinaca ništa ne može učiniti, da se neumoljivo mora boriti protiv predrasuda, bahatosti i gluposti, da svi mesarski za-

koni klanja i uništavanja dolaze iz same ljudske prirode, da niti jedan sustav nije dobar sve dok će ljudi biti takvi, kakvim ih je upoznala, sve dok će se ljudi odgajati na takav način kakvim se odgajaju. Sva ta svjetina bez originalnih ideja koja blaženo i skrušeno stoji u redu, zagledavajući vrhunarnost svojega obličja, kao najvažnije stvari njihova života, kriješteći kao papige ili nedostojno šuteći kada bi trebali dići svoj glas, primjer je reprodukcije, koju neki neznani majstor, kao na tvorničkoj traci, neprekidno izbacuje u milijunima primjeraka. Zbog svoje mirnoće i primjetne čežnje oduvijek je nailazila na simpatije — ali ju je uvijek, isto tako bolje to što nitko od tih usputnih, povremenih trenutnih prijateljskih namjernika nije imao potrebu za trajnijim približavanjem ili vezom, potrebu za svakodnevnijim kontaktom. Objašnjenje za takav način ophođenja pronalazila je, osim u ljudskoj psihi i upečatljivim dojmovima koje svi nose iz djetinjstva ili rane mladosti, i u sustavu jedne dresure koja, zatim, čovjeka prati čitav život. I kao što je mnogima sjećanje na djetinjstvo obilježeno poznatim mirisom, kolačom, drvenom puškom, krpenjačom, jednim spasonosnim životom prepunim bezbrižnosti, tako je za

nju djetinjstvo, osim poznate vjeronaučne podsvijesti, postalo put u nepreglednu prazninu, prividno prepunu svega materijalnoga, put bez posebnih tragova osim stalnih ruševina duha i prisile. Sjećanje na sobe pune ukočenih slika, i velikih ogledala razasutih kao muzejska ostavština, na sve košnice velikih dimenzija — prave dvorske odaje, sjećanje na klavir, zlokobno crn i masivan u trenutku ponavljajućih vježbi, i tako drag u trenutku rijetkih usamljeničkih večeri, sjećanje na ljigave i glatke, uvijek prebrisane kvake, debele tepihe, masivni namještaj i hladnoću oblijepljenih zidova, podsjeti je na ovovremeni trenutak njezina sadašnjeg postojanja izvan vremena i drugima mogućih granica. Orijaški, nevidljivi zid nerazumijevanja ispriječio se ovoga trenutka pred njom, odijelivši je od te, sada šačice ljudi, za koje je pretpostavljala da je njihovo knjiško znanje ravno nuli, da u životu uvijek napreduju bojažljivo se povinujući nekim nepisanim zakonima dodvoravanja, opreznosti, nezamjeranja i snishodljivosti.

Prijeteći mrka, onako ravna i nedokučiva pista ostala je pusta, jer i posljednji letači napustili su tu vjetrometinu njezina današnjeg boravka.

Bio je jedan od rijetkih putnika koje nitko nije očekivao, niti im se nadao. Onako zgu- ren i pogrbljen, bez razumijevanja za gura- juću gomilu oko sebe, što je s vidljivim sa- moveličanjem promatrala desetine šarenih kovčega sa bjelosvjetskih pustopraznih puto- vanja, bez nekog posebnog poriva, a i bez određenijeg cilja, odlučio je ostati neko vri- jeme na aerodromu, bar dok ta opojna i opi- jena masa ne napusti sadašnje prebivalište i ne uputi se, uz tužaljku sve jačeg vjetra, svo- joj lančano programiranoj sreći. Okružen plastikom, betonom i monitorima, kričavim svjetlom i šarenim oznakama, staklom, aero- dromski sumnjičavim pogledima koji uvijek traže svjetski mir i red, osjeti se prazan, is- crpljen i učini mu se da ni cijela vječnost ne bi dostajala kada bi se morao saživjeti s tim ambijentom, s takvim ljudima, s tim ži- votom. Maleni stolac, s aluminijskim drža- čem i naslonom, u uglu aerodromskog resto- rana, gdje je odlučio sjesti, koliko god mu je na čas pružio zadovoljstvo trenutnog fizičkog odmorišta, toliko ga je ponovno vratilo sje- ćanju na stolac koji je još pred neki dan ostavio u bolnici, na kojoj se još uvijek ističe naziv bivše ubožnice. Učini mu se da će sli- jedeće sate, iako mu ni ambijent ni gužva nisu odgovarali, razmjerno lakše podnositi jer za stolom je bio sâm, a bio mu je dostu- pan i pogled na sve tamniji vrh obližnjeg br- da koje se u svojoj punoj moći i nedodirlji- vosti, kao prijetnja nadvijalo nad čitavim kompleksom ove, na trenutak nepodnošljive i vjetrovite doline. I ovaj pogled nadjača još uvijek blisko iskustvo bola i nepravilnosti koje je proživio sva ova tri ubitačno sama mje- seca, iskušavajući na svojoj trupini granice ljudskih mogućnosti, želje i namjere, ispitu- jući koliko čovjek u stvari može izdržati am- bijent i skoro petrolejsku atmosferu zaba- čene bolnice, ambijent iz kojeg se, kada jed- nom propadne, teško izvlači. A ovdje, na alu- minijskoj stolici, u jednom pogledu obuhvati svu tu reprezentaciju prividnih junaka i po- lubogova koji odlaze, ili se vraćaju, svojim pristojnim obiteljskim kućicama, s uređenim vrtovima, podrezanom travom, očišćenim dvorištima, visokouzdignutim načičkanim an- tenama, dvostrukim ulazima i besprijekor- no održanim stepenicama. Gledajući te lju- de koji, zasigurno, žive u takvoj savršenoj pristojnosti, uglađenosti i miru, u atmosferi dobre čuvanosti i zaštićenosti, po propisima i regulama, bez bilo kakvih pobuna i otpora shvatio je svoju izgubljenost među takvom kategorijom ljudi, shvatio je da njegov ne- hajni baloner, izlizane hlače, poduža kosa, neobrijano lice i široke i zaobljene cipele

nikako ne idu u sklad s reprezentacijom pra- vovjernika. On, obespravljen od takvih, prez- ren i odbačen, isključen, ocijenjen i smatran nastranim pustinjakom, vječnim zakeralom i buntovnikom, pun kostobolje, sa svježim ra- nama prometne nesreće, sa sjetom, povreme- nom glavoboljom i stalnim bolovima u trbu- hu, u svojoj zatvorenoj, nikome znanoj pat- nji i boli, živeći u vlastitom svijetu i osob- nom shvaćanju svih pojava, zaista nije mo- gao bez pobune prihvatiti to društvo malo- građanskih ustrojstava i odnosa. Podredivši čitavo vrijeme, dugi niz posljednjih godina, razmišljanju, i pokušavajući shvatiti ili op- ravdati takav odbir života ili takvu atmosfe- ru, postalo mu je potpuno jasno, došao je do spoznaje da svladati taj razmak velikoga ras- koraka između dobrog i zla, bogatstva i si- romaštva, morala i psine, i nije tako teško. Valja samo usredotočiti smisao življenja pre- ma trenutnim nasladama, predati se i podati nekom zanosu i ekstazi, zanemariti patnje i neimaštinu drugih, težiti samo vlastitoj udob- nosti i ne zapadati u nikakvu krajnost, umje- reno i povoljno očekujući svoj trenutak blaženstva, izmiriti se i izjednačavati sa sre- dinom i vladati se po nepisanim, ali znanim pravilima i običajima nastalim u dugogodiš- njoj povijesti ljudskog mizerluka. Da, to za- ista nije teško učiniti, ali shvatio je da on nije od takvih ljudi i da trulež takvih pro- htjeva i nagona bezuvjetno mora jednoga dana, svakome čovjeku, bar na izdisaju, u trenutku kada se sagledava život izgledati, kao jedna velika mrlja od koje se ni oči ne zaklapaju tako lako. Odbir ovakvog života, bijeg i neshvaćanje njega kao ličnosti, uz automobilsku nesreću, dovelo ga je trenutno ovamo, tu na taj aluminijski, kockaste pločice i natpise kojim se označavaju ulazi za dame. Pokušavajući se osloboditi takvog vjerovanja osjeti se smirenijim, jer ako je za većinu i bio mučenik, čovjek nesnalaženja i neuspje- ha u životu, individua koje su se pomalo i klonili izbjegavajući susrete, bilo mu je dra- go jer je znao da se nikađa ne predaje, ne posustaje, već da se u životu održava vlasti- tom energijom koja je u suprotnosti od na- čina života kojim većina ljudi živi. Osjeti da mu je duh još uvijek snažan i primjeren, da iako mu tijelo neprekidno i strahovito pa- ti, iako je podložan krupnim nezgodama i zlim nesrećama, još uvijek prezire samopre- daju, plašljivo i snishodljivo prenemaganje i uništavajuću jednoobraznu kolotečinu ži- vota.

Putujući još uvijek bliskim i upečatljivim narkotičkim bolničkim snom osjeti se kao

ledenjački potok koji se otapa i prodire kroz pukotine na dno ledenjaka, među granice vječnog snijega, u snažnoj i divljoj prirodi, gdje nema ljudi niti bilo čega živoga, smrznut i zaleđen, neosjetljiv na temperaturu, pa putuje među avetima glečera, rasplinut i rastezljiv preko oštirih bridova ne mareći za rasjekotine. Gušeci se povremeno od vodenih para, u zaleđenom i ohlađenom zraku, nad tlom koje se tek s vremena na vrijeme nazrijevalo ispod golemih masa i naslaga smrznuta snijega, okrećući se zajedno s tisućama nataloženih sitnih ledenih kristalića, stalno se hladio i već se vidio kao jedno od onih poveličkih krupnih ledenih zrna, pred kojima se uvijek sklanjao. Pojavljujući se u različitim oblicima, lebdeći u zraku i vješto uzmičući ostrim bridovima različitih santi, čas zgusnut i oštar kao snježna iglica, čas opet skupljen i jednoličan poput lagane snježne koprene, plovio je kroz prugasto rasperjane oblake kao zatvorenik koji, pod svaku cijenu, hoće pobjeći. U onoj poznatoj opojnosti maštanja i meditacije koju svaki čovjek osjeti bar jednom u životu, neopterećen brigama, bezbolan i neosjetljiv na hladnoću, u bombardmanu svih mogućih zraka i svjetla, s onom zasljepljujućom svijetlošću i bjelinom koja je izvirala iz svake pukotine, s bridovima ljepljivo ohlađenim, padao je sve brže i brže, začudo ne bojeći se, osjećajući se pradavnom grobnicom u koju se slijeva sva svjetlost ovoga svijeta. Uz spektar raspršujućih boja, koje su činile na tisuće različitih zvijezdica, mirne savjesti i prijatnog osjećanja, padao je u jezgru s dva kraka, u suludu i divlju prirodu, s istisnutim zrakom i sada je već dobro vidio i prepoznavao kamenje. Osjetio se težak poput olova i najteže sjekire, i u tom bučnom i zastrašujućem putu prema svojem svemiru, u nemirnom zaletu, znojeći se preko svih lojnica, osjećajući se kao upaljena glava šibice, vulkanska i eruptivna masa koja nosi sve pred sobom, kotrljao se prema svojem zvjezdanom oblaku koji se pred njim širom otvarao.

U pepeljasto sivoj i prljavoj sobi uvijek su mu ta buđenja predstavljala neprekidnu i strašnu patnju, podsjećala ga na svu zamršenost i tragično obilježje trenutka dugog kao vječnost, a koji je tamo živio. Ustremljen protiv vlastitog uništenja, koje mu je jednoga trenutka bilo tako blizu, ali koje je odbacio, u preziru prema jakima, veličinama, snažno gadljiv prema kategoriji ljudi kojima su otvorena, po samom činu rođenja, sva vrata ovoga svijeta, bezuvjetnost svoje tragedije nije mogao lako primiti, kao

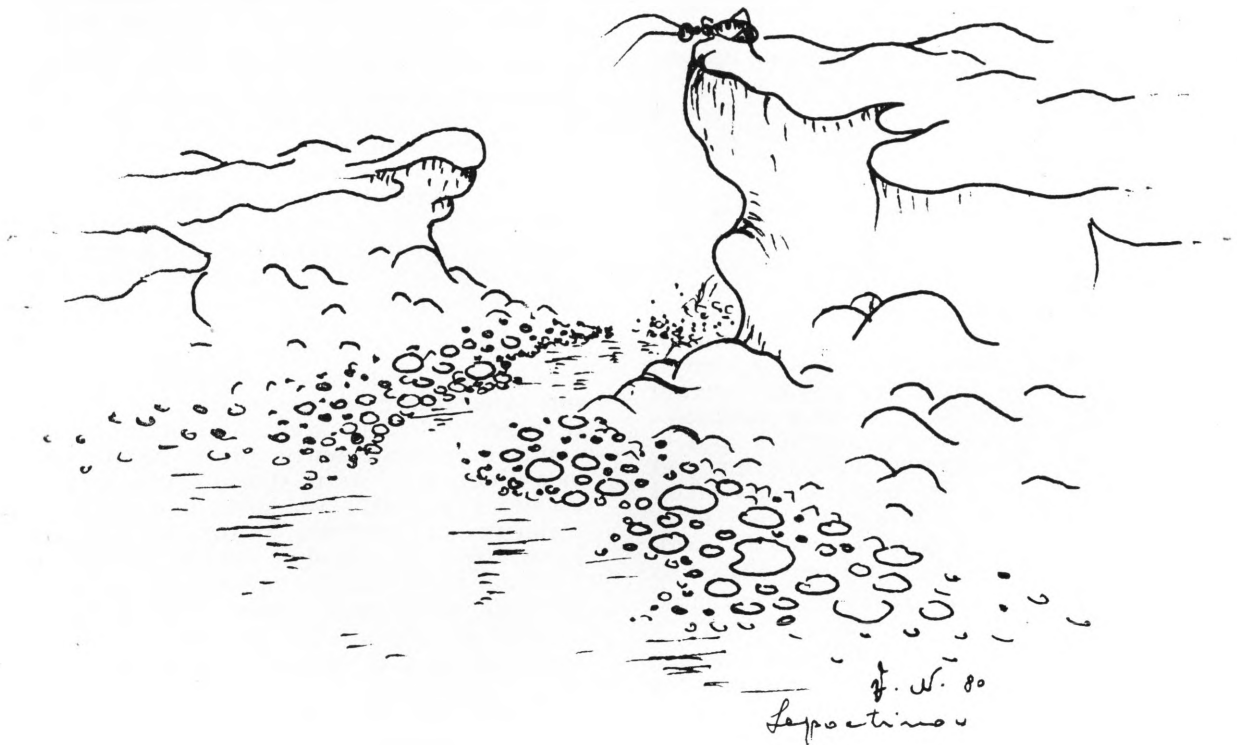
što, uostalom, nije nikada u životu lako primao sve te korozivne i zamagljujuće životne premise kojima su ga svakodnevno pokušavali kljukati i šopati poput slabonahranjene guske. Suočen sa svim tim traumama života, daleko od onih sfera kojima je težio, ipak je jednog trenutka bio zadovoljan, jer je osjetio da svijetli, pa makar trenutno kao stara petrolejka, ali ipak svjetleća. Ne dopuštajući da propada, pa makar na način drugima dostojan divljenja, sebi nezamisliv u takvoj sredini, osjećajući se bestjelesnim, tek izraženičega duha, još uvijek je snažno nastojao probiti nemirne barijere omaglice koja je vladala oko njega. Ujutro, na namješteno izglačanoj plohi ravnog ogledala, pod zrakama svjetlosti koje su tako čudno obasjavale taj prostor u kojemu se nalazio, opazio je vlastiti lik, nagnut i vezan, tromog pokreta potpuno odudarajući od neutralne sredine s kojom se nije mogao stopiti, niti sjediniti. Iako je imao toliko dara i sklonosti za razmišljanje i iskopčavanje iz takvih prostora i sredina, ipak je, na svoju nesreću, spoznao da nije u stanju napraviti taj odlučni korak kojim bi potpuno eliminirao tu sentimentalnu gungulu oko sebe: nije mogao iznaći mogućnost da sabere i iscijedi iz sebe svu mržnju, koja bi bila toliko prepoznatljiva, pa da ga ostave na miru. Njegov odnos prema tom svijetu što ga okružuje bio je ipak jasan, ali ne toliko upečatljiv da bi jednim korakom u toj situaciji postigao mir i drugima pokazao da je ipak, bar prividno, formulirao i zadovoljio zahtjeve svoje životne mudrosti, zahtjeve kojima je težio. A rješenja je pronalazio u snovima, u onim nebeskim lampama života koji su ostajali samo njegovi, u snenim raspoloženjima u kojima se jedino uspijevao oteti svojem nagonu i osloboditi se svakog intimnog balasta. U toj sobi, u kojoj je danima ležao između sna i jave, proziran i u bijednoj ulozi objekta koji sebe promatra, čineći se sam sebi na trenutke kao vješto montirani leptir koji može mahati krilima ali ne i pobjeći, u sobi melankolične atmosfere s dnevnom uobičajenom instrumentacijom različitih sondi, toplomjera i šprica, u rezignaciji pregažene žrtve, san mu se činio kao narkotično sredstvo savršenstva kojim se oslobađa svojih trauma, boli i nostalgije.

U tim svakodnevnim izletima, daleko od kulta smrti i patnje, plovio je svojim svijetom zamora i različite klime, vijugavim svijetom groznica, plijesni i lišaja, virusa i klica, lutao je između bolničkih mikroskopa i antitijela, borio se protiv kukaca, komaraca, mušica i bakterija, živio je život insekta koji

ni stvarno ni formalno ne može učiniti ništa. Ipak je volio te snove, jer rasterećen sve te sumnjive mizerije oko sebe, tek u snovima dosizao je onu slast meditacije, radost, mržnju, pa i samomržnju, slušao je urlik gomile iz mraka, vidio je brodolom, i silom uzgona, naglo kao istisnuta tekućina, osjeti se podignut u vis. Vidio se, zatim, u šupljem, istrunutom deblu nekog drveta, čvrsto se držeći za daske, u čamcu bačvasta oblika s motkom umjesto jedra, sam na nekoj udaljenoj pučini, odvojen od svijeta u košmaru dubine i mogućnosti skorog silaska tamo otkle nema povratka. Uzima motku nalik na trnov kolac i probija vlastiti grob, tone i iznenada ponovo je zapljusnut ljudskim mravinjakom: pokušavaju ga razdirati i raščtvoriti poput šakala, a on se osjeća laganim poput zrnca pijeska, nedodirljivim za sve te ljudske vršalice i pljevu. Poput otvorenog valjka što melje sve pred sobom, tako i on u ubrzanom ritmu bliske smrti, uznemireno i titravo kao plamen svijeće u zamračenoj sobi, pada sve niže i dublje, oslijepljen i nemoćan kao maleni miš u mačkinim šapama, s ogromnim, vidljivim naporom da sačuva posljednje trenutke svojega života. U ubitač-

noj praznini i dosadi potajno čezne za zvijezdama, za svim tim nedokučivim razmacima, struji poput vjetrenjače, urezan i nazupčan, pun nekog neugodnog mirisa ponovo se budi u vječno istoj prostoriji, sa stalnim, jedoličnim nemijenjajućim rasporedom.

I ova sumorna restoranska atmosfera nagoni ga na razmišljanje i promatranje: da, promatranje, ali za koga i u ime koga ovo promatranje? I kako da promatra ovaj jureći svijet, našminkan i napudran, kako da sve to promatra on izgužvane kravate, masnog okovratnika i bubuljičavog lica, smožden, lojan i dezinficiran od čitavog ovog šarenila, kako da se otvori ovoj svjetini koja se kreće u maglenoj i gustoj rastopini jedne lepršavosti, ravnodušna i bezazlena prema svakome tko masnog zatiljka i u svojoj košulji promili pokraj nje. Zloslutno osvijetljen fluorescentnim svjetiljkama, izlizan poput stare harmonike, s bezbrojnim dojmovima, na trenutke odsutan, pa prisutan poput opasnog i brzog gorskog potoka, prepustio se ponovo nadzornoj snazi, udaljavajući se sve dalje kao žmirkavo svjetlo u sve mračnijoj i udaljenijoj gustoj šumi.

I kada je pomislila da se razišla s njim za sva vremena, kao uostalom i s desetina- ma drugih, s kojima nije sklapala poznan- stva, iako je iz njih nešto magnetski privla- čilo, opazila ga je sklopljenih očiju, samog u uglu aerodromskog restorana. Kako bi bi- lo divno kada bi se mogla upoznati s tim čovjekom i porazgovarati, pomisli na trenu- tak, jer sigurno je drugačiji od drugih, osje- ti potrebu za kontaktom u ovoj jadnoj at- mosferi koja ju je okruživala, u betonskom kavezu s prolivenom kavom, zelenkastom vodurinom koju su nazivali sokovima i osta- cima nepojedenih, razmravljenih sendviča. Sada ga je dobro pogledala: imao je nešto futurističko u sebi, a u ambijentu blješta- vilo, trčkanja djece i umjetnog cvijeća ko- je je otužno visjelo iz vaza, iz njega je nešto zračilo što nije odmah mogla protumačiti, nešto sentimentalno i odlučujuće istoga tren- utka, nešto što su imali samo najdarovitiji nesretnici ovoga svijeta, atmosfera privlač- nosti, koju mnogi ne primjećuju, dobacujući tek poneki, usputni pogled. Osjetila je da bi taj čovjek mogao biti sigurno jedan od onih njezinih rijetkih poznanika s kojima se kod susreta, odmah nakon pozdrava, upustila u duge beskrajne razgovore koje su teško pre- kidali, u konverzaciju kojoj nije bio potre- ban dekor ili isključivo pozdravljačka cere- monijalna igra. A ti susreti u njezinu životu bili su tako rijetki, jer po zakonu njezina odbira oduvijek je najčešće sretala ponajveći broj ljudi što su tutnjali kroz njezin život pognute glave kao pokojnici u crkvi, sre- tala je i upoznavala na desetine političkih vrabaca što su skakutali za karijerom i uz predobru mjesečnu gažu svirali u uvijek istom orkestru, vječno trabunjajući o svo- jim potezima i priznanjima. I zato joj je svaki susret s ljudima, koji nisu bili sprem- ni da se igraju ribara u premutnim vodama, bio drag, a u čovjeku koji je sklopljenih očiju sjedio za stolom preko puta njezinog, vidjela je jednog od tih ljudi. Kao izuzetno obdarena ljudska duša nježnog sastava i konstrukcije, suptilnih reagiranja i sposob- nosti da svoje mišljenje ne natura svima pod svaku cijenu, imala je razumijevanja i kod tih susreta podjela i mnogostrukosti ideja što su joj dobronamjernici servirali, razu- mijevala je na neki način taj opći kaos kao uobičajenu prijevaru koja se, vjerojatno kao i sve potrebe, neprekidno obnavlja i ponavlja. Shvatila je da integritet svakoga čovjeka počiva tek u njegovom tjelesnom smislu, da zahtjev života za većinu predstavlja minimum održavanja egzistencije, dok se

nasuprot tome duhovno čovjek raslojava, i tek kao sjenka marginalno prati zbivanja, slabo ili nikako radeći na konstruktivnom naporu da se otrgne od učmalosti i zaostalosti, dodvoravanja i podrivanja, da već jed- nom prebrodi sve te zablude u kojima se godinama vrti uokrug. Sve je manje očeki- vala da će dobiti mrvicu i slamčicu razu- mijevanja u previše samodopadno-skupocje- nom životu, a preplavljena spoznajom nemi- njenjanja, znakom da već ima toliko pouz- danih simptoma u tom ruletu života koji se ponavljaju, osjetila je da se nalazi pred vr- hunaravnom zavjesom, pred čvrstom beton- skom branom koja je odjeljuje od tog svi- jeta i načina života. Narkoza profiterstva što ju je okruživala, svi ti gnjili kompromisi i unosne makinacije koje je vrlo često osje- ćala, psihoza vlasti i bezbrojne laži i nagod- be, bezglava ludovanja za novcem, usponi i padovi na društvenoj ljestvici, sav taj slom i propast jadnih ljudi koji u svojoj gram- zivosti i pohlepi gaze po drugima, sve raspli- nule nade za brzim bogaćenjem, zavist i jal, dugački bataljoni lažnih veličina i papirna- tih junaka, sva ta antielita duha, perverzna i malarična gomila hlapljivih tragičara, stvo- rila joj je sliku bezglave i brze propasti.

Bezlični, sivi i monotoni glas u najavi sli- jedeceg ljeta, na trenutak je ponovo vrati u blisku prošlost: sjećanja na slični ambijent u kojem se često nalazila, među ljudima okruženim svojim slavlukom samoće, navi- rala su sama od sebe. Oduvijek je mislila da je predobro upoznala ljude, ali ponekad je naslućivala, ili u snovima ili podsvjesnim stanjima, svu bljedocu tog pojma, jer ni sebe nije do kraja upoznala, a kako bi tek ovu raspojasanu gomilu oko rešetkastih pre- grada koje su odjeljivale stolove. Ipak, spoz- nala je svu grubost života, veliki most koji ju je dijelio od nagodbe s tim svijetom, i u tim spoznajama s izvjesnom strepnjom i čežnjom očekivala je vrijeme promjene, iako niti sama nije bila sigurna da će doći, i da li će ikada doći. U konvenciji otklanjanja i stalne unutrašnje borbe protiv raznih pod- vala ljudi, koji su u stanju danas nekoga uništiti i razoriti, a već sutra tom istom čo- vjeku podići spomenik, slutnja za neshvać- njem života u takvoj, i takvim sredinama, izazivala joj je užasne muke i nemire, teške patnje i stalnu usamljenost. Svakim danom nanovo je osjećala da je nove spoznaje i razmišljanja vode krajnjem putu, nekoj vr- sti progonstva i, iako je to bio izvjesni ma- mac, nije bila ni svjesna koliko taj put za- htijeva samoodricanja, rastrzanosti i suko-

ba. Na početku svega, u praiskonu, pronašla je nevinost i dječju bezazlenost, mir i spokoj, ali je već u ranijem djetinjstvu osjetila ograničavanje i svijesno odvajanje od porodice. Monopolistička manjina, kojoj je pripadala, to njihovo prozirno i plačljivo čovjekoljublje, ishitreno i namješteno, te prijevare i bespredmetni razgovori u takvom obiteljskom krugu o ljudskim pravima i obespravljenima, lažna solidarnost u situaciji kada su sve imali i posjedovali, u njoj su oduvijek rađali onaj iskonski prkos i dosljedno i beskompromisno suprotstavljanje, uprkos svemu, tim lažnim obiteljskim glumcima. U jednoj bezizlaznoj zbrci pojmova i ispraznih razgovora, gdje osim poslova, profita i stjecanja materijalnih dobara nije bilo drugih kriterija ni uvjerenja, u svakodnevnom izražavanju gluposti, pred kojom se toliko puta osjetila nemoćnom, u takvim prilikama stalnog nerazumijevanja okoline, reći i govoriti istinu, neprekidno se sukobljavati, biti u dnevnom protivljenju i imati svoj pogled na svijet, nije bilo nimalo laganog. Ipak, osjećala je potrebu da kaže svoje mišljenje, iz nje je izvirao buntovan, nepokolebljiv duh, kakav samo takva lažna obiteljska farsa može stvoriti, i još odmalena od djetinjstva bilo je potpuno jasno da neće dugo izdržati živjeti u takvim prilikama i u takvoj sredini. Večernje sjedeljke provincijske gospode s karijerističkim stremljenjima, ostvarenje tih principa kao jedino zanimanje u životu, protokolarna snishodljivost pri pozdravu, rukovanju, predstavljanju, mrtve teorije smiješnih, kreštavih dobrouhranjenih hoh-damica, nesmanjena žestina kojom su se suprotstavljali svakoj novoj inicijativi, ponizno klanjanje pred moćnicima i impozantne iluzije o brzoi sreći, bogatstvu i novcu, ta dosadna i lijena provincijska hijerarhija puna svojih predrasuda, sva ta gungula poluludih zanosa ljudi, prepunih priča o sebi, uvijek spremnih slušati dugačke panegirike vlastitoj mudrosti, sav taj raskol jednog sloja ljudi, kao daleka grmljavina i ponovni eho temeljno je potresao psihu jedne djevojke u kojoj je prepoznala sebe. Nakon gorke spoznaje o ništavilu takvog načina života i takvih pogleda na svijet, u potpunij ignoranciji prema ljudima koji su je okruživali, povukla se u svoj svijet knjiga, čitanja i razmišljanja, u svijet okružen jednom tajnovitom koprenom u koji nije nikome dala mogućnosti da prodre, jer znala je da bi to za nju značilo ograničavanje i ponovnu patnju. Okruživši se svim tim starim knjigama, sa stiliziranim i simbolički ukraše-

nim ornamentima na naslovnim stranicama, povukla se u osamu, beznadežno se pokušavajući što prije otrgnuti od dosadašnjeg načina života, i ljudi s kojima je bila u doticaju. Na taj način, pred njom su iskočile nove slike života, novi svijet, još neotkriven, knjige su postale dio njezine sudbine, s njima bi potonula u san, u daleke zvijezde i vječna savijezđa, s njima je otkrivala čarolije i oslobađala se onog unutrašnjeg nemira, putujući u svojem novom svijetu daleko i nedodirljivo poput bijelih, dalekih planina. Tisuće slika što su knjige izazivale u njoj, sa svim nezaboravnim i neizbrisivim dojmovima i doživljajima, trenutno su, bar je tako mislila, konačno činile kraj njezinim odricanjima, patnjama i nesaćanju okoline. Jednoga trenutka shvati da je možda dobila i onu dugoočekivanu duševnu ravnotežu, pomisli da se izdvojila iz svijeta sukoba i rezignacije, ali nakon sve dubljeg poniranja u tajne tih magičnih slova, jednoga dana otkrije gorku istinu cjelovitijeg dojma života i svijeta, istinu da je i dalje nesretna, jer u ruševinama svojega života i knjizi je pripao element vrlo ranog otkrivanja, ili spoznaja da se gotovo ništa ne može promijeniti. U trenucima strasnog naslućivanja i otkrivanja svijeta s one druge, humanije strane, u odrazima zvjezdano jasnih trenutaka sreće i zadovoljstva koje je ponekad doživljavala, uvijek se isprijecila crna slutnja bliske svakodnevnice, suočavanje s neumoljivim nesrećama, sa svijetom koji je nije tako lako puštao iz svojih kandži, i po zakonu pripadnosti, pod svaku cijenu pokušavao je vratiti u svoje okrilje. Strogo i neumoljivo, bez razumijevanja i popuštanja, toliko svojstvenog njoj samoj, unezvjerenih pogleda svakoga dana bila je podvrgnuta torturi mišljenja, napregnute i pune zahtjeva svoje okoline. Bila je svjesna da se rađa neprijateljstvo, i u takvoj nedokučivosti za svoju sredinu, koji put s bolom, a u posljednje vrijeme više podsmješljivo, gledala je na te sitnovlasničke izljeve kojima su pokušavali slomiti njezinu toliko naglašenu individualnost, konsolidirajući se u svojem otporu prema svakom onome tko se pokušavao, na bilo koji način suprotstaviti jednom ustaljenom i nemijenjajućem tipu življenja. U tim svakodnevnim mrzovoljnim preobrazbama jednog neobičnog sna, shvatila je da se nalazi u jednom sveobuhvatnom prostoru iz kojeg se vrlo teško otrgnuti, u vremenu čiji su koridori, za većinu, omeđeni grandioznim granicama, i koliko god izgledalo jednostavno sve napustiti i otići, postala je svjesna činjenice da, ipak,

nema kuda pobjeći, da je svugdje po prilici isto, i da tamni crni putovi kojima se zemlja kreće, znače istu stazu za sve ljude. Zatvorena u sebe, stvarajući svoj svijet u malom, pokušavala je dohvatiti sve one rijetke drage likove djetinjstva i trenutke koje je proživjela, sve vedre i tužne, snažne i nježne figure napete drame svojega života. Iako je sada u ovom restoranu, kao još jednom us-

putnom odbljlesku života, bila okružena masom ljudi koji po oprobanoj receptu ne mare za druge, iako je u njoj tinjala potajna nada da će razgovarati i upoznati i ovog, tako usamljenog čovjeka, koji nedaleko nje sjedi sâm, ipak je osjećala ništavilo svega, još jedno predvečerje kaotičnih, zbrkanih misli i ideja, prazna večer u nastavku svoje životne drame.

Melankolično trgnut iz svojih snova i razmišljanja, prvi put širom otvorenih očiju promatrao je taj prostor oko sebe, hladno kombiniran sa svim tim industrijskim proizvedenim namještajem, prividno ekonomičnim a u biti toliko stranim, otuđenim, napravljenim od željeza, aluminijske, kamenih pločica i metalnih konstrukcija. Simetrični stupovi, porudani upravo na najprometnijim mjestima, visoki zidovi i sve te aluminijske legure pomiješane s električnim vodovima, još više su ga osamile u jednom prostoru, koji je imao svrhovitu namjenu samo za one prolaznike kroz život koji vječno nekuda žure i jure, prostora u kojem se, imao je takav osjećaj, nikada ne bi mogao dobro osjećati. S godinama, htio ili ne, samoća ga je sve više zarobljavala, uvažila mu je u život one nevidljive spone kojima ga je sve više okretala samom sebi, odvojivši ga od ljudi, tako da je s vremenom shvatio da je najvažnija stvar na svijetu znati pripadati sebi. U tom raskoraku života, u stanju kada je shvatio da je drugima postao težak, nekoristan i dosadan, okrenuo se pomalo sebi, svojem svijetu, bježeći od ishitrenih, nametnutih prijateljstava, upravljajući se u životu samo po svojoj savjesti i razumu. A razum mu se protivio bilo kakvom podređivanju tuđoj moći: nastojao je prodrijeti u tako jednostavne, ali i tako daleke, tajne onih malenkosti od kojih zavise sva dobra. Oduvijek se čudio svim ljudima s napregnutim brigama za tako beznačajne stvari, a, istovremeno, toliko ravnodušnima kada su u pitanju egzistencijalni problemi drugih; čudio se i svima onima s punim torbama lijekova koji vječno glume bolesne, gledao je sve te pijavice života, koje u svojoj smiješnoj protivrječnosti uvijek nastoje izvući dobit, prijatnost i nasladu, sve te slavočupce, sladostranike, pomiješane i prepune životnog zadovoljstva na štetu drugih. Znao je da bogatstvo jednog čovjeka znači siromaštvo za drugoga, da opstanak jednoga znači, u pravilu, nestanak drugoga, da nam većinu prijateljstava nameću zakoni i obveze prirode, i utoliko teže mu je padala sva beskrupuloznost ljudi koji su u nejasnoći i svoj grubosti života nagomilavali svoja privatna bogatstva, znajući da drugima oduzimaju i ono malo minimuma potrebnog za život. Nastojao je ipak sklapati prijateljstva, ne na osnovu nekog pukog slučaja, ili radi svoje ugođe, već zbog trajnog poriva kojeg je nosio u sebi, zbog spoznaje da pravo prijateljstvo uključuje i čin dobročinstva, zahvalnost i zadovoljstvo koje se rijetko susreće u životu, a ujedno prijateljstvo koje znači i sreću što će pružiti i duhovno zadovoljstvo;

sreću koja bi značila i oslobađanje od sudbine, i bila putokaz prema svijesti o individualnom postojanju. Kao što većina ljudi teži za potpunom harmonijom i skladom, što jedino postižu uklanjanjem i izbjegavanjem svih onih koji na bilo koji način pokušavaju promijeniti faktično stanje, tako se i on jednoga dana našao na razmeđu: podvrgnut udara okoline, u skladu sa svojom prirodom, povukao se u sebe, tražeći samoću i mir. Kao kompenzaciju u toj osami pokušavao je pronaći nove sadržaje: odmah na početku odbacio je religioznu ekstazu, ali isto tako odbacio je i fizičko bjekstvo i potpunu izolaciju, iako je osjećao da mu ponekad najbolje odgovara baš krajnja izoliranost. Bilo je to u trenucima kada je samoću shvatio kao uveritiru bliskoj smrti, kao ugrožavanje iluzije o vječnom trajanju, i za tih trenutaka, na sreću rijetkih, samoća mu se učinila najpodnošljivijom, i za razliku od drugih tada je doživljavao punu slobodu, i rijetku čeznutljivost za životom. Počesto se nalazio pred dvojnom: ili se prepustiti tom nagonu smrti koja mu se pričinjačila vrlo bliskom, ili u svojoj osami pokušati pronaći onu nit vodilju života koja će ga uravnotežiti kroz neki stvaralački čin: kod njega se taj čin manifestirao u pisanju, vođenju dnevnika, koji je samo njemu bio dostupan. U svojem samoobnavljanju vrlo se često prihvaćao pisanja, tog vječnog beskrajnog stvaranja: oduhovljen vlastitim stanjima i raspoloženjima, s različitim promjenljivim iskustvima o svom i tuđem postojanju i opstanku, u poimanju vlastite ličnosti i predočavanju predodžbe o svijetu, pisanje je bilo onaj čin koje je u njemu neprestano rađao mnogobrojne slike, što su se uzajamno prožimale i razgraničavale njegov duševni život. Napušten, u neprekidnom kontinuitetu prolaznosti, osjećajući sve te sile koje su vrlo razorno djelovale na njegovu psihu, počesto se upitao zašto je tako nesretan, zašto je sredina u kojoj je živio tako uređena i ukoričena da u njoj nije mogao pronaći integritet s takvom okolinom, pitao se i što je to u ljudskim naravima da mogu tako olako prijeći preko takvih sudbina kakva je bila, primjerice, njegova? Odgovor na ta pitanja dobio je u spoznaji besprijekornosti funkcioniranja jednog sistema, koji je podložan dezerterskim takvoga tipa, i koji u svojim društvenim strukturama bijeg u samoću i izoliranost pojedinca shvaća kao prirodni put koji je ukorijenjen u čovjeku, kao nerazumijevanje onih koji se ne mogu uklopiti u, za druge, monumentalnu kolotečinu života. Oduvijek se pitao gdje su

korijeni tih zloradnih, zloslutnih pobjeda većine nad pojedincem, odakle potječu ta vječita mržnja i intrige, te spletke i zgražanja nad jednim činom odlaska kakav je bio, primjerice, njegov, odakle taj prezir mnoštva prema jedinki, sav taj prljavi veš odmazde i neshvaćanja, sav taj podsmijeh tuđim mukama, sav taj jal i zavist. Nikada nije želio biti u središtu pozornosti i zanimanja, radije je izabrao dobrovoljno progonstvo, anonimnost ali i gordost, nikada ne prihvaćajući nepisana pravila igre, ali u stalnoj opasnosti da od većine bude zbrisan i zgažen ne prihvati li njezine regule. U svojoj stalnoj kandidaturi smrti, na trenutke krepao kao strvina, u zaglušnoj poplavi svakodnevnih ispraznih rječitosti kojom je bio okružen, osjećajući se kao obezglavljeni subjekt davno umrlog idealizma u toj gomili dekorativnih laži, stojeći uspravno i trajno pred svim malim, minijaturnim autoritetima svojeg podneblja u kojem je živio, često se i pored sve svoje ustrajnosti i izdržljivosti osjećao malim, napuštenim čovjekom. Od malena su lažno suosjećali s njim, zalijevajući njegovu sudbinu potocima zlobnih suza radosnica, gledajući na njega kao na sirovinu koja se teško preodgaja, sirovinu o koju će lijepiti svoju žbuku, i koju će gledati kao egzemplar onakvoga života od kojeg su sami bježali kao vrag od tamjana. Suočen sa svim osporavanjima bilo kakve vrijednosti koju je znao ponuditi, u stalnom intenzitetu nespokojstva koje je uvijek titralo u zraku bilo gdje se pojavio onako nekonvencionalan i zgužvan, vrlo rano upoznao je sve zablude i napetu, histeričnu atmosferu svoje okoline, jedan raskrinkavajući svijet koji je u ime »višeg« i »svetog« branio svoje pozicije, nerijetko stečene u nasljeđu. U najgrubljim uvjetima svojeg opstanka, kada je donio nepozivu odluku da se potpuno distancira od ljudi, da se odvoji od te mase koja se prijeteci svakoga dana nadvijala nad njegovom spodobom, još više je shvatio taj silni mehanizam zabluda i prijevara nadrispecijaliziranih ličnosti, koje su ga od tog trenutka, kao i sav ostali svijet s kojim je kasnije dolazio u doticaj, smatrali samo kao čudaka, kao osobu lišenu svih prava, jer nije prihvatio pravila njihove igre, nije se povinovao zakonima brzog uspjeha i primitivne mitomanije, đavoljskoj smjesi svih tih majmunskih bezuvjetnih podređenosti vidljivih u obliku karijera, unosnih poslova i profita.

A svi ti ljudi u životnu dramu startali su na gotovo jednak način: preko rastezljivih rukavica, okruženi bijelim ogrtačima i zaštit-

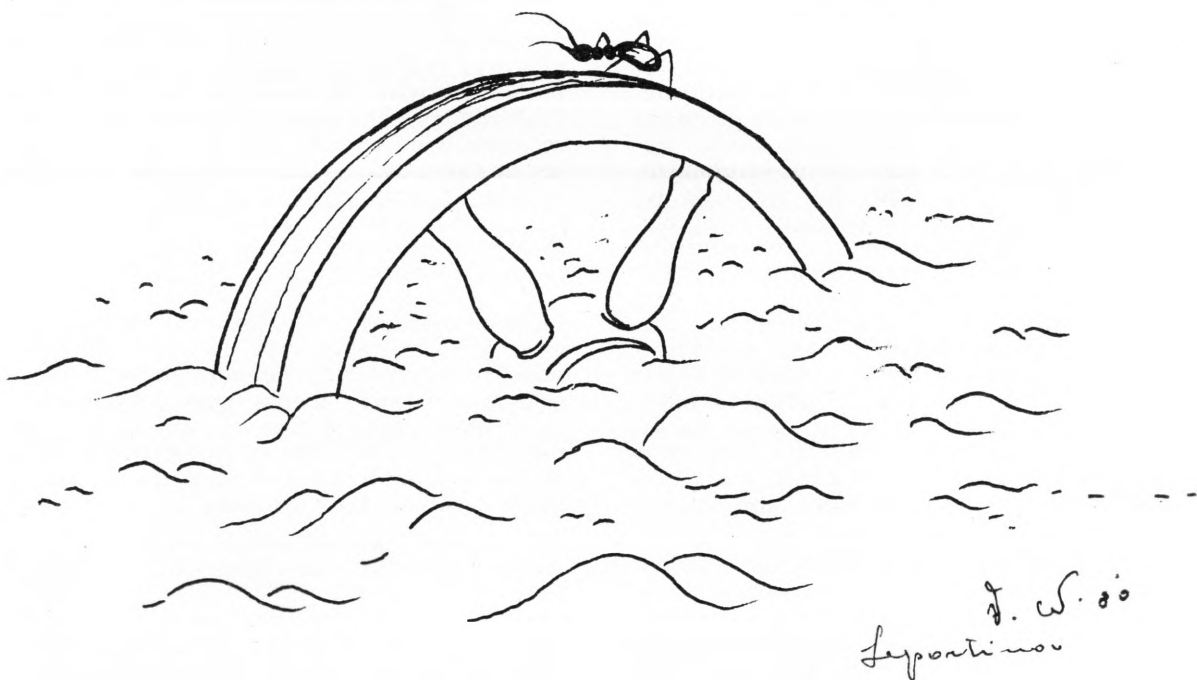
nim kapticama prevučeni do obrva, koje su skrivale ozbiljne fizionomije, startali su vlažni poput kakvog vodozemca, sa sluzi, sklopjenih očiju, nemoćni, naboranog tijela i svijenih krivih nogu, opraštali se bolno od devetomjesečnog zatvora, i tek kasnije u životu većina podliježe trajnoj dresiranoj podređenosti, zemaljskom besmislu nad kojim se, ponekad, valja samo sažaljevati. Trzao se među takvim ljudima, svjestan sebe i svoga života, prepun osjećanja da živi upravo u ovom trenutku, u sadašnjem trenutnom svijetu, koji nije izabrao, i na koji je došao bez svoje volje. Kao suptilno nadahnut pojedinac, u toj univerzalnoj životnoj ritmici, između svih lukavih, nenadarenih lažljivaca, u svojem ponekad izraženom nihilističkom fatalizmu, sve ove pojave u prostoru i vremenu, sve te predodžbe mogućeg iskustva i realnosti stvarale su u njemu jedan način mišljenja i rezoniranja stran drugima. S bolnim krikom promatrao je sve te vanjske uzroke života koji počinje iz tame, suočen sa zrakom koji više neće biti samo njegov, već će ga dijeliti sa svima onima čije sudjelovanje u životnom ruletu nije prihvaćao, niti želio. Nepovjerljiv prema svijetu u kojem se nalazi, sa svim tim iskustvima bolnih patnji, od kojih se najsvježija dogodila u trenutku nekontroliranog nalleta automobila na njegovo krhko tijelo, u svojem osamostaljivanju, prelijevajući se iz tame u svijetlo, put ga je nanio, eto, na ovaj aerodrom među ove ljude, a da ni sam nije znao zbog čega, i što zapravo želi i traži: da li samoću i bliskost mora, da li je to bijeg od poznatih i nasrtljivih ili je to još jedna perspektiva puta u kojem pokušava pronaći samog sebe.

U magičnoj čaroliji svojih misli, koje su treperile i svjetlucale nepodređene zemaljskim zakonima, nije učinio, bar tako je pomislio, niti jedan provokativni i upadljiv gest kojim bi svratio pažnju prisutnih na sebe, a ipak je osjetio da ga jedan par očiju, te također usamljene žene za susjednim stolom, neprekidno promatra ispitivačkim pogledom koji, jednostavnije od svih apstraktnih dojmova ovoga prostora, koji ga okružuje, prodiere kroz njega. Za razliku od njega bila je neuporedivo prikladnije odjevena, ali još uvijek skromno, odudarajući od okoline koja se gubila u svojim krznenim kaputima. Iz njenih očiju izbijala je neka sjeta, grčevito skupljena u refleksnoj težnji malenih očiju da ne žmirnu tako često, a promatrajući je osjeti na trenutak kao da u njezinim očima gleda vlastiti lik, osjeti jedno zrcalo i pažnju, trenutnu životnost koja mu je najednom za-

okupirala pozornost. Bio je zadovoljan što je sve to na njoj primijetio, bilo mu je drago što se očito zainteresirala za njega, ali, svejedno, želio je ostati potpuno sam, i u ovakvom suhoparnom prostoru nije želio ni s kim razgovarati.

Oduvijek je u sebi osjećala neku magnetsku virtuoznost u vještini odbira ljudi s kojima će uspostaviti kontakt, ili to bar po-

kušati, imala je neko posebno čulo snalaženja u ocjeni ljudi, bila je uvjerena u svoju sposobnost, koja ju je rijetko prevarila, da s pravim ljudima stupi u kontakt, i upravo zbog toga čovjek koji je sjedio nasuprot nje, učini joj se pogodnim za razgovor i bliži kontakt. Osjećala je u njemu neku tihu sjetu, upravo izazov, nasuprot toj lažno lepršavoj gomili koja ju je okruživala, iako je taj čo-

vjek izgledao daleko od svih shema didaktičnih priručnika, a čitavom svojom pojavom i ponašanjem bio potpuno drugačiji od ostalih. Iz njega je zračilo sve prije nego ona klasična ljepota, uzvišena i fetišizirana raznim ovozemaljskim pomagalima.

No, bila je svjesna da je ljepota, pojam ljepote dvosmislen: da shvati neku misao, otkrije neke lijepe slike njoj je bila dovoljna i najobičnija pjesnička riječ, stih, što je za većinu ljudi savršeno nepoznata stvar, ili gubljenje vremena ili nesposobnost da se doživi nešto lijepo. Razvijajući sposobnost razmišljanja, pogotovo o lijepom, pokušavala je taj svoj nagon usmjeriti prema činu zadovoljstva, nastojeći tako izazvati sreću, ne samo na primjerima one ljepote koja bi

morala biti dostupna svima, ljepote mora, zalaska sunca ili cvijeća, već na primjeru one ljepote koja je doživljena vlastitim osjećajem, ljepote izazvane asocijacijom slika koje nisu odmah vidljive, već su kao povod zadovoljstvu izazvane mišljenjem i osjećajima. I sada je pogled na tog čovjeka podsjeti na česta razmišljanja o lijepom ili ružnom u životu: titraj nespokojstva oduvijek su joj izazivala noćna buđenja, iako je shvaćala da nekome i to može biti lijepo, u smislu moralističke koncepcije za većinu je ljepota glazura i ukras raznih svakodnevnih fenomena, dok su te iste slike svakidašnjice, uvijek jednolične i monotone, u njoj izazivale samo slike pustoši, dok bosonog prosjak i njegove prodorne, sjetne oči u ljudima izazivaju ne-

lagodu, ona je pronalazila ljepotu i u tim drhtavim rukama što znače život, za nekoga je lijepa napirlitana zakrabiljena individua, s dobro naučenim citatima i anegdotalama, netko osjeća lijepo u nekom priprostom beletrističkom motivu, s uvijek sretnim završetkom, fabulom nesretne ljubavi i isprazne domišljatosti, za ljude su lijepi i povorka, transparentni, gromoglasni uzvici, dekorativnost raznih legendi, ljepotu pronalaze i u pustim, bijelo obojenim galerijskim zidovima, nekima su lijepe i prenatrpane gostionice, oltar ili kockaste pločice, goblen na zidu ili mramorni sveci u tek ozelenjenom parku, ili ljepotu doživljavaju kroz puni žuludac ili u besprizornom lovu na životinje, netko lijepo doživi u svakodnevnom gledanju i divljenju svoje kućice-slobodice, većina ljepotu doživljava u promatranju šarenih tanjura izvišenih na zidu, dok je, znala je, ljepota u stvari saznanje spoznaje onog elementa u čovjeku koji nagoni razvijanju afiniteta za mišljenjem, stvaranjem slika i pojmova koji svoj korijen vuku iz opojnosti poezije, ljepota zrači i sjaji, krije se i nestaje, pa ponovno dolazi iz ideje sagledavanja svijeta i popratnih pojava, koje su lišene nekih uzvišenih, nametnutih istina, a okrenute običnim malim stvarima, dakle, ne samo što je svrhovito i korisno, što ima svoju cijenu i može se prodati ili kupiti, već i ono čulno i osjetilno i što se mora samo doživjeti.

Sjetnu ljepotu pogleda ovoga čovjeka doživjela je kao sjećanje na jedno, doduše kratko, razdoblje života kada je baš u pogledima tražila spokojstvo i suštinu ljudi, kada je upravo kroz pogled zadovoljavala svu svoju radoznalost u potrazi za čovjekovim zabludama, ili je naslućivala sva ona životna i iskustvena bogatstva koja mogu zračiti samo iz jednog pogleda. Dakako, za okolinu je zasigurno bio senzacija poput one vrsti, kao kada čovjek prođe pored uličnog svirača i dobaci mu jedan sažaljevujući pogled, ili kada opazi svježe obojeni umjetnički produkt na nekom izlogu, a kojeg do tada nije opažao. Bio je senzacija i svojim izgledom, koji je prije podsjećao na oglodanu ciglu nego na jedan instrument ljudskog predložka, a koji je svakodnevno izbacivan u orbitu svijeta po strogo predodređenoj putanji, a i sada svojom umirujućom pojavom djelovao je na nju poput sjenke koja treperi negdje u mraku, kao neka nadzemaljska viša sila koja se pukim slučajem spustila upravo ovdje, djelovao je i nadahnuto i sugestivno, kao sva zamršena uzbuđenja koja se tek kasnije u pu-

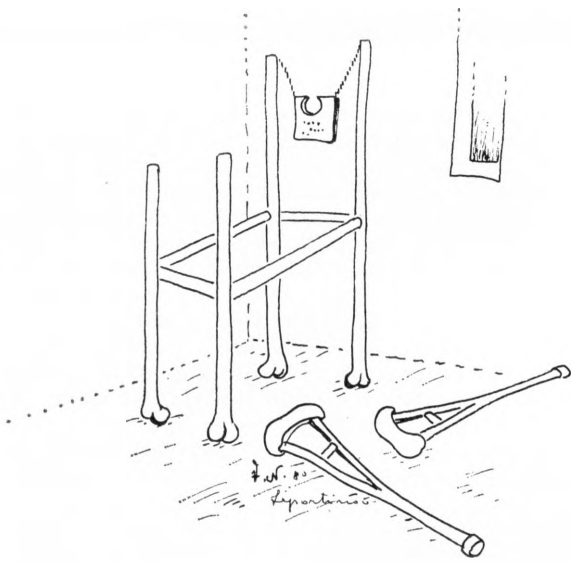
nom obujmu odvijaju pred čovjekom. U svojoj sposobnosti predočivanja zamislila ga je kao misaonu i neukročenu pojavu u onom najplemenitijem smislu te riječi; podsjetio ju je na mračni olujni oblak koji je promatrala kada je često sama lutala ulicama, u predvečerja koja su slutila kišom i nevremenom, u vremenu koje je samo njoj bilo drago i blisko. Njegovi spori pokreti pri ispijanju već druge čaše vina podsjetili su je na tople ljetne kiše, kada je također, sporo, polako kao njegovi pokreti, hodala po mlakama i toplim odljevima vode, zaronjavajući u prošlost, na trenutak poskakivala, pa se ponovno vraćala ustrajnom promatranju te tople kiše koja je otjecala tko zna kamo. Prebirući po tim starim magazinskim uspomenu, sjeti se ludovanja za leptirima, zagnjetnih snopova svjetla, skrovitih i tajnih mjesta na koja je odlazila, birajući osamu, i u tim krivudavim tajnama i stazama, krivinama i putovima svojeg duševnog labirinta, ponovo osjeti da bi taj čovjek mogao biti sličan njoj, da bi se njegovo životno iskustvo moglo podudarati s njezinim, da njegovo tako očito sagorijevanje u ovom zadimljenom restoranu istovremeno znači i njezin pomak u evoluciji jednog jezivog mraka koji ju je posljednjih godina okruživao, da zakonitost njegova boravka u ovoj prostoriji nije slučajna, i da je životno stanje u kojem se nalazi vrlo blisko njezinome.

U svakom takvom rasulu života, kada su različiti doživljaji tako grozničavo protjecali kroz njezino krhko biće, kada joj se misao praćakala u rafiniranim čvorovima jedne životne mreže koja se oko nje tako čvrsto isplela, u igri osjetilnih asocijacija, uvijek se potpuno spontano nanovo vraćala doživljaju mora, onim dugim, ustrajnim šetnjama malim primorskim mjestancem u posezoni, ponovo je vidjela ono bistro plavetnilo, prozirno i lagano drhtajuće pod blagim povjetarcem, sjetila se školjaka i pučine, male uvale sa čamcima, uskih uličica sa strmim stepenicama i one savršene tišine kojoj se uvijek vraćala. Sjetila se koštunice masline, na desetine nekom nevidljivom rukom uredno složenih samoniklih grmova, blijedožute boje, kopljastog lišća, kao nekim nevidljivim kanalima do nje su odjednom došli oni specifični mirisi koje samo more može pružiti, miris morske trave izbačene nevremenom na obalu, čupave i razmočene, sa šupljim vlatima, opojni miris ribe pomiješan s razdražujućim mirisima soli koja se valjala prema obali, sjeti se isušanih algi i noći probdjevanih uz crno vino, tog opojnog eliksira, koji

je uvijek sama uživala u nekoj zabačenoj konobi. Omamljena i nepomična tim bliskim uspomenama na svakogodišnje listopadsko vrijeme, kada je tražila i pronalazila mir u zaboravu malih mjesta, u onoj specifičnoj atmosferi tišine koju je poremetio tek nedjeljni dolazak nekog brodića, u atmosferi dvije-tri gostionice, davno zaključanog kioska i oglodanih kamenih ploča postavljenih tko zna kada uz rivu, sjetila se i nedjeljnih jutara kada većina stanovnika izađe na obalu pa u nekom samo njima znanom miru i redu, sjedajući ispred svojih kamenih kućeraka i satima gledajući u nemirnu pučinu prebiru po mislima nekog davnog vremena, obnavljajući skrivene i zaboravljene slikovnice života, koji je samo njima poznat. U tom nemiru slikovitih vrtloga, emotivnih i misaonih nespokojstava kada joj se taj svijet učinio tako bliskim, ali, istovremeno, i tako dalekim, rasterećena svih opsesivnih dojmova svakidašnjice, znala je i umjela prepustiti se bujnim fantazijama koje su nerijetko iz faze mirovanja prelazili, u samo njoj znano, stanje vrenja, kada je specifičnom kombinatorikom sagledavala svoj svijet s one drugačije strane, nevidljive svima. Uvijek poslije, kada se zbog osiguranja egzistencijalnog minimuma vraćala na posao, u skrovitim kutovima svojih misli i osjećanja nosila je otužne ožiljke izgubljene ličnosti koja se nije mogla skrasiti na jednome mjestu, ličnosti koja je gledanjem, slušanjem pa i pipanjem života upoznavala svijet oko sebe po mnogo čemu neulovljiv a, istovremeno, sudbinski prisutan. A bio joj je prisutan jer je dnevno bila suočena s onom nemijenjajućom galerijom raznih individua, okružena likovima i tipovima koji su joj pripali u nasljeđe, već samim tim što je bila prisiljena raditi da bi preživjela, pa je počesto pokušala klasificirati sve te okamenjene duhovne formacije različitih ljudi, pokušala ih je svrstati, kao što su oni i nju pokušavali, u jednu kategoriju koja je nemjerljiva podložnosti emotivnih udara, u sloj ljudi čija je subjektivna djelatnost bila daleko od samosvijesti, čiji se životni obzori i nagoni nisu pomakli dalje od svakodnevnih ispraznih i bolećivih naklapanja o modi ili automobilu, dosadnih i umarajućih priča o raznim zvijezdama života ili priča čija je fabula ravna najvećem mogućem orkestru potpune tišine. Nazrijevala je da joj sav taj svijet, samo svakodnevnim prisustvom, pokušava pod kožu i u misli utaknuti one nevidljive, ali toliko prisutne pipke koji, kada jednom čovjeka ščepaju i čvrsto ga obrgle, teško ga ispuštaju, kao da se na-

lazi u savršeno simetričnoj ispletеноj paukovoј mreži koja se isključivo širi i snažno guta sve one koji na bilo koji način nisu zaštićeni, ili su nemoćni. Bila je svjesna koliko još napora mora uložiti kako bi se još više otrgnula iz takve sredine, koliko mora brusiti i izgrađivati svoju ličnost, karakter, da bi, u tom blatnjavom sivilu koji ju je okruživao svaki dan, uspjela pronaći toliko snage da se istrigne, da u čitavom mogućem iskustvu svojega života zadrži samo ono najupečatljivije: oblik života, postojan, nepodređen regulama koje su nametnute, smisleniji život od onoga što se nudi kao rješenje, život sklon promjenama i stanjima gdje će samosvijest čovjeka biti ono nadahnuće koje će ga tjerati da ide dalje.

U dugom ispitivačkom pogledu, kojim je tako uporno promatrala tog čovjeka, zapitala se što li sve utječe na njega da je prema životu i bar vanjskim efektima zauzeo tako negativan stav, što je to i kakve su ga prilike natjerale da se upravo ovoga trenutka nađe na tom mjestu, na aerodromu, u čitavoj svojoj pojavi koja odudara i od najprosječnijeg putnika; upita se koji li su to uzroci koji su natjerali ovoga čovjeka, nedostojnog pažnje drugih, da tako smireno i pažljivo promatra okolinu i ljude. Nije li se i taj čovjek koji puta zapitao poput nje: zbog čega većina ljudi koja živi jednim načinom života, u pravilu dosadnim i umrtvljujućim, nesmislenim i neaktivnim, sebe smatraju i vjeruju da su oni jedini nosilac životnog smisla, da su oni te figure oko kojih će se, lijevo i desno, gore i dolje, okretati žrvanj života. Odgovor nije pronašla, ali ga je naslućivala.

Iako se bojava izravnog kontakta, razgovora i dubljeg poznanstva, želeći ostati sam i neometan, sada je već ta krhka, mirna žena bila jedini objekt njegova razmišljanja i promatranja u ovom prostoru garderobske gužve i čudnih komedijaša koji su se s vremena na vrijeme dizali sa stolica i strastveno zagledavali na aerodromske monitore. Ne bi se moglo reći da ga je ta žena zainteresirala iz nekog neposrednog koristoljublja, već se ponajprije sjetio zamršenog labirinta svojeg života, u kojem su mu takvi susreti bili zaista rijetki: uvijek je bio okružen sretnim ljudima, ili bar onima koji su se pravili sretnima, i ne obraćajući pažnju na pojavu tjelesno tako neuglednog čovjeka kakav je bio on, neuobičajene individue, kakvom se i sam smatrao, a koja bi privlačila neku određenu pažnju tek na kakvom većem skupu, i to tek u prolazu. Već u njezinoj pojavi, koja je tako odudarala od okolnog svijeta, osjetio

je da njeno zanimanje ne ovisi od trajanja i intenziteta nekih utvrđenih vrijednosti, kojima je većina podložna, već nasuprot, skromna pojava i mirnoća, taj sjetni, blagi pogled, koji se ne može glumiti, odavali su suptilnu dušu, upravo suprotnu njegovim razmišljanjima toga dana. Iako su svi mračni signali i te sive slike, sva sjećanja na martirij koji je nedavno prošao, ti upečatljivi snovi i sumorna razmišljanja, eto, počeli pomalo nestajati i blijediti pojavom ove sitne, male žene, ipak se panično počeo plašiti mogućnosti da stupi s njom u izravniji kontakt, vezu. Nije se plašio odgovornosti ili neuspješnosti kontakta, jer na to je godinama navikao, već je htio zadržati samo za sebe onaj uvijek neizbrisivi prvi dojam, bio je ipak poklonik prolaznosti i slijedeći uvijek svoj trenutak vremena, želio je bar sada sačuvati onu svoju nedodirljivost, intimu koju bi izgubio stupanjem u razgovor s tom ženom, koja je, eto, već samo svojom pojavom pridonijela da se nanovo malo trgne, da bar na trenutak izgubi one osjećaje nemogućnosti življenja u ovakvim kavezima koji su ga okruživali. Vrlo brzo je osjetio, na svoje zaprepaštenje, da je eto i ta žena mjerilo jednoga života, da i prema njoj valja gledati pojave i stvari oko njega, da eto egzistira i kategorija ljudi bar slična njemu, da sve te teške, masivne, presite i samodopadljive osobe koje se šuljaju kao sjenke oko njega, nisu vrijedne njegova isključiva razmišljanja, ali da je i u ovakvom prostoru moguće sresti nekoga, tko već svojom pojavom navodi na razmišljanje.

I tada, u magnovenju, opazi je odjednom za svojim stolom, očito mu je nešto govorila, jer je uspio vidjeti tek njena poluotvorena usta, njen pomalo iznenađen pogled nakon njegove šutnje. Pred očima su mu zablistali srebrni snopovi kiše koja se razlijeva i plavi sve pred sobom, osjeti rominjajuću maglu koja ga je hladila poput mračne jesenje vode. Negdje iza prašnjavih kartonskih kulisa daleke pozornice čuo je podrugljiv, glasan smijeh, i u toj grmljavini uzburkanih misli jednog đavolskog doživljaja, ponovo je opazio svoje vlastito tijelo kako se penje u avion. Već pri uzletu posljednja slika, prije nego se s ostalim putnicima preselio na groblje bezbrojnih glumaca, bila je zasljepljujući bljesak, poslije kojeg je brzo tonuo u tamu.

Zimi u Kalinovcu

(NEKE USPUTNE SLIKE I MISLI)

Tišina ukopana u bjelinu zimskog jutra, du-boka, kao da je vrijeme prestalo otkucavati svoje trajanje i na trenutke toliko gluha da drhtaji vjetra u ogoljelom pruću grmova kra-putaša, i smiren let zlokobnica vrana pod nasr-tajima pridravskog vjetra, podsjećaju na ukoče-ne kadrove nijemog filma. Siječanjska studen, škripava pod našim koracima i zlatnoiskričava u odbljesku zubatog sunca na kori smrznutog snijega, što se, poput santi, lomi hroptavo, oš-tro odsječeno.

Pod zametima, koji ponegdje navlače tanke sive i ljubičaste tonove, sada se odmaraju kalinovačke oranice i kukuruzišta, slaborodna pjes-kulja kojom su stoljećima, pa i još do prije nekoliko desetljeća, gospodarili vjetrovi, razno-seći čestice pijeska na oko 50 tisuća hektara ve-likom području, između Drnja i Peteranca na sjeverozapadu i Virovitice na istoku. Još 1891. godine taj pokretni pijesak započelo se smirivati pošumljavanjem običnim i crnim borom, bag-remom, jasenom... te raznim grmolikim drve-ćem: borovnicom, zečjakom, johom te sjetvom nekih trava, od kojih se ponajbolje udomačila kozja bradica za koju je sjeme nabavljeno u Deliblatskoj pješčari.

A kada im je jednom postala hraniteljica, Kalinovčani poštuju tu svoju »mekotu«, okrenu-vši joj gotovo sva svoja stremljenja u privređiva-nju i ne napuštajući je, osim rijetkih pojedina-ca, čak ni u vrijeme najveće popularnosti tra-ženja »kruha nad pogačom« u tuđini.

Ostavili smo asfalt. Prema selu idemo po-prečnim putom, onim što krivuda dvadesetijed-nim hektarom tla nekadašnje »hrvatske Saha-re«, »frtalom zemle« koji je proglašen geografs-ko — botaničkim rezervatom i pod zaštitom je republičkog Zavoda za zaštitu prirode.

Od snijega se ne vidi da se ljudska ruka ovdje ne mišeja u igru prirode, osim što je od vjetra područje zaštitila kulturama bora. Male uzvisine, prekrivene snijegom, tek zamišljam potpuno golim pješćanim humcima, pod utjecaj-em vjetra, nestalnih oblika i veličina. Tu, gdje kotači bicikla kalinovačkih dječaka duboko gli-be sitnim, finim pijeskom, bijele se male plo-he leda. Kraj njih, negdje u prikrajcima sada spava samofitska flora, kod nas rijetke biljke pješčarske, ostaci onih pedesetak vrsta što ih je prije četiri desetljeća ovdje nabrojio Ivan Soklić.

Nema više »krvavih peskih« što su zasipava-li i usjeve i kuće, ni krajolika »jasno žute boje, na kojima ćemo jedva primijetiti trag vege-

tacije«, što ih 1902. godine opisuje Stjepan Đu-rašin. Ni starih močvara, u kojima se sakrivala sirotinja, i kojekakvi potepuhi, vandravci i bje-gunci, i u kojima su zauvijek zaglibili mnogi rat-nici, više nema, a bile su, prema starim zapisi-ma, uz rubove tog fenomena prirode. Ni rubova danas više nema, samo... oranice, nepregledne, na udaru traktora i strojeva, šume i, eto, jutros ukrućen, hrskav snijeg.

Na osamljenom drvetu, što je, poput ole-denjelog kostura, sablasno ispružilo svoje gra-ne u prigušeno rumenilo zimskog jutra, sjedi jastreb, nepomično, kao stražar na ulazu u selo. I nehotice pritajismo dah.

Kalinovac: pet stotina domaćinstava i više od tri tisuće ljudi, i ulice koje su zaista i imale gdje da se razvuku. O imenu dvije pretpostavke: po jednima, nadjenula mu ga je kalina (Ligu-strum vulgare), na evropskom kontinentu pri-lično rijetka biljka koja je u busenima rasla s istočne strane naselja i još danas se ovdje uz-gaja kao živična ograda... po drugima, u ranom srednjem vijeku staroslavenska riječ »kal« obi-lježavala je male močvarne terene s vodom sta-jačicom, a upravo toga je ovdje bilo.

Ulica niskih sivih prizemnica. U jednoj od njih, ima tome već i podosta ljeta, veseo, prič-ljiv čovjek Martin Rabadžija — Madrol, ne pre-kiđajući svoj krojački posao, nekoliko mi je puta izvanredno zanimljivo pričao o svemu i svačemu vezanom uz Kalinovac. I nasmijane i poučne priče o minulom životu, na žalost, ne-zabilježene.

— Padaju prve kapi po krovu i lišću
i čilinkaju, ko male gole ptice
u tišini starog duba...

Pomisao na davno »Ljeto« nesretnog pjesni-ka Grgura Karlovičana i na ljeta ovih naših dana, kada na pripeci panonskog sunca zrije kla-sje i traktor kada prođe poljem, gusta se prašina sliježe po oznojenim golim plećima orača. Jutros nema ni ptica, ni klasja, ni kapi kiše ne dobuju krovovima. I dah nam se ledeni od stu-deni. Prolaznici su rijetki. Pije se kuhana rakija.

Kamena sjekirica, izrađena od eruptivne tvr-de stijene zagasito tamnosmeđog opsidijana, 1971. godine pronađena u Batinskom zaselku, svjedoči, kako piše dr. Ante Šonje, da je na položaju uzvisine usred Kalinovca, s istočne strane napuštenog korita pritoka rijeke Drave, postojala nastamba još u mlađe kameno doba (neolit), u razdoblju od 5000. do 2100. godine pr. n.e. Zavičajna muzejska zbirka, smještena u zgradi koja je za Vojne krajine služila kao »šta-cija« graničara, i izloženim kamenim mlatom, pa narukvicom... pokazuje koliko su davno na

tom komadiću podravske zemlje živjeli ljudi.

Muzejska zbirka, ponos Kalinovčana, koji su je, nakon dugog marljivog rada, otvorili u studenom 1971. godine.

U zimsko jutro jedini sam znatiželjnik kod tog prostranog zdanja, starinski visoko uzdignutog krova, vrijednog spomenika stare arhitekture (1766. god.), koji je bio vojna postaja na drvenom putu što je od ceste Đurđevac — Kloštar, kroz Kalinovac i Ferdinandovac, vodio do Drave i dalje za Panoniju. Na toj uzvisini, što dominira bližom okolicom, pored »štacije«, nekoć se, kažu, nalazio stari Kalinovac sa crkvicom, na položaju koje je danas kapela. Pronađeni su tu, navodno, i grobovi iz ranog srednjeg vijeka.

Povijesnoj priči tog podravskog naselja treba pridodati, da, zbog stalnih turskih napada i pustošenja između 15. i 17. stoljeća, kada su mnoga sela smještena istočno od obrambene linije Koprivnica — Peteranec — Drnje — Legrad i u cijelosti bila izbrisana s lica zemlje, srednjovjekovna povijest ni Kalinovca gotovo da i ne postoji. Tek kada su, nakon mira sklopljenog na ušću rijeke Zitve 1606. godine, prestali turski upadi, polako se život vraćao na to područje.

Tako povijesna kronika i oni koje je istražuju. A stari Mato Fučkar, prisjećam se, jednom mi je prepričao usmenu predaju djedova: zbog okolnih močvara ljudi su iskrčili kalinu i naselili se na brežuljak Pogorelec, tako nazvan jer je naselje kasnije izgorjelo. Onda su, reče, kolibice sagradili na nižem terenu, a štaglje uvijek malo podalje, da se i oni ne zapale.

U tankom traku još snenog sunca što naviruje u muzejsku sobu Grgura Karlovčana stihovi:

— Zapečak tajnu djetinjstva čuva,
tavanica se nad glavom ljulja:
(po njoj valjda netko koraca).

Dim se za mnom s ognjišta šulja... —

U povodu 300 — godišnjice sela, 1936. godine mještanim Ivan Auer napisao je spomenicu. Doduše, nije velika, ali je vrijedna, s dosta podataka o prošlosti i zaglavkom: — Doći će drugi koji će nastaviti ovo djelo. —

Sa sastanka s prošlošću uvijek se vraćamo lagana, tronuta koraka i misli daleko rasplesanih... i ovdje u Kalinovcu, selu koje je prije desetak godina svečano proslavilo rijetku obljetnicu — 333. godišnjicu svog osnutka. No, studen što se prikuplja podno zasniženog, kilometrima dugog drvoreda ubrzo otrežnjava.

Kako je ugodan predah u zadimljenoj krčmi, uz kreštave i promukle glasove prijepodnevnih pijanaca!

Sunce se ozarilo sniježnim plohamama, blještavošću razdire zjenicu oka, al'ni bliže podnevu ne uspijeva da prokapaju zaledene strehe.

— Stišće, praf stišće.

Je, zima je

gda i zajec mamu išče...

Sada, doista, treba u sebe uliti pokoju čašu dobrog bilogorskog vina, duboko zatvoriti oči i mislima približiti one duge, vrele dane kada

ovdje sve miriši po zemlji, po znoju mladih snaša, kukurozovini i djetelini i, po stoci, i zamisliti da polako gaziš tu zemlju što je kao na dlanu ravna sve tamo do nedaleke Drave i baš zbog te svoje širine ponekad neuhvatljiva, ponekad tjeskobna.

Zemlja. Kako velika riječ! I nije čudo što Ivan Sobota pamti: — 1922. godine Đuro Krnjak iz Mađarske je dopremio prvog pluga kopača za ogrtanje kukuruza... Nekoć su orali sa četiri krave i dva goniča, a jedan je čovjek išao za plugom. Mnogo rada i skupo... Prvi je traktor zabrektao Kalinovcem 1967. godine...

Gazim snijeg, a mislim da je to pijesak, klizem ledom, a utvaram si da je to zemlja na kojoj se od izlaska do zalaska sunca slamaju ti marljivi »poberuni«, kako ih od davnine nazivaju đurđevački »picoki« (riječ dolazi od »poberu nam«, dakle sakrivajmo — mislilo se na đurđevačke poreznike!). A boje se bijele i sive... i daljina širokih ulica, i pridravskog ravničarskog prostranstva, i siječanjskog neba nad nama.

Pored onih glavnih, znatiželjnika drvored vodi i u sedam sporednih ulica, pa i oko crkve, vatrogasnog doma, veterinarske i zdravstvene ambulante, pa i oko mlina i drugih zdanja Poljoprivredne zadruge Kalinovac, osnovane prije 34 godine.

Što god dotakneš u selu... zadružno je ili bar, što bi se reklo, tu poljoprivredna zadruga »ima svoje prste«. A ti su »prsti« prošle godine ostvarili promet od 85 milijuna dinara i poljoprivrednom proizvodnjom, trgovinom, ugostiteljstvom, prometom, mlinskom proizvodnjom i tko zna čime još sve doslovno zašli u sve pore i privređivanja i života sela. Andrea Florentin i Josip Kurtić »sipaju« podatke: 150 stalnih kooperanata u proizvodnji svinja, godišnje oko 10 tisuća tovljenika i oko 2000 goveda... Kreditni odjel zadruge daje kredite; i isplata otkupa mlijeka i kupnja raznih proizvoda, sve se bilježi u štedne knjižice zadrugara; zadruga ima više od 300 k. jutara vlastitog zemljišta. Ona je novčano pomogla izgradnju plinske mreže i nogostupa kroz selo, daje dotacije omladinskom i sportskom društvu, namještajem je opremila vatrogasni dom...

Pšenica, kukuruz, krumpir, pa i duhan već odavna nisu jedini predstavnici onog što rodi na kalinovačkoj pjeskulji. Danas tu i dojučerašnji drač i trava vrijede milijune. Kopriva, gavez, bijeli slijez, kupina, zimzelen, šafran, valeriana, hrastova kora, trušljika... Listovi i korijeni. Vreće i svježnjevi ljekovitog bilja. Do 60 vagona samo se u Kalinovcu otkupi svake godine.

— Ima domaćinstava koja godišnje samo tim poslom privrede 6,7 pa i više milijuna st. dinara — priča otkupljivač Ivan Špoljar, koji je kao 13 — godišnjak počeo učiti raspoznavati ljekovito bilje, vodeći nas kućom i gospodarstvom što ih je, kaže, na tome i zaradio. — A bili smo seoska sirotinja. Nismo imali takoreći ništa, pogotovo za vrijeme rata...

— Siječanj ravnicom juri
u srebrnoj monduri.
Blješti ravnica kao kovina.
Siječanj — to bijela je pustolovina... —

Siječanj, eto, u viziji Kalinovčana Miroslava
Doleneca Dravskog, pjesnika i pisca.

Kalinovački siječanj — to su i te pogurene, u
crno obučene žene, pogleda uprtog u zasniježen
put... to su i ti mali rumeni sanjkaši, i taj
srebrn lelek zvonaca sa šija zasopljenih riđana,
i ta crna jata lukavih graktalica, i ta zagasito-
crvena i ljubičasta sumračja što nas ispraćuju
na povratku iz sela.

Francek

Vraga bo mene posrani Šlajfić nasamaril! Te fačuk misli da ja ne znam kaj je on. Znam ja dobro se o njemu. Mamica so mene se spri-povedali. On misli da ja ne znam. Misli da sem zaglamast i šašav. Negva je mati bila šašava dok je otelila takvoga telca, zalupanec jeden kri-žasti. Fačuk vraži! On misli da ja ne znam da me oče samo nasamariti pred celem svetom. On bo mene tolnadil kaj je zemla i kak zgledi. Veli on mene krej Kresingerovoga: »Francek, je l ti znaš da je zemla kak valanka? Mislim okrugla kak valanka. »A ja njemu na to: »Tvoja je glava kak valanka, Šlajfić vraži!« Da viš kak so se nasmejali oni kaj so pili pivo. Nešče od ni veli: »Prav veliš, Francek. Ne daj se Šlajfiću!« A ja nim: »Šlajfić bi me štel diči po kratkom postup-ku, al nemre. Negva je glava kak valanka a ne zemla! Otkod zemla da bo okrugla kad je vidim da je ravna i da ravno po nje hodim?« Onda sem se nečega setil i rekel: »Reči mi je l ova naša Podravina ravna li je okrugla, a?« Nekuli-ko ji se je pak nasmejalo. Šlajfić se je napravil strašno ozbilan i rekel: »A, to ne isto!« A onda je dodal: »Francek, ti si išel v školo, ti znaš i pisati i čitati. Je l nesi videl i čital da je zemla okrugla, da ne ravna?« — »Jesem.« — »Onda?« — »Ne treba sakaj verovati kaj je napisano f knjigaj.« Pak so se nekoji nasmejali i rekli: »Prav veliš, prav. A ono kaj piše v novinaj?« — »Još mejne!« Sad se je i Šlajfić nasmejao. Ne bo on mene dobil na sitno. To on more pripo-vedati svemu stricu ako ga ima. Znam ja da f knjige piše da je zemla okrugla, i tomu slično, videl sem jo naslikano kak lopto, al ja ne verujem da je tak. Ak si čovek malo bolje spre-misli svojom glavom onda ne bo nasel tomu. Saki pameten čovek zna da je zemla dole a ne-bo gore. Da je zemla okrugla onda bi nebo bilo dole, a to nikak nemre biti! Dobro, nek bo po negovom, zemla je okrugla, al kakvo je onda nebo? Ako bolje pogledaš, nebo bi već moglo biti nekak na pol okruglo, al zemla ne. Ono je nad tebom visoko, a malo dalje, tam za Cesta-rovemi škedni je nisko, mogel bi ga s krova do-segnoti z rokom. Baš zgledi kak nekakva okru-glasta kapa. Ako je zemla kak valanka onda to znači da ima gorno i dolno stran. Recimo mi smo sad gore, na vrju valanke, stojimo, ho-damo, vozimo se na biciklinu, idemo na mekoto i v gorice, al kak ido na mekoto oni koji so dole? Kak se ne prevrno i ne zronđajo dok ido na dol, kak ne prepano v praznino? Onda, ako smo mi gore na nogaj, je l oni dole ne hodajo na glavaj? To mi ne jasno i to nemre biti tek nek Šlajfić pripoveda kaj oče. A morska voda? Kak to da ne scuri nikam? Ne, to nemre biti tak. Šlajfić oče samo norca pred svetom z mene

napraviti, al mu se to ne bo potrefilo. Nesem ja z Marsa opal.

Veli on mene prije nekuliko dana: »Je l ti znaš da v Đurđevcu bo legendarenje?« — »Ne znam«, velim ja njemu. »Kaj to bo?« — »Kakov si ti onda picok kad ne znaš za legendo o picoke? Srami se, Francek!« — »A, je l ono kak smo s picokom pucali na Turčina?« — »Je, tak veli legenda.« — »A kaj je to legeda?« — »Legenda, mulec ti jeden, le-genda a ne legeda!« Da mi je bar to rekel nasamo, nego so to čuli i bača Fucakov i Pavliš i još nekoji. Si so se smejali i kleščili kak to ne znam. Šlajfić me navek oče samo v sram deti pred svetom. Jenoga dana bom mu se grdo osvetil za to kaj ne bo ni znal. Onda još veli: »Kad si tak blentav da ti objas-nim. To bo prikaz, jena predstava kak so Đur-đevčani nadmudrili i oterali Turke od Staroga grada i kak so postali picoki. Je l ti sad jasno, ti norc jeden?« Vu tom toga me je nekaj presekle v grlu, v glave mi se je musiknolo, a jezic je sam prerekel: »Norc ti je joča koj te je napravil!« Šlajfić je pocrlenel v licu kak rak a one križaste joči kadga so se zaplele med se-bom. »No da to još jempot reči, idiot ti pro-kletil!«, zagrmel je, stisnol šake i pošel prema mene da me bo lupil. Ludi so se najempot stišali i zablenu. Bača Fucakov so deli pivsko flašo na zemlo i rekli: »Mir dečki!« a debeli Pavliš je prigovoril! Šlajfiću: »Sad si dobil obrisača, Šlajfić!« Šlajfić namrgođeno ošine Pavliša z jočimami i reče: »Nek još jempot ponovi kaj je rekel, bo videl svega boga!« Ja sem pretrnol od straja. Šlajfićom se ne igrati dok polude. »Ne bom ponovil, al me pusti na miru, Šlajfić«, rekel sem spotiha, popil do kraja svoje pivo i brže kid-nol. Šlajfić je još kriknol za menom: »Idi v Stari grad i javi se odboru za legendarenje, trebajo im takovi kakov si ti!«

Baš me je nekak zaintereseralo to kak smo oterali Turčina, toga nekrsta i crnoga vraga. Kak oni to se misle napraviti v ovo naše vreme? »To bo predstava«, rekel je Šlajfić. Dobro, al kak je to se zgledalo zresna? Gda je to zaprav bilo i kak? Je l turska sila bila jakša od naši Đurđevčanov i je l jo neso mogli nekak drugač nadvladati a ne baš s picokom? To ne baš rat-nička pobjeda. Štel bi z nekem o tom malo po-razgovarati al ne znam s kem. A što bi mi i mogel kaj reći o tom kad je to bilo zdavna i kad so si pomrli. Morti bi bolje bilo da malo preko-pam po one stare knjigaj na našem tavanu kaj je japa spravlil i zaklučal v ono staro draveno škrinjo. Morti ipak vu noj piše nekaj istinitoga. Stare knjige so navek vredneše neg nove jer so je napisali stari ljudi koji so bili pametneši od ovi denešni. Bom ja malo to poiskal na tavanu i pregledal.

A kak bo ta predstava zgledala da mi je zna-ti? Gde bodo zeli topa i je l bodo opalili z živem pevcem na Turčina? Štel bi da mi to nešče

unapred pove. Šlajfič je rekel da otijdem v Stari grad i da se tam javim. Kad si bolje zmislim, ja bi, se u semu, štel sudelovati vu tom legendarenju, kak je on to rekel. Zakaj ne bi? Kaj sem ja bedasteši od drugi? Ništ, idem ja tam pogledati kaj to bo. Valda mi nešče nekaj bo znal povedati.

Pregazil sem kanala pri igralištu, voda ne bila gliboka samo sem si bogato okalajsal noge dok sem zagazil v blato i opekel listanke na koprive. Polako sem obišel Staroga grada i prišel mu od Gorni vrt. Fanj je to zgradurina, rekel sem sam sebe, dok sem pregledal zide, obloke i kulo. A več je fanj i stara, gleda te napucane stene i okrnjane cigle. Bog zna kulko je tu cigla otišlo da zežido te debele i jake zidine. Sečam se da je tam prek bil i komad bedema al ga sad rado nema, baš bom pogledal kaj je š nim. Vele da je celoga grada opasaval takov debeli bedem a iza njega da je bil široki jarek napunjen z vodom. Bilo je to baš fanj za videti.

Još dok sem išel nuz on železni angar v kojem so se negda delali lesi i mrtvačke potrebštine razmišlal sem gde bi te Odbor za legendarenje mogel zasedati. Pomislil sem najprije na Radiostanico i krenol po drevene štengaj na kat. Od jeni vrat se je čula fanj glasno Lengerova mužika. A, tu smo, pomislil sem. Vrata so bila otkrenjena i ja sem banol v nuter. Tu je bilo dosta mračno i ja nesem v prvi čas nikaj videl pak sem pričeval malo da mi se joči privče na kmico. A onda se je nešče oglašil iza moji leč kaj sem se lecnol:

— Kaj je, Francek?

Makar mi je glas bil nekaj poznat ja sem se stepel od straja. Bil je to jaki muški glas, glasneši od Lengerove polke. Ja sem se malo okuražil, polislil »Em ne duv kaj bi ga se bojal« i rekel:

— A nikaj, nikaj.

Onda sem se okrenol i v kmičnom kotu zgleđal svega suseda Martina, spikera z radija. On je sedel za malen stolom vu fotelje i mirno, bezbrigaša pušil cigaretlina. Baš mu je lepo ovak, pomislil sem. Lepo sedi, pomalo puši i sluša mužiko. Sad sem dobro videl i malo sem pogledal po sobe: na zidu so bile slike naši navcevi, nekakvi ofarbani i nacifrani tanjeri, a v sredine sobe so bila dva stola pretrpana s paperi i spisi. Do pol obloka je bila spuščana platnena roleta da ne svetlo v nuter. V druge sobe je igralo.

— Gde si si to nacifral noge? — zapita me Martin gledajoč v moje rijave listanke i prste. Mene je malo bilo sram kaj sem takov došel, al kaj sem sad mogel.

— Ma, f kanalu. Štel bi te nekaj pitati — ve-
lim ja mam dalje jel sem videl da so za menom na tebiju ostali otiski od moji blatni tabanov.

— A kaj to, Francek? — otpune Martin nekulko kotačev dima v zrak.

— Štel bi se malko raspitati to vu veze z legendarenjem.

— A, o picokijade!

— O legendarenju — ponovim ja malo smeteno jel nesem znal jel me on razme.

— Pa to ti je isto: picokijada ili legendarenje — objasni mi on jer je primetil da mi mam ne bilo se baš jasno. Onda je pritisnol čika v čikopernico koja je bila pred nim i nastavil:

— Picokijada znači da bo predstava o tome kak so Đurđevčani postali picoki, a legendarenje znači to isto i još da se bo pri tom dobro jelo i pilo. Jel l sad štima?

Štima, Martin, štima, kaj ne bi štimalo.

Al reči mi gde je te Odbor za te picokijade?

— Neso to nikakvi jadi, Francek. Odbor za picokijado — ponovi Martin jel ja često krivo zgovorim kakvo strano reč ili jo mam zabim.

— Znaš, Odbor ti se ne sastaje saki den, ja ne znam zaprav ni gde ni gda. A kaj te to zanima? Da ne bi morti ti štel med glumce? — seti se Martin i pogleda me v joči. Ja sem se mam zazabil jel sem vu tom trenu dok je on to sprekel baš bil pomislil da bi štel biti glumec. To so oni f kinu i na televizije kaj pucajo s pištolov, skačo prek plotov po noči, mlate se po gostionaj, jaše na konje, obijajo banke i beže z rešta.

— Pa, štel bi pitati kak to se bo, i je l bi morti za mene imali kakvoga posla.

Martin me je zbelkoma pogledal ko da sem mu nekaj fkral a onda je malo preštuderal, stal se, zaprl vrata od studija da mužika ne buči tak glasno i rekel mi nekaj s poverenjem:

— Ja mislim, Fracek, da bi se tu nekaž našlo i za tebe. Samo znaš kaj — ne daj se zeznoti da ti ne dado nekaj delati kaj ne za te, znaš, da bedaka s tebe ne bodo delali.

— A to ne! — ja sem mam uskočil spremno. — To ne bom dal sebe napraviti ni za živo glavo, bodi bez brige.

— Bilo bi dobro da Cucija i da mu se javiš. Poznaš Cucija? To ti je on čelavi trgovec z Brenerovoga, je l ga ne poznaš?

— Je l on kaj si je napravil bazena v goricaj? — pitam ja.

— Je, je, to je te, Markina Floberov — odgovori mi Martin. — On bi ti sad mogel biti tam prek v kuglane. Sigurno kugla tam dole.

— Je l sam?

— To ti ne bi mogel reči. Em ga se valda ne bojiš? — pogleda me Martin upitno.

— Ne to nego, bilo bi mi zgodne da ja to nasamo š nim...

— Ne brini ništ. Idi k njemu i reči mu kaj očeš. Samo dobro pazi da te ne nasamari, on je... — Martin naglo začkomi.

— Trgovec! — bobnem ja kak z vedra neba.

— Ma ne! — odmane z glavom Martiñ. — On ti je malko... — i tu Martin zaokruži nekulko pot svojem prstom na čelu.

— Aha! Sad znam. Ništ se ti ne boj za me, Martin. Nesem ja ni zaglamast ni šašav kak to Šlajfič misli o mene. Fala ti za se kaj si me uputil. Sad znam kaj mi je delati. Bog, Martin!

— Bog, Francek! — otpovrne mi on i ja zijdem z radiostanice po istom tragu kojega sem ostavil pri dolasku. Spustil sem se po škriputave

štengaj i požuril prek dvora prema niske dogačke zgrade koja je od košaračke i stolarske radione sad bila prepravljena v moderno kuglano. Kak sem rasprl vrata mam sem za šankom zgleđal konobara kak čita novine. Malo me je posmotril al ne nikaj rekel. I ja sem prešel bez reči kraj nega i produžil dole v kuglano. Osim Cucija v nutre više ne bilo nikoga. Dok sem došel baš je kugla bobnola med čone i oni so se razleteli kak kratke cepanice. Samo je jeden ostal stati. Na table na zidu zasvetilo je nekuliko točki i premenile so se neakve brojke. Cuci me je primetil al mi ne ništ rekel. Bil je v kratke gaćicaj a na nogaj je imal patike bez štonfi. Nesem znal dal da mu kaj velim il ne, ne bi ga štel smetati. On je i dalje čkomel, zebrał si jeno kuglo z žleba, malo jo okrenol v roke sim tam, prignol se, zaletel i zgodil. Kugla je išla pravac f čon i on je frknol kak ruška.

— Tak se reče, Cuci! — oglasim se ja. Cuci prijde k stoliću na kojemu je bil obrisač i obriše si v nega roke i čelo.

— Zdravo, lepi dečko! — podvikne on. — Baš dobro kaj si došel!

— Je l ja? — lecnem se malko pred nim.

— Pa ti, što drugi? — nasmeje se on.

— Je l ti kaj trebam? — poveselim se, makar nesem znal ni čemu.

— Trebaš mi, još i kak mi trebaš. Boš mi postavłal čone koje zrušim, očeš?

Moje je veselje splasnolo. Ja sem mislil da on već nekaj zna o moje nameraj, a on pripoveda o čone. Dobro, on se samo šali. Znam ja takove.

— Je, kaj ču ti ja kad se čoni dižo sami automatski — odgovorim mu ja bez ikakvoga straja. Dole je baš vu tom času malo zroškantalo i čoni so, zavezani z vrcpami, već stali postavłeni. Cuci se zblešči na me:

— Viš, viš, pa ti to znaš!

— Kak ne bi znal, pak vidim, nesem čorav. A vidim da dobro i gađaš. Jesi li klublaš? — zapitam ga i primeknem se k ograde koja nas je razdvajala.

— Samo rekreacija, Francek. Onak, z dosade, znaš. — Sad je bil nekak drugačkov posle ovi reč, nekak normalen. Zel je v roke kuglo, f telu se skupil, malo prignol v kolene, odmeril pravca, zaletel se i zgodil š nom. Kugla poleti po glatke steze, baš nekak po sredine, i pogodi dva sredna reda čonov. Sa se postava razleti s treskom. Ja sem zanemel v čudu i vkipil se na mestu. On se okrene spram mene i reče nasmejano:

— Kaj veliš na to, Francek? Kakav šus, a?

— Bogme to ne loše — genem se ja malo z mesta. — To je prava rekreacija!

Zvrk se nato glasno nasmeje i samo reče: — Je l da?

Ja se setim pokaj sem u stvari došel i dok još čoni neso bili na svom mestu počel:

— Spiker Martin z radiostanice mi je rekel da si ti v Odboru za, ovo... picokijado.

— Jesem. A kaj ga to zanima? — zagledi se Zvrk vu me i obrne još.

— Zaprav, mene zanima. Ja bi te štel nekaj pitati s tem vu veze.

— A kaj to, Francek? — primiri se Cuci.

— Znaš, ti si vu tom Odboru i ja bi te štel pitati je l bi za mene bilo kakvoga posla na te picokijade.

— Aha! To bi ti štel znati! — klimne z glavo Cuci i malo stane kagda razmišla kaj bi ja to mogel delati. Ja nesem štel nikaj reči ono o glumce i predstave, mislil sem nek mi prvo on sam nekaj reče, a onda bomo vidli kaj bo. Sad se je on malo počeškål za vuhom, malo poppravlil rede lasi na temenu i onda rekel ozbilno:

— Morti bi se moglo nekaj najti samo bi moral pitati Šlajfiča.

Gledi vraga, on je i tu namešan, rekel sem vu sebe i stepel se dok je Cuci zgovoril to ime. Ipak sem se brzo snašel (Cuci ne nikaj primetil) i zapital:

— A kaj on ima s tem?

— Kaj ne bi imal? Pak je on precednik Odbora i o njemu se zavisi — začudi se Cuci kak ja nesem upučen vu stvar. Što bi rekel da je Šlajfič tak važen! Sad sem se i ja začudil, al to nesem pokazal.

— Znaš kaj, ja ga ne bi rad pital, ako očeš ti ga pitaj — velim ja Cuciju.

— A zakaj ja? Je l ti š nim ne govoriš? — pogleda me on začuđeno.

— Govorim, al... tak.

— Kaj al... tak?

— Ma znaš, on me zeza pred svetom i navek me oče zafrknoti.

— A, to je posredi! Kaj mi to nesi mam rekel. Ja bom to onda sam vredil š nim. Bodi bez brige, Francek.

Kak mi je odlenolo. Mam sem pomislil da bo nekaj stoga kad to prima v roke Cuci. On mi neje zgleđal loš pajdaš i dobil sem v nega poverenje. Još me je zapital:

— Reči mi kaj bi ti u stvare štel delati? Je l bi ti na primer pomagal pri postavłanju bine, dovažanju i slaganju stolcev za gledaoce, je l bi rejši bil tam gde se bo točilo vince i peklo meso, ili bi pak štel prodavati kakve frčkulije, značke, zastavice i to?

Ja sem ga dobro preslušal kaj je se nabrojil, al mene ne ništ od toga odgovaralo jel ne spomenol ono kaj sem si ja zmislil. Pomislil sem morti je zabil na to pak sem dodal:

— Nemam nikaj protiv toga da pri semu tomu pomažem, al bi ja ipak najrejši štel nekaj drugo.

— A kaj to, Francek? — raširi joši Cuci.

Ja sem malo okleval jel nesem ni sam bil baš načistu s tem kaj bi štel, al trebalo je probati.

— Štel bi nekak sudelovati vu te predstave. Štrepel sem kaj mi bo na to rekel Cuci. Coni so bili postavłeni i čekali da je kugla poruši.

— A, za to se treba puno spremati a moglo bi biti i opasno — zavrti z glavom Cuci.

— Ja... ja se ne bojim — zlanem mam ja.

— Znaš, dok Turci bodo vodili rajo v ropstvo mogel bi te nekoj Turčin zaprav ošinuti z bičem po pleče, il bi te pak v one gungule mogel vrtnoti nekoj konj...

— Kaj, bo i konjov na predstave?! — začudim se ja.

— Nego kaj ti misliš. Turska konjica bo napadala Stari grad — odgovori mi Cuci.

— To bo napad, je l da?

— Dobro, Francek, da se dogovorimo. Prekzutra Odbor ima sestanek tu v Starom gradu pa ti dojd i onda boš se znal. Je l vredi tak?

— Vredi. Al, gda to bo, ob kulko vur?

— Dojdi oko dvanajst opolne. Jel sad dogovoreno, Francek?

— Je. Bom došel. Fala ti, Cuci — zafalim mu, manem z rokom na pozdrav i otijdem.

Imam nekakvi izgledov da postignem kaj sem štel, mislil sem dok sem se raspoložen vračal doma. Razmišljal sem o te turske vojske, o konje i napadu, o semu tomu. Toga čuda još ne bilo pri nam, barem se ja ne sečam, i sigurno nišče mi ne bi znal povedati kak bo se to sredjeno. Jedino ti odboraši, oni valda znado kaj bo s toga.

Dok sem došel doma nesem štel ništ pitati o tom ni japeka ni mamico. Oni bi mort i bili protiv toga kaj ja oču pak sem onda samo čkomel i se zadržaval za sebe. Mamica so primetili da se z menom nekaj čudnoga događa i onda so mi rekli, gledajoč me v joči:

— Francek, kaj je s tebm? Nekaj stalno čkomiš koda te je pak nešče zafrkaval na vulice. Lepo sem ti rekla da neš nikam i da boš doma.

Ja inače ne lažem al sem ov pot moral nekaj zmisliti:

— Ne mi nikaj mamica, i ne me nišče zafrkaval. Jako sem gladen pak zato čkomim.

— Jelo bo za čas gotovo, dečec, još se samo malo strpi — odgovori mamica i požuri k peči da prigotovi jelo.

Dobro je prešlo, pomislil sem. Japek me ne bodo ništ ni pital pa ne bom moral dvapot lagati. To z laganjem, študeral sem v sebe, ne baš najbolje, al ja bom to ispravil dok bo se gotovo. Na kraju bom rekel istino i onda bo pak se v redu.

Jedva sem dočekał zutrešne polne. Poiskal sem odbora v Starom gradu i pričekał, dole vu dvoru, pri vodoskoku, dok ne završe sednico. Onda so se rasprla vrta, tak oko jene vure, i Cuci me je pozval da dojdem vnuter. Još nesem stigel ni videti što je se vnutre, a već se je Šlajfič oglašil svojem rapavem glasom:

— Onda, kaj to čujem, Francek?

F kotu sobe, krej mene, je bil jeden štokrl i ja sem si mam sel na njega i rekel:

— Cuci ti je valda povedal kaj je na stvare.

Šlajfič je sedel za dogačkem drevenem stolom, v sredine, a oko njega so još sedela dva stareša moškarca s kravatami i jena mlajša gospa. Onda si je za stol sel i Cuci.

— Je, se nam je poznato, kaj ne, drugovi?

Šlajfič je stvarno izgledał glavni jer so oni drugi samo klimali z glavami i nekak se čudno, skupleno držali kagda bodo saki čas kinoli.

— Mi smo s tvjega pripovedanja svatili da bi ti najrejši štel zeti dela v naše predstave koje spremamo — nastavi Šlajfič a ona dvojica kraj nega so si vužgali cigarete.

— Bi, štel bi — odgovoril sem brzo i kratko kak nigdar. Nese smelo dangubiti ni otezati.

— A kaj bi ti štel glumiti? — zapita me Šlajfič.

Sad sem se malo našel v nedoumice. Ja sem jako malo znal o semu tomu i nesem mogel ništ zebrati za se. Rekel sem:

— Kaj bilo, kaj bi već bilo za me.

— Aha! — Šlajfič je malo podigel glavo, pogledał v zid prek mene kagda premišlava. Tak je ostal neko vreme a onda je pak pregovoril:

— Dobro, Francek. Samo znaš kaj. Ima jeden mali problem.

— A kaj to? — namestim se ja malo bolje na stolcu koj me je počel žuleti.

— Si glumci bodo morali položiti premnoga ispita. Je l tak, drugovi? — Šlajfič je bil jako ozbilen i deluval je važno dok je to rekel, moškarci so zaklimali z glavami a mlada je gospa, sa zlatnom narokvicom na roke, vu tom zvlekla cigaretlina z jene škatule na stolu. Mene je mam nekaj kresnolo v psaj jer ono zakaj Šlajfič veli da je problem s tem se ne igrati. Ja sem imal na umu svega plana kojega sem čvrsto odlučil osvariti pa sem rekel bez straja:

— Za me to ne nikaj. Ja bom to položil!

Šlajfič i kompanija so se sigurno iznenadili kak sem ja to odlučno rekel. Oni so se z belkoma pogledali med sebm koda je med ne opal leteči tanjer, neso ništ rekli, a onda so si kak jeden puknoli v sme j. Ne znam kaj im je tu bilo smešno; pogledał sem se po redu, jenoga po jenoga, al nesem mogel ništ ustanoviti. »Samo se vi smejte«, rekel sem v sebe. »Ne znate vi još kaj je Francek Mudri«. Koda so čuli kaj sem ja v sebe govoril oni so se prestali kleščiti, i gospa š nimi, a Šlajfič je rekel:

— A, to bomo vidli. Kak komisija reče tak bo!

— Kakva komisija? — stal sem se stolca i jeno roko del v žep.

— Ispitna komisija koja te bo spitala — javi se sad prvi pot nepoznati moškarec do Šlajfiča, po se prilike Pitomačan ili Kloštran. Dok se je bil smejał vidli so mu se crni pišivi zobi.

— A kaj me to bodo spitali? — štel sem znati.

Šlajfič se stane i otijde prema malomu stoliču do oblaka. Stolič je bil pretrpan s paperi i novinama a na podu kraj njega bile so vrpe knjig. Šlajfič počepka z rokom po papere i zveče svežen nekakvi šarani stripov, čega li. Podigne to v zrak, onakov velik i dragast, i reče:

— Evo ti literatura, Francek! Ti znaš čitati?

— Znam, kaj ne bi znal. Pak sem vučil tri lete slova.

Pak je celo društvo prasnolo v sme j koda sem zvalil nekakvo glupost. Doduše, nesem im trebal to reči, al sad je kesno.

— Dobre — nesmeje se i Šlajfič ftečno. —

Onda sigurno znaš kad si tri pot išel v prvi razred. — Pak so se nasmejali si osim Cucija. »Samo se vi smejte mene«, pomislil sem, »morem ja fanj pretrpeti.«

— Jel l bom to moral navčiti čitati za te ispit? — zapitam Šlajfiča koj mi je nosil novine.

— Ne samo navčiti čitati nego i napamet boš moral znati.

— Napamet? To se? — pokažem na stripe. Šlajfič se okrene onem za stolom i zapita je:

— Kulko da navči napamet?

— Nek navči jenoga nastavka, to mu bo dost — oglasi se drugi moškarec koj je do sad samo čkomel.

— Dobro. Jesi čul? Prečitati si ovi pet nastavkov, navčiti dobro čitati, bez zamuckivanja, dobro pogledati slike i moraš znati napamet zgovoriti, vraga zgovoriti, zreciterati jenoga nastavka. Je l štima?

Prijel sem stripe koje mi je pružil Šlajfič i bili so mi nekak žmeki al je nesem pustil na pod. »Moram, moram!« ponavlal sem v sebe. Ne mi bilo baš leko pri duše, već zdavna nesem ništ čital a kamoli vučil nekaj napamet. »Moram probati!« Setil sem se zadnji Šlajfičevi reč i rekel:

— Štima. A koje bi navčil napamet?

Sad se prvpot oglasi mlada gospa:

— Neka si sam odabere koji će nastavak naučiti.

— Je l može tak, dečki? — zapita Šlajfič ostale.

— Može, može — odgovore oni jednoglasno i veselo.

— A za gda to treba — pripitam ja.

— Si malo začkome da porazmisle. Prvi se javi Šlajfič:

— Za deset dana. Denes je 21. a 31. tu bo ispitna komisija i ti trebaš biti spreman. Je l sad znaš, Francek?

— Znam. Znači, 31. Dobro, za deset dana.

(Ulomak iz romana »STARI GRAD«)

Koprivnici, kervavoj i medvenoj

(Iz neobjavljene knjige putopisa i eseja »PODRAVINOM I MEĐIMURJEM«)

I.

»Od jutra do mraka, od mraka do jutra
čez mene ljudi idu, celi karavani,
tak je bilo denes, fčera, tak bu zutra
da čez mene idu si meridijani«.

Kad je stvarala ove izuzetne stihove, koprivnička pjesnikinja Božena Loborec posve sigurno nije mislila samo na svoju sudbinu, na sudbinu čovjeka, već i na povijest svoje Koprivnice. Zaista, preko ove panonske točke prešli su svi meridijani, a eto s njezinih, koprivničkih, fasada danas se neko je baš mogla očitati duga i burna prošlost (kao je zapisala dr. Anđela Horvat). Baš kao i ovdasnji težak, čvrst i stabilan, Koprivnica je gotovo stoički podnosila »meglenu i kalne« sudbine prošlosti, da bi istinski i iskreno tek na početku druge polovice tekućeg stoljeća zakoračila u moderno doba.

Zapravo, ta usporedba pjesme i grada, stara inače koliko valjda i ljudski rod, pala mi je na um kada sam se, onako svečarski i gavalerski, vozio po prvi put novim željezničkim kolosjekom između glavnog kolodvora i nove industrijske zone na Danici. Ne znam zašto, uvijek kada pristignem iz bilo kojeg razloga na koprivničku željezničku stanicu, prisjećam se toliko puta pročitanoj Krležinog »Pisma iz Koprivnice«, tražim uokolo ljude s vencem luka i komadom sira, one koji mokre i koji imaju face dalekog i prošlog Brabanta. Znam da ih danas ovdje više neću naći, jer jedno je vrijeme neumitno i zauvijek otplovilo, ali možda ih baš zato i uporno tražim, ne bi li još bolje utvrdio moju spoznaju ogromnih razlika prošlosti i sadašnjosti. A što je osobito neobično u čitavoj toj priči: tu povijesnu prekretnicu, eto, učiniše ti isti Podravci!

I tako je u studenom ljeta gospodnjega tisuću-devetstotinasedamdesetidevete trebalo do svečarskog vlaka za Danicu proći, također po prvi put, kroz pothodnik, a i peron je nadsvođen. Izgleda da su oduvijek tradicionalno organizirani željezničari na vrijeme shvatili da dolazi njihovih pet minuta u ovoj posvemašnjoj energetskej krizi. Grad slavi svoju trideset i šestu obljetnicu oslobođenja od okupatora, a na novom kolosjeku klopavajući vraća se industrijska slava Danice. Eh, da je taj vlak i njegove putnike vidio Krleža, možda bi se rodilo još jedno pismo, možda u kaštelanovskom stilu smještanja našega grada u sam vrtlog života ove planete. Valjda je i to neki napredak (jer ta riječ počesto

ima razna tumačenja i varljiva vremenska značenja).

Ali vlak s uzvanicima neumoljivo klopava prema Danici, prema takozvanom mesnom kompleksu (valjda se ne zove »kompleks« zbog visokih cijena mesu, pa tvornice imaju neki kompleks krivnje!), prema novoj tvornici kvasca, tvornici za preradu stočne krvi, velikom gradilištu tvornice lijekova... Čudan neki put, baš mislim u sebi: s jedne strane pitoma polja sežu u nedogled prema Ivancu čiji su se mahom novi crveni krovovi skutрили oko barokne crkvene vertikale, a odmah s druge strane pruge čitavi industrijski kompleksi »Podravke« i »Bilokalnika«! Neka čudna, a ipak suvremena i sve uobičajenija sprega dvaju načina življenja, dva svijeta koji danas nastoje živjeti u slozi i zajedništvu, uz neophodni uzmak motike i pluga pred traktorom i kombajnom.

Elegični mir teče oranicama, ljetina je već, uglavnom, u hambarima i koševima (zapravo, eto, ponajviše u silosima), a tu se silom čovjekove volje uklještio još i nekakav industrijski kolosijek. Razliježu se puse prema Severovcu, i prema Čardi, majka zemlja Panonija skriva se u šumarcima spram Starim Krčima, Cenkovcu i Đelekovcu. Teče, klopava i grgolji ta seljačko-radnička krv prema Danici povezujući kalvariju težačkih žuljeva »Danice d.d.« i ustaškog sabirnog logora s početka zadnje svjetske ratne katastrofe.

Danica je zbir povijesti na jednom mjestu. Zapravo, tu u hladu stare šume s početka ovog stoljeća kada je stasala prva značajnija podravska industrija, čovjek može otpočiniti i na jednom mjestu sabrati, zbrojiti i oduzeti jednu napaćenu historiju, zagledati se u njedra varljivoj istini i povući odrednicu vlastita trajanja. Sve je neumitno prolazno, a i sve se ponekad vraća, okreće se itinerar sjećanja u krugu, a mitnicu na starinskoj Kanižanskoj vulici na Futakovcu zamijenio je krkljanac automobila.

Svijet juri kroz povijest kao da će zakasniti na vlak sreće, iako, eto, i do Danice vodi opet suvremeni industrijski kolosjek. S drnjanske tridesetnice oglašuju se vampiri janjičarskih okršaja, od Luke Sekelja na ovamo šepiri se Magyarorszag, a marijaterezijanski cehovski meštiri prodaju cokule za teško panonsko blato. Dok u Svilarskoj vulici skupljaju dudov svilac i grade philatorium, a na Jamborici radi Kalivodina pivarnicza opijajuću pod šatrima prošćenja jad i kal tadašnje stvarnosti, Danica još spava anđeoskim snom. Doduše, jezeroasamstosedamdesete ovuda je prošao ognjeni konj Južnih ugarskih željeznica i svojom željeznom bukom navijestio novo doba industrijske revolucije i u njedrima

tradicionalnog agrarnog podravskog podneblja, ali još će proći tri desetljeća dok gradonačelnik Vargović potpiše s g. Daničićem ugovor o gradnji »najveće balkanske tvornice sumporne kiseline i umjetnih gnojiva«.

Tako je znoj seljački od početka ovog stoljeća natkrilio vodotoranj na Danici postajući simbolom rada i otpora, a na majales u daničkoj šumi plešu i bijeda i ponos, i mir i temperament ove ravni, navješćujući teške i kervave dane svjetskih krvoprolića. Skutrili su se tih godina i desetljeća seljaci otrgnuti s polja oko Ivanca, Kunovca, Peteranca i Severovca, Đelekovca i Torčeca pokraj velikih tvorničkih postrojenja, osjetivši još izravnije neviđenu eksploataciju potoka znoja s njihovih lica. I tako kalvarija teče kao široka rijeka ljudskih sudbina, tu krležijanski uvijek netko bljuje, netko mokri i netko visi na vješalima, radi se i štrajka, pjeva opijelo staroj frajlici »K. und k.« monarhiji, dočekuje s oduševljenjem metalski radnik i sindikalni funkcionar Josip Broz, kuju radnički planovi u gostionici na Cardu...

Klopara ujednačeno svečarski vlak novim industrijskim kolosjekom na Danicu. Grad slavi tridesetišestu obljetnicu oslobođenja. Danas se na Danicu ide s ponosom. U izmaglici novembarskog prijepodneva nazire se Čarda i stari vodotoranj, čini se da se pogrbio pod teretom vremena i ljudi, kao da ga definitivno pritislo breme uspomena. »Danica d.d.« 1937. igrom krupnog kapitala zatvara svoja vrata i četiri stotine radničkih obitelji ostaje na ulici da bi se zimi prikupljao za njih krumpir, brašno i drugi živež. Daničićeva zvijezda je zašla zauvijek na ovom tlu, propada te iste godine i Braumova »Tvornica ulja hrvatskih zemaljskih plodina«, a proleter se iz tvorničkih hala vraća zemlji ili emigrira u bijeli svijet.

Majales na Danici poprима tragične tonove. Grugurina i Josip Broz još 1928. u Kunovcu, tom buntovnom mjestancu još iz vremena hrvatskog seljačkog pokreta 1903., slute ono što neminovno dolazi: rat i revolucija. Danica je u tim presudnim trenucima nakon okupacije naše zemlje opet postala simbolom patnji i otpora. Prvi sabirni ustaški logor u NDH-aziji pokušava ovdje u polusrušenim halama nekadašnje velike industrije slomiti slobodarski duh vlastita naroda. Jedna Anka Butorac i jedna Maca Gržetić, kao i tisuće drugih, prodoše ovuda ponosito, vratiše vjeru u radničke majales, u štrajkove, u žuljeve... Stari vodotoranj pognuo se pod teretom povijesti, sklop betona što nosi ime Uspomena.

Novi industrijski kolosjek donio je na Danicu i nove vertikale. Sjećanja na Prvu jugoslavensku tvornicu čavala i pletene žice, na tvornicu umjetnih gnojiva i stare žuljeve, izbljediše u ogromnim halama nove mesne i kemijsko-farmaceutske industrije. Ovdje se rađa nova Koprivnica, pa zato i ostavlja toliki dojam na prolaznika, na starog Koprivničanina, na »Podravkaša«. Eto, donedavna ovdje su »Podravkaši« među starim zidinama nekadašnje industrije uzgajali flance za povrće, a sada ovuda ne tutnje

samo građevinari već i najsuvremeniji strojevi jedne industrije koja navješćuje novu koprivničku i podravsku perspektivu.

Danica je s ruba došla u žižu povijesti.

II.

Ako se u suvremenu Koprivnicu ulazi preko Danice, uz koračnicu suvremenih strojeva тамошnje industrije i bandistov s uvijek nanovo dragog sastanka za Dan borca u daničkoj šumi, onda se u starinsku Koprivnicu (ili Ad Piretis, ili Kopreunitz, ili Koprunczu, ili...) zasigurno može zaviriti jedino preko Kamengrada, bez obzira na brozovičevske dileme o točnoj lokaciji ovoga drevnog grada. I dok u kumpanijskim središtima u Virju, Novigradu, Peterancu i drugdje prema Bjelovaru pjevaju opijelo anahroničnoj Vojnoj krajini, u Koprivnici zadnjih desetljeća prošloga stoljeća i građevinski kidaju sve veze s prošlošću, s Turcima, grenadirima i nadutim oficirima, ali istovremeno osiromašuju grad za vrlo vrijedan objekt nizinske fortifikacije.

Stara gradska jezgra razdire se pred interesima novog obrtničko-trgovačkog duha i mentaliteta, a na do jučerašnjim dubokim opkopima na kojima se lovila riba i vadio led nastaje prekrasan gradski park, koprivnički »trbuh«, prometnice... Na Danici, pod starim vodotoranjom, možeš obaviti inventuru ljudskih sudbina, a ovdje među raslinjem gradskog parka, koje je dobrim dijelom zasadio još u zadnjem desetljeću prošlog stoljeća gradski vrtlar Dragutin Ruhl, možeš na licu mjesta osjetiti svim čulima povijest jednog grada, dok povjetarac treperi između starih dasaka Roginina paviljona i zamišljena limena glazba promenađno svira starijske valcere i koračnice.

»Tam gde šumi reka Drava,
gde ravnici kraja ni,
Bilogora gde je plava,
tu smo doma, doma mi.«

Tako pjeva koprivnički pjesnik Milan Krmotić, zaljubljenik u starinske riječi i navade. A idile, zapravo, nije bilo ili, bolje rečeno, možda je danas ima više nego negda.

Ipak, na današnjim koprivničkim fasadama ne može se pročitati duga i napaćena povijest. Mogu se, sjedeći kraj Fluksijeva »Buđenja« u gradskom parku, probuditi uspomene na prošlost, ali valja uvijek i nanovo imati na umu da je ta cijela Koprivnica sa svojim bedemima i opkopima, gradskim magistratom, vojnom upravom, franjevcima i crkvenjacima čvrsto sjedila na vratu kmeta, seljaka-slobodnjaka, obrtnika i drugih rintača svih vrsta. Bez njih sve bi se srušilo u nepovrat, a ničega ni ne bi moglo biti.

A, eto, sudbina je obično nepravdna, jer više znamo i više je zapisano o tim bedemima, o crkvenjacima, plemićima, vojnim glavešinama, gradskim sucima i inim velikodostojanstvenicima, o trgovcima i bogatunima, nego li o seljač-

koj »bazi«, o anonimusima i dobrim ljudima sa žuljevima i zakrpanim turom, o težacima s polja i gradilišta. O njima ništa! Međutim, sve dođe na svoje: jer težaci su ostali tu čvrsto i ponosito, a svi oni drugi odoše u nepovrat. Samo, trebalo je na to čekati stoljećima.

Kak prognostoj i zavet starog Kamengrada Zvira jen grad v moji dolini

Od gradskog parka do franjevačkog samostana i od pravoslavne crkve do vatrogasnog doma protezale su se te srednjovjekovne protivturske zidine i zemljani bedemi. A okolo suburbium Pod Pikom (Pique villa), u Gibaničnoj ulici, Svilarskoj, Spoljarskoj, Dugoj ulici, Jamborici, na Futakovcu i oko njih; seljaci podiгоše drvene kuće nabite blatom u Miklinovcu, Dubovcu, Severovcu, na Pavelinaj, Brežancu, oko živodernice na Podolicam i drugdje.

I dok na sejmu v Drnju na Đurđevo rasprodaju sluge kao roblje (kao nekad turske zarobljenike), grad s grbom i pečatnjakom u znaku ljljijana ne pokazuje nimalo nježnosti spram potlačenih. Cives et hospites (građani i kraljevski gosti), villicusi (gradski suci) i ius gladii (pravo nad životom i smrću) vladaju u Libera et regia civitas de Kapruncha (slobodnom i kraljevskom gradu Koprivnici), a u kasarnama među gradskim bedemima zasebna i još okrutnija vlast oficira (Oppidum de sub castro Kuwar). Valjalo je to izdržati sve tamo od Ludovika I. 1356. godine, pa to 1765. kada je general Kleffeld sa svojom vojnom svitom preselio u novosagrađeni Bjelovar. Naduta soldateska, čiji su simbol bila nedjela á la kapetan Globitzer, haračila je gradom i okolinom znatno okrutnije i nemilosrdnije od janjičarskih elitnih jedinica kada bi se ovamo zaletjele iz virovitičkog ili kaniškog vilajeta. Sve za obranu domovine i kršćanstva.

Kapitanska i varaška vlast, ne zna se koja je gora, šepiri se od vojvode Beluša i Via magne, dakle od XII. stoljeća na dalje, a za primanje među građane koprivničke još je u prošlom vijeku trebalo pisati učene molbe i potrošiti podosta novca. I tako u nedogled: od Mikca (Vraga od Prodavića), Güssinga, Ivana Hunjadija, Luke Sekelja do bezbrojnih kasnijih gradskih kapetana i gradonačelnika. U drvenoj palači Ivana Ernušta 23. studenog 1526. godine u Koprivnici zasjeda hrvatski Sabor. Bilo je jasno da grad ne može bez jačih bedema dočekati tursku opasnost koja se valjala s istoka. Stoga, eto već 1549. godine u vizitu znamenitog graditelja Domenica dell Allia. Ali ipak, trebalo je još stotinu godina da se podigne koprivnička nizinska fortifikacija u obliku zvijezde.

Najidealniji grad toga doba, u obliku zvijezde. Kao Karlovac, ili kao Novoe Zamky. Neumitno je vrijeme: danas na opkopima cvijeta gradski park s pusama mladih. Toga očito nije bilo u nacrtima carskog inženjera Martina Stiera u XVII. stoljeću. Na Popovskom, Florijanском Dvorskom i Gensbüllerovom bastionu čuvaju straže haramije i husari, a drvena gradska vrata na lancima priječe ulaz Turcima i slobodi.

Za utjehu: onaj najvitalniji dio grada (cehovsko-trgovački) nastaje izvan ovih zidina, tamo gdje je i danas stara gradska jezgra. Zidine i poslovni duh ne idu zajedno.

U staroj oružarnici, tamo na istočnim vratima grada, koja je sagrađena još jezerosedamstotinačetnaeste, starina Tomo Šestak potkraj prošlog stoljeća daje satove iz sviranja violine i klavira. Oružarnica je, doduše, ostala do danas, ali starih bastiona i revelina više nema, odnijelo ih cehovsko, manufakturno i trgovačko XIX. stoljeće. Rastanak s poviješću, čini se, nije bio nimalo bolan: građani su s užitkom srušili bedeme i zatrpali gradske grabe iz kojih se sve više širio smrad nebrige i prošlosti. Turci postadoše daleka, nestvarna vizija, a sada je bilo važnije vu farnoj cirkvi koprivničkoj izboriti što povoljnije vrijeme za red klečanja za svoj ceh. Tko mari za stare bedeme kad kod »Zlatnog križa« i »K caru austrijanskomu« svira glazba, a »Podravec« pjeva podoknice! Valjalo je poći na piknik u Močile, pročitati novine u gostionici Ganzer i biti viđen u Gradskoj štedionici d.d. jednog Betlheima. I dok maršira nacifrani Purgerski kor, dok se smješkaju članice Gospojinskog društva, vježbaju mladići u Sokolu, a cehovski meštri piju vino iz velikih i nacifranih vrčeva, anonimus šegrt, kalfa i seljak rade za sve.

Toge i bokčije pun škap,
al koga se to tiče zapraf.

Čudna, zaista čudna je ta šetnja starom Koprivnicom: od generalske apoteke (kasnije »K zlatnom orlu«) i Domus annonarie iliti ubožnice v Gospodskoj vulici do oltara Svetoga Salvatora i gradskog suda s mačem kao zaštitnim znakom, kotrlja se Nemčičeva kontradiktorna tvrdnja da je ovdje sve mrtvo i trulo, ali da je lijepo i idilično kao u Holandiji. Valja li, dakle, pobjeći u komedije jednog Jurice Estera ili se smiriti u zamamnoj tišini barokne glazbe Fortunata Pintarića, ili možda ipak umrijeti zajedno s mrtvim kapitalima Josipa Kozarca, tu u staroj Gospodskoj vulici!?

Kam iti treja, nit stavec mi ni mogel reč
Zato srečo išče iščem, po belom svetu hodeč.

III.

I dok Carnelutti, Morandini, Zemljarić, Igrić, Rožman, pl. Rösch (Reš) i drugi građevinski poduzetnici i meštri kroje grad po svojoj i (malo) građanskoj mjeri, samo malo južnije, na sjevernim obroncima Bilogore vlada mir brežuljaka i raspojasanost kiseliša.

Na Šalovici znameniti kostanj jednog Galovića šumi za povijest i sadašnjost, v Sulimano-vičevoj kleti piju pajdaši, snašama nose medvena srca Špičkova i Kolarićeva, a iz crvenog Đelekovca razliježu se socijalne istine Mihovila Pavleka Miškine. Jedno vrijeme koje je u suštini predstavljalo građevinsku stagnaciju Koprivnice, ali koje je prethodilo revoluciji i otporu.

Grad naoko mirno spi, »stavice me luče, baš kak i lani, baš kak i lani čkomiju Paveline« (Bo-

žena Loborec), čkomi nadničar i proleter, ali snažno priprema nešto veliko i tada gotovo nedohvatljivo — odlučni boj za slobodu. Svi ti Horvati, Krčelići, Szaboi i Laszowski ne bi bili dovoljni da objasne ono što se zbivalo na uzburkanoj podravskoj ravni tih godina. Život seljaka i radnika konačno piše pravu i jedino istinitu povijest.

Stari bedemi nisu dočekali da vide što se zbiva i što će se zbiti, nije bilo više niti nadutih oficira, husara, haramija i pješaka pod punom spremom prohujalih stoljeća, ostao je narod sam, ali toliko jači. Gimnazijalci nose kroz gradski park pregršt pusa i pregršt letaka, a na ciglani ustaše strijeljaju i kolju taoce. Detonacija koja je u zrak odnijela staru pučku školu pretvorenu u skladište municije, najavila je jedno novo vrijeme grada, dotad neviđeno, nedoživljeno: Koprivnica je samo za tri i pol desetljeća razvoja u slobodi postala istinsko privredno, društveno-političko i kulturno središte svoga kraja.

S bivše Sulimanovićeve kleti, baš gdje se danas nalazi poznata »Podravska klet« (»Podravkin« rekreacijski centar ili popularni PRC), razgled na sjever je impresivan. »Za onem bregom stari grad stoji« — pjeva Galović sa svoje Šalovice, ali on nije mogao ni slutiti kakva će se panorama rastočiti na sjever, u dolinu, tam sve do Danice, do Kunovec Brega i do Štaglinca. Silni Ivan Hunjadi je srušio taj Kamengrad, tu na domak Starigrada, ali novu Koprivnicu izgrađuje toliki brojni neimari da bi trebala čitava knjiga za nabranjanje njihovih imena.

Čudna je ta šetnja Koprivnicom. Tu sam svaki dan, sve je tako normalno i uobičajeno da naprosto čovjek ne zamjećuje i krupnije promjene. Ali sa starog Kamengrada, s »Podravske kleti« može se obaviti bar djelomična inventura ostvarenog. Stoga ponos na licu!

Daj pajdaš još jednu kriglu vina, za sve ono što smo napravili i za ono što ćemo, nadam se, učiniti.

Koliko ljudskih sudbina na dlanu! A grad se cakli na jesenskom suncu i bruji svoj uobičajeni nemušti govor. Velike proizvodne i poslovne zgrade naznačavaju »Podravku«, »Bilokalnik«, tu je bolnica, novi stambeni blokovi, željeznica koja se konačno elektrificira... Gdje li je, zapravo, taj Kewar, ta Kukaproncza, taj Koprreincz, gdje su negdašnje navade i cehovski meštri, gdje su bedemi i opkopi, stare oćenke i pivarnicze, svilane i tvornice umjetnih gnojiva?! U gradskom parku debeli sloj prezrelog žutog jesenskog lišća, na klupi ruka u ruci, a u župnoj crkvi u negdašnjoj Gospodskoj vulici zvoni zdravomarijo.

Uspomene koje valja čuvati da bi izgradili humaniju sadašnjost. A ipak još mnogo toga nedostaje i našem gradu, još moramo istinski i proleterski zapeti. To nas, bez sumnje, uči i povijest.

IV.

Žuri, ijujuće, taj svečarski vlak na novom industrijskom kolosjeku prema Danici. Pelja se sjeta za onim što je bilo, taloži se veselje za sadašnji život našeg grada. Krvav je, prijatelju, taj život još i danas, žuljevit i težak, ali sada ga stvaramo mi sami onako kako umijemo i uzmožemo. Ima uz tu krv i medvenih srca, i gverca spod štanda, i oproštaja i sastanaka, sve se tu skupilo, skutrilo, baš kao u pravom životnom filmu.

V Koprivnici, kervavoj i medvenoj.

V gradskom parku puse, i »Feferon« na stupu za plakate, i sala za vjenčanje, i tržnica na nekadašnjem opkopu s ribicama, i banka i galerija, i život i smrt... Tam prema zapadu visoka »Podravkina« zdanja, a v pivnici svira stari cim-bulaš.

Kak progonstvo i zavet starog Kamengrada
Zvira jen grad v moji dolini
Kušlec je zginol prek hižnoga praga
I grlico našel v bilogorski žotini
Zvira jen grad v moji dolini

(1980.)